Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

DZIENNIK URZĘDOWY

KURATORIUM OKRĘGU SZKOLNEGO WILEŃSKIEGO

Nr 12 **Wilno, 1 grudnia 1938 r.** **Rok XV**

TREŚĆ

129

OKÓLNIK Nr 49

z dnia 21 września 1938 r. (II Pr-1997/38)

w sprawie programów nauki w nowych publicznych szkołach powszechnych stopnia pierwszego oraz publicznych szkołach powszechnych, zmieniających stopień wskutek dodania etatu nauczycielskiego.

(Przedruk z Dz. Urz. M. W. R. i O. P. z dnia 8.X.38 r. Nr 10, poz. 300).

I. Zgodnie z zapowiedziami, danymi w dziale III załącznika 1 i w dziale III załącznika 2 do okólnika Nr 56 z dnia 5 czerwca 1937 r. (II P-2504/37) w sprawie nowozorganizowanych publicznych szkół powszechnych I stopnia oraz w sprawie zmiany stopnia publicznych szkół powszechnych (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z r. 1937, Nr 7, poz. 209), ustalam w załączonych instrukcjach specjalne programy przejściowe i drobniejsze dostosowania programowe.

II. Jednocześnie wyjaśniam i zarządzam, co następuje:

A. *W sprawie nowych publicznych szkół powszechnych stopnia pierwszego, otwieranych w miejscowościach dotąd bezszkolnych.*

1. Sytuacja pierwsza: do szkoły zgłaszają się tylko takie dzieci w wieku obowiązku szkolnego, które jeszcze do żadnej szkoły nie chodziły i obowiązku szkolnego nie spełniały.

a) Organizację pracy, przewidzianą w tym przypadku, rozszerza się również na takie okoliczności, gdy do szkoły zgłasza się *niewielka* liczba dzieci, które już rozpoczęły naukę poza szkołą lub w innej szkole, gdy jednak nie ma podstaw do tworzenia choćby nielicznej klasy III. W takim razie można podzielić klasę nadzwyczajną I/II na dwie grupy: pierwszą i drugą, zaliczając do grupy *drugiej* dzieci umiejące czytać i pisać, do grupy *pierwszej* — pozostałe. Podział ten ma być stosowany tylko przy nauce języka polskiego i arytmetyki. Godziny języka polskiego mniej więcej do dnia 1 lutego dzieli się wówczas: na godziny nauki osobnej dla każdej grupy — przy tym na grupę pierwszą winno przypaść znacznie więcej godzin nauki głośnej niż cichej, a na drugą odwrotnie — oraz na godziny głośnej nauki wspólnej; w końcowej części roku, mniej więcej od dnia 1 lutego, powinny przeważać lekcje wspólne, mniejszą część czasu tylko można poświęcić na naukę głośną grupy pierwszej a cichą grupy drugiej. Z godzin arytmetyki wydziela się jedną lub dwie na osobną naukę głośną grupy pierwszej i cichą grupy drugiej — reszta lekcyj pozostaje wspólną. Celem podziału w zakresie języka polskiego będzie zapewnienie grupie pierwszej *osobnej nauki głośnej czytania i pisania,* a później dalszego ciągu elementarnych ćwiczeń w tym zakresie, grupie drugiej zaś — możności osobnego czytania materiału bardziej odpowiadającego jej zainteresowaniom i poziomowi oraz przerabiania nieco trudniejszych ćwiczeń. W zakresie arytmetyki osobne lekcje głośne winny służyć grupie pierwszej do głębszego wpojenia i utrwalenia elementarnych wiadomości, gdy tymczasem grupa druga jest zajęta ćwiczeniami nieco trudniejszymi. Dział I. B. załącznika 1 oświetla jeszcze tę sprawę bardziej szczegółowo oraz uzupełnia ją wskazaniami dotyczącymi innych przedmiotów nauczania.

W ciągu roku szkolnego uczniowie mogą być przesuwani z grupy pierwszej do drugiej i odwrotnie. Ci, którzy pozostaną do końca w grupie drugiej, uzyskują promocję do klasy III; uczniowie z grupy pierwszej przy wyniku pomyślnym nauki uzyskują tę samą promocję mimo nieco mniejszego przygotowania, co może być potem wyrównane, lub też w razie wyniku niepomyślnego przechodzą do normalnej klasy II.

b) Jeżeli będą do tego zmuszały trudności budżetowe, można w pierwszym roku istnienia szkoły — przy liczbie ogólnej uczniów nie większej od 40 i objęciu nauki religii przez nauczyciela wszystkich innych przedmiotów — stosować także następujący plan oszczędnościowy bez godzin nadliczbowych:

Przedmioty	Klasy	
	I	nadzwyczajna I/II
Religia	2	2
Język polski	6	8
Arytmetyka	3	5
Rysunek i zajęcia praktyczne	1	1
Śpiew i ćwiczenia cielesne	1	1
Razem	13	17

c) W drugim roku istnienia szkoły należy stosować następujący plan godzin:

Przedmioty	Klasy I	Klasy II	Klasy III jednoroczna
Religia	2		2
Język polski	4+3	3+4	7
Geografia i nauka o przyrodzie	—	—	3
Arytmetyka z geometrią	2+2	2+2	4
Rysunek	1		1
Zajęcia praktyczne			1
Śpiew i ćwiczenia cielesne	1		1
Liczba godzin ucznia	15	15	19
Liczba godzin nauczyciela	15		19

Razem 30 godzin etatowych + 4 godziny nadliczbowe.

2. Sytuacja druga: do szkoły zgłaszają się obok dzieci, które dotąd nie spełniały obowiązku szkolnego, także dzieci, które pobierały już naukę w zakresie szkoły powszechnej.

Jeżeli się otwiera w pierwszym roku tylko trzy klasy normalne, wówczas stosuje się taki plan godzin, jak w drugim roku istnienia szkoły w pierwszej sytuacji (a więc podany powyżej w dziale II. A. 1. c.).

B. *W sprawie publicznych szkół powszechnych, zmieniających stopień wskutek dodania etatu nauczycielskiego.*

1. Szkoła stopnia drugiego, powstająca ze szkoły stopnia pierwszego.

W przypadku, gdy podział liczby uczniów według klas łącznie z warunkami lokalowymi czynią celowym połączenie klas III i IV w jeden komplet, można stosować w klasach I—IV plan godzin z wariantu *a* dla szkoły o 3 nauczycielach (str. 6 programu szkoły powszechnej stopnia drugiego: klasa I — 15 godzin nauczycielskich, II — 16, III i IV — 29, razem 60). Plan ten należy łączyć: a) bądź z planem dla klasy V według wariantu *b* tabeli planów przejściowych, co da razem 86 godzin, a więc usunie potrzebę godzin nadliczbowych; b) bądź z planem dla klasy V i 4. szkoły stopnia pierwszego według wariantu c, co da 94 godziny; c) bądź z planem dla klas V i VI według wariantu *d*, co da również 94 godziny.

2. Szkoła stopnia trzeciego, powstająca ze szkoły stopnia drugiego.

Ponieważ w pierwszym roku po przemianowaniu względy programowe zmuszają do przeznaczenia na historię i geografię w klasie VII po 2 godziny w ciągu całego roku szkolnego, zamiast 3 godzin nauki głośnej i 1 godziny nauki cichej każdego z tych przedmiotów w ciągu jednego półrocza, przeto w celu uniknięcia powiększenia liczby ogólnej godzin nauczycielskich zmniejsza się w tym roku liczbę godzin geografii i nauki o przyrodzie w klasie IV z 5 do 4. W pierwszym roku po przekształceniu obowiązuje zatem plan godzin dla szkoły o 5 nauczycielach (str. 5 programu szkoły powszechnej stopnia trzeciego) z powyższymi zmianami i zastrzeżeniami z działu II. A. załącznika 2 co do organizacji nauki śpiewu, a w roku następnym i dalszych — bez zmian i zastrzeżeń.

III. Postanowienia programowe, zawarte w obu instrukcjach, oraz zarządzenia i polecenia powyższe z działu II wchodzą w życie z dniem ogłoszenia.

IV. W szkołach z niepolskim językiem nauczania i dwujęzycznych należy opierać się na tych samych wytycznych — po ich odpowiednim dostosowaniu.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) W. Świętosławski.

Załącznik 1 do okólnika Nr 49 z dnia 21 września 1938 r. (II Pr-1997/38).

Instrukcja
dotycząca programów nauki w publicznych szkołach powszechnych stopnia pierwszego o 1 nauczycielu, otwieranych w miejscowościach dotąd bezszkolnych.

I. SYTUACJA PIERWSZA

A. ODDZIAŁ STARSZY W OKRESIE PRZYGOTOWAWCZYM i KLASA NADZWYCZAJNA I/II w przypadku, gdy nie jest podzielona na grupy,
w pierwszym roku istnienia szkoły.

RELIGIA RZYMSKOKATOLICKA

2 godziny tygodniowo.

Materiał nauczania.

Należy opracować zasadniczo materiał, ustalony dla klasy II, uczącej się osobno — z takimi uzupełnieniami z materiału dla klasy I, jakie nauczyciel uzna za konieczne, zwłaszcza przy rozpoczynaniu nauki.

Wyniki nauczania.

Znajomość wybranych opowiadań biblijnych ze Starego Testamentu, mieszczących w sobie zapowiedź przyjścia Chrystusa Pana, oraz głównych faktów z życia Chrystusa, a w związku z tym w stopniu dostępnym dla dzieci znajomość prawd zawartych w Składzie Apostolskim. Znajomość Modlitwy Pańskiej, Pozdrowienia Anielskiego, Składu Apostolskiego, pozdrowienia „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus". Przygotowanie do pierwszej Spowiedzi i Komunii św.

Praktyki religijne.

Jak w klasie II, uczącej się osobno.

Uwagi.

Przy nauczaniu należy odpowiednio dostosować „Uwagi" do programów klas I i II, uczących się osobno. Z materiału dla klasy I nasuwa się przede wszystkim na początek roku szkolnego dział 1 („Pierwsze pogadanki" itd.); w celu uniknięcia niekorzystnych luk należało by dalej nie pominąć w odpowiednich miejscach tematów: o Aniele Stróżu, o człowieku dobrym i złym, o pokłonie aniołów, pasterzy, o ukazaniu się Pana Jezusa niewiastom i apostołom (po Zmartwychwstaniu); ponadto jest pożądane budzenie pobożności dziatwy na konkretnych przykładach z życia pobożnych dzieci, a także — w związku z opowiadaniami biblijnymi, przedstawiającymi lata dziecięce Pana Jezusa jako wzoru modlitwy, pracy i posłuszeństwa — wyjaśnienie w sposób dostępny dla dzieci, na barwnych przykładach, próśb zawartych w modlitwie Ojcze Nasz.

Książka pomocnicza.

Uczniowie mogą korzystać z książki pomocniczej dla klasy II szkół powszechnych.

JĘZYK POLSKI

9 godzin tygodniowo.

Materiał nauczania.

Mówienie.

Rozmowy nauczyciela z dziećmi.

Oglądanie obrazków, omawianie ich treści i nadawanie im tytułów.

Swobodne i samorzutne wypowiadanie się dzieci.

W końcu roku szkolnego: próby zbiorowego układania opowiadań.

Czytanie i pisanie.

Mniej więcej do 1 lutego:

Analiza i synteza wzrokowa oraz słuchowa wyrazów i zdań lub zdań i wyrazów (kolejność zależna od metody).

Czytanie jednostkowe i zbiorowe, głośne i ciche pojedyńczych wyrazów i krótkich zdań z elementarza.

Odwzorowywanie wyrazów, liter i zdań lub zdań, wyrazów i liter (zależnie od metody), w związku z nauką czytania.

Przepisywanie z tablicy i z książki wyrazów i zdań.

Pisanie z pamięci i ze słuchu łatwych i dobrze znanych wyrazów i krótkich zdań w związku z wypowiadaniem się dzieci na różne tematy; zwracanie przy tym uwagi na wielkie litery po kropce i w imionach własnych osób, zwierząt i miejscowości oraz użycia kropki na końcu zdania.

Mniej więcej od 1 lutego do końca roku szkolnego:

Przepisywanie wyrazów i zdań.

Pisanie z pamięci i ze słuchu łatwych wyrazów, zawierających podany poniżej materiał ortograficzny, i krótkich zdań.

Samodzielne zapisywanie krótkich zdań, w związku z wypowiadaniem się dzieci na różne tematy.

Zaprawianie się przy wszystkich ćwiczeniach piśmiennych do czystego i czytelnego pisania liter i wyrazów.

Materiał ortograficzny: dwuznaki *sz, cz, dz, dź, dż;* oznaczanie spółgłosek miękkich (litera *i* i kreska nad literą jako znaki pomocnicze); litery *ą* i *ę* (typy: *dąb* — *wąs; święto* — *mięso*); najpospolitsze wyrazy z *ó* wymieniającym się z *o* (typ: *wóz* — *wozy*) i z *rz* wymieniającym się z *r* (typ: *kora* — *korze*); użycie kropki i pytajnika; wszelkie litery po kropce i pytajniku oraz w imionach własnych.

Czytanie głośne i ciche krótkich, poprawnych pod względem formy, do psychiki dziecka dostosowanych opowiadań, baśni, bajek, legend, zagadek itp., oraz wierszyków z podręcznika.

Omawianie treści czytanek, np. zestawianie treści z ilustracją, ustalanie kolejności zdarzeń.

W związku z mówieniem, czytaniem i pisaniem:

ćwiczenia słuchowe, wzrokowe i ruchowe;

stopniowe i okolicznościowe wzbogacanie czynnego słownika dzieci; wprowadzanie nazw przedmiotów, cech (poczynając zwłaszcza od najłatwiej dostrzegalnych barw i kształtów) i czynności, oraz prostych stosunków przestrzennych i czasowych, związanych z przeżyciami i spostrzeżeniami dziecka; wyjaśnianie niezrozumiałych wyrazów i zwrotów;

stopniowe przyzwyczajanie dzieci do posługiwania się wyrazami i zwrotami z języka warstw wykształconych;

praktyczne odróżnianie głoski i litery, samogłoski i spółgłoski;

uczenie się na pamięć i wygłaszanie wierszyków o treści związanej ze wskazanymi poniżej tematami oraz tekstów piosenek;

ilustrowanie treści opowiadań, wierszyków i obraz-

ków ruchami i mimiką dzieci, ulepiankami, wycinankami, rysunkami, śpiewem itp.;

czytanie i opowiadania nauczyciela.

Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu.

Zdarzenia z życia, zabawy i zajęcia dzieci w domu i w szkole, w dnie powszednie i świąteczne. Ład i porządek w przyborach, odzieży ucznia i sprzętach szkolnych, zachowanie się w szkole, na drodze, w polu, w sadzie i ogrodzie itp., korzystanie z urządzeń kulturalnych.

Uroczystości szkolne i święta państwowego, a w związku z tym sztandar Państwa Polskiego, godło i barwy państwowe, Hymn Państwowy; portrety Prezydenta Rzeczypospolitej, Marszałka Piłsudskiego i Marszałka Śmigłego-Rydza; obrazki z życia Prezydenta Rzeczypospolitej i Marszałka Piłsudskiego.

Obrazki z życia naszej miejscowości na tle pór roku, dnia i nocy oraz zmian pogody, np. główne zajęcia mieszkańców, życie zwierząt i roślin, historia ogródka, boiska szkolnego itp.

Świat baśni, bajek i legend.

Wyniki nauczania.

Umiejętność wypowiadania się na łatwe tematy; uzyskanie wprawy w czytelnym pisaniu; przyswojenie pisowni wyrazów we wskazanym zakresie; umiejętność powolnego, ale wyraźnego czytania oraz zdawania sobie sprawy z treści czytanki.

Znajomość barw państwowych i godła państwowego oraz portretów Prezydenta Rzeczypospolitej, Marszałka Piłsudskiego i Marszałka Śmigłego-Rydza.

Podręczniki i książka pomocnicza.

Kolejno: elementarz dla klasy I, następnie: czytanka dla klasy II, książka pomocnicza do ćwiczeń ortograficznych dla klasy II.

ARYTMETYKA

6 godzin tygodniowo.

Materiał nauczania.

1. Ćwiczenia przygotowawcze.

Ćwiczenia orientacyjne, dotyczące położenia i ruchu, np. wyżej — niżej; na prawo—na lewo, nad tym—pod tym itp.

Wyodrębnianie cech ilościowych: porównywanie długości, porównywanie pojemności (np. za pomocą przesypywania piasku).

Układanie przedmiotów zbioru w szeregu (np. nawlekanie na nitkę).

Porównywanie dwóch zbiorów za pomocą tworzenia par przedmiotów — po jednym z każdego ze zbiorów danych.

Odwzorowanie danego zbioru przy pomocy liczmanów lub kresek.

2. Pierwsza dziesiątka.

Liczenie przedmiotów w zakresie do dziesięciu; pisanie liczb do 10 przy pomocy cyfr.

Stopniowe opracowanie dodawania i odejmowania w zakresie do 10, zapis dodawania i odejmowania.

3. Numeracja, dodawanie i odejmowanie oraz początki mnożenia i dzielenia w zakresie do 20.

Liczenie przedmiotów w zakresie do dwudziestu; pisanie liczb do 20 przy pomocy cyfr.

Dodawanie i odejmowanie w zakresie do 20; zapis wykonanego działania.

Monety (do 20 groszy); zliczanie pieniędzy i płacenie.

Wprowadzenie i opracowanie mnożenia, z ograniczeniem do przypadków, kiedy mnożnik nie przekracza 5, a wynik mnożenia nie przekracza 20; zapis wykonanego mnożenia.

Wprowadzenie dzielenia w znaczeniu podziału na części równe o danej wielkości; wykonywanie tego rodzaju dzielenia w przypadkach, kiedy dzielna nie przekracza 20, a wynik dzielenia (liczba równych części) nie przekracza 5.

4. Numeracja i pierwszy cykl działań w zakresie do 100.

Opracowanie numeracji słownej i piśmiennej w zakresie do 100.

Dodawanie liczby jednocyfrowej do dowolnej dwucyfrowej (i odwrotnie); odejmowanie liczby jednocyfrowej od dowolnej dwucyfrowej. Dodawanie pełnych dziesiątków do dowolnej liczby dwucyfrowej (i odwrotnie); odejmowanie pełnych dziesiątek od dowolnej liczby dwucyfrowej.

Monety; zliczanie pieniędzy i płacenie.

Praktyczne zapoznanie się z kalendarzem, pisanie dat; rzymskie znaki liczbowe do XII.

Opracowanie mnożenia w zakresie I i II ćwiartki tabeli mnożenia.

Wprowadzenie dzielenia w znaczeniu podziału na daną liczbę równych części.

Opracowanie dzielenia (w obu znaczeniach) w zakresie I i II ćwiartki tabeli mnożenia.

5. Dalsze działania w zakresie do 100.

Dodawanie i odejmowanie dowolnych liczb dwucyfrowych.

Opracowanie mnożenia w zakresie trzech ćwiartek tabeli mnożenia.

Opracowanie dzielenia w zakresie trzech ćwiartek tabeli mnożenia.

Godziny i minuty na zegarze; wyrażenia językowe, używane przy oznaczaniu czasu według zegara.

Dokończenie mnożenia i dzielenia w zakresie tabeli mnożenia.

Wyniki nauczania.

Umiejętność liczenia przedmiotów w zakresie do 100, wraz z umiejętnością pisania liczb cyframi;

umiejętność wykonywania dodawania i odejmowa-

nia w zakresie do 100 metodami rachunku pamięciowego;

umiejętność wykonywania mnożenia i dzielenia w zakresie trzech ćwiartek tabeli mnożenia (z ograniczeniem do przypadków dzielenia bez reszty);

umiejętność rozpoznawania pieniędzy, zliczania i płacenia — w zakresie do 1 złotego;

umiejętność zapisywania działań i stosowania ich do elementarnych zagadnień.

Podręczniki

Kolejno: dla klasy I i dla klasy II.

RYSUNEK

Przeciętnie 1/2 godziny tygodniowo.

Materiał nauczania

Rysunek z wyobraźni, obejmujący ilustrowanie różnych scen z życia dzieci w domu i poza domem oraz zajmujących opowiadań (powiastek, baśni, bajek) i innych tematów z różnych zakresów pracy szkolnej. (Orientacyjne przykłady tematów z życia dzieci: „najważniejsze wydarzenia w czasie lata“, „co robią dzieci w domu, w polu, w ogrodzie?“, „ojciec lub matka przy pracy“, „dzieci idą do kościoła“, „co widzieliśmy podczas wycieczki?“, „co śniło się dzieciom?“, „dzieci pasą krowy, gęsi, karmią ptactwo domowe“, „po kolędzie“, „chłopcy w przebraniu“, „na ślizgawce“, „żołnierz na warcie“ itp.).

Rysunek z pamięci. Na podstawie obserwacji samodzielnej lub kierowanej: rysowanie z pamięci przedmiotów z otoczenia o kształtach łatwych dla dzieci do zapamiętania, z uwzględnieniem w rysunku głównych części składowych przedmiotu, ich rozmieszczenie oraz łatwo dostrzegalnych różnic wielkości części. (Orientacyjne przykłady tematów: różne zabawki wykonane w szkole, wóz, sanki, mój dom, owoce z naszego ogrodu, kwiaty w moim domu, różne drzewa w naszej okolicy, ulubione zwierzęta itd.). Rozróżnianie przy obserwacji i na rysunku linij prostych i krzywych.

Rozróżnianie i nazywanie czterech barw: czerwonej, niebieskiej, żółtej i zielonej.

Ćwiczenia pomocnicze: układanie form z patyczków i odpowiednio wyciętych kawałków papieru.

Przy wskazanych rodzajach rysunku wyrabianie sprawności w posługiwaniu się ołówkiem, kredkami, oraz rysowanie kredą na tablicy.

Wyniki nauczania

Umiejętność narysowania z pamięci znanego przedmiotu o niezłożonych kształtach, z uwydatnieniem w rysunku głównych części składowych; rozróżnianie linii prostej i krzywej, rozróżnianie barw: czerwonej, niebieskiej, żółtej i zielonej; właściwe posługiwanie się ołówkiem; poprawny układ ciała przy pracy.

ZAJĘCIA PRAKTYCZNE

Przeciętnie 1/2 godziny tygodniowo.

Według programu klasy II szkoły stopnia pierwszego (str. 55—58) z odpowiednim dostosowaniem uwag do programu. Należy w tych warunkach dbać szczególniej o uwzględnianie czynności i tematów z zakresu kultury życia codziennego na lekcjach innych przedmiotów, a zwłaszcza języka polskiego.

ŚPIEW

Przeciętnie 1/2 godziny tygodniowo.

Materiał nauczania

Pieśni jednogłosowe, łatwe i przystępne w rytmie i melodii, nie przekraczające przeciętnej skali głosu dziecka w tej klasie (od „c“ jednokreślnego do „d“ dwukreślnego) i związane w swej treści z jego życiem w szkole i poza szkołą, a wybierane spośród pieśni: religijnych, o rodzinie, o szkole, o Ojczyźnie, o pracy i życiu ludzi, o przyrodzie, pieśni do zabaw, marszu itp. W szczególności należy opracować pieśń *„Boże, coś Polskę“*.

Przy opracowywaniu i wykonywaniu pieśni należy dbać o dostatecznie głęboki i spokojny wdech we właściwych miejscach pieśni, wyraźne wymawianie tekstu, naturalne wydobywanie głosu, oraz stosować przynajmniej dwa odcienie dynamiczne: mezzoforte=średnio silnie i piano=cicho.

W bezpośrednim związku z opracowywaniem pieśni, jako środki pomocnicze do ich poprawnego wykonywania, stosowane okolicznościowo, w miarę potrzeby: rozpoznawanie rodzajów taktu: dwumiaru i trójmiaru, taktowanie przy śpiewie w dwumiarze i trójmiarze, rozpoznawanie opracowywanych pieśni według fragmentów nuconych i granych przez nauczyciela, okolicznościowe rozróżnianie podczas wykonywania pieśni melodii wznoszącej się i opadającej oraz zatrzymującej się na jednym dźwięku.

Wyniki nauczania

Przyswojenie co najmniej 8 łatwych pieśni jednogłosowych, z włączeniem pierwszej zwrotki pieśni *„Boże, coś Polskę“*, śpiewanych wyraźnie, rytmicznie i czysto, z zastosowaniem przynajmniej dwu odcieni: mf i p.

ĆWICZENIA CIELESNE

Przeciętnie 1/2 godziny tygodniowo.

Materiał ćwiczebny

Według programu wspólnego dla klas I i II szkoły stopnia pierwszego (str. 31—32), z przeznaczeniem na ćwiczenia gimnastyczne połowy czasu lekcyjnego.

Wyniki nauczania

Sprawność w kilku zabawach; szybka i sprawna zbiórka w dwójkach i w kole; umiejętność maszerowania w dwójkach; umiejętność rzucania i chwytania woreczków; umiejętność zachowania się na otwartym powietrzu podczas mrozu i swobodnej zabawy na śniegu i lodzie (ruch jako przeciwdziałanie ziębnięciu).

B. ODDZIAŁ STARSZY W OKRESIE PRZYGOTOWAWCZYM I KLASA NADZWYCZAJ NA I/II w przypadku zastosowania jej podziału na grupy.

Podział na *grupę pierwszą*, złożoną z uczniów nie umiejących czytać i pisać, i *grupę drugą*, z uczniów posiadających już pewien zasób tej umiejętności, ma być stosowany tylko w nauce języka polskiego i arytmetyki. W zakresie rysunku i zajęć praktycznych można także wprowadzić ustalony podział na dwie grupy, ale przede wszystkim ze względu na *wiek* i związane z nim zainteresowania (dla młodszych — więcej rysunku z wyobraźni na tematy bardziej dziecinne, więcej robót o charakterze zabawowym itp.). W nauce religii, śpiewu, ćwiczeń cielesnych potrzebna indywidualizacja postępowania nie powinna stwarzać określonej linii podziału i odbiegać na ogół od zasad pracy w jednej, niepodzielonej klasie.

JĘZYK POLSKI

Grupa pierwsza

Jak cała klasa I/II w przypadku, gdy klasa ta nie jest podzielona na grupy (dział I, A). Osobne lekcje głośne w części roku następującej bezpośrednio po okresie przygotowawczym (mniej więcej do 1 lutego) są przeznaczone zasadniczo na naukę czytania i pisania od samego początku; nauka cicha w tej samej części roku ma się opierać na wskazaniach dotyczących klasy I (str. 256 programu), z podkreśleniem odpowiednich ćwiczeń w pisaniu. Osobne lekcje głośne w końcowej części roku są przeznaczone na dalsze ćwiczenia w czytaniu i pisaniu.

Grupa druga

Godziny nauki wspólnej z grupą pierwszą — według programu ogólnego (dział I. A). Osobne lekcje głośne w części roku następującej bezpośrednio po okresie przygotowawczym są przeznaczone zasadniczo na lekturę i ćwiczenia w mówieniu na tematy nieco trudniejsze, wybierane z tego kursu klasy III, który przypada na dany rok szkolny, i z użyciem odpowiedniego podręcznika. Nauka cicha w końcowej części roku ma objąć przede wszystkim ćwiczenia piśmienne, nieco trudniejsze niż dla ogółu klasy, ze zwróceniem szczególnej uwagi na ortografię.

ARYTMETYKA

Obie grupy przechodzą zasadniczo ten sam program, sformułowany w dziale I. A, z tą jednak różnicą, że *grupa pierwsza* zużytkowuje osobne godziny lub półgodziny nauki głośnej na głębsze wpojenie i utrwalenie najelementarniejszych wiadomości, z zastosowaniem ćwiczeń na konkretach oraz powtarzania i sprawdzania opracowanego zakresu rachunków; *grupa druga*, posiadająca na ogół łącznie z umiejętnością czytania i pisania pewne początki znajomości cyfr i rachunku, przerabia w tym czasie w ramach nauki cichej ćwiczenia bardziej dla niej interesujące i potrzebne.

C. KLASA III JEDNOROCZNA — w drugim roku istnienia szkoły.

RELIGIA RZYMSKOKATOLICKA
2 godziny tygodniowo.

Korzystając z tego, że klasa uczy się zawsze osobno, należy przejść główną treść obu kursów rocznych dwuletniej klasy III szkoły powszechnej stopnia pierwszego i osiągnąć wskazane dla niej wyniki.

JĘZYK POLSKI
7 godzin tygodniowo.

Materiał nauczania

Mówienie.

Rozmowy nauczyciela z dziećmi.

Oglądanie obrazków, omawianie ich treści, nadawanie tytułów pojedyńczym obrazkom i ich cyklom, układanie na ich tle opowiadań.

Swobodne i samorzutne wypowiadanie się dzieci.

Zbiorowe i jednostkowe układanie krótkich opowiadań i łatwych opisów.

Swobodne wypowiadanie się dzieci w związku z treścią czytanek z podręcznika, książeczek i ew. pisemek, czytanych w szkole i w domu; w związku z tym porządkowanie wypowiedzi dzieci.

Pisanie.

Przepisywanie tekstów oraz pisanie z pamięci i ze słuchu wyrazów i krótkich, łatwych zdań, zawierających przede wszystkim poniżej podany materiał ortograficzny.

Samodzielne układanie i zapisywanie zdań na różne tematy, próby samodzielnych krótkich opowiadań.

W końcu roku szkolnego: pisanie krótkich listów do osób bliskich i znajomych.

Zaprawianie się przy wszystkich ćwiczeniach piśmiennych do czystego i czytelnego pisania.

Materiał ortograficzny: użycie *ó* wymieniającego się z *o* oraz *ó* nie wymieniającego się z *o* (typ: *góra*), końcówki *ów* i przyrostków *ówka, ówna; rz* wymieniające się z *r* i *rz* nie wymieniające się z *r;* spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne na końcu i w środku wyrazu (typy: *ryb, chłop, babka*); najczęściej używane wyrazy z literą *h* (typ: *bohater*); przenoszenie wyrazów, użycie kropki, pytajnika, wykrzyknika, najprostsze przypadki użycia przecinka w zdaniu pojedyńczym.

Czytanie.

Czytanie głośne i ciche krótkich, poprawnych pod względem formy, do psychiki dziecka dostosowanych opowiadań, opisów, podań, legend, baśni, bajek, zagadek itp., ponadto odpowiednio dobranych wierszy z podręcznika i ew. pisemek dla dzieci.

Stopniowe opanowywanie techniki poprawnego i wyraźnego czytania.

Omawianie treści czytanek z podręcznika, książeczek (ew. pisemek), czytanych w szkole i w domu, np. zestawianie treści z ilustracją, wyodrębnianie postaci i zdarzeń, ustalanie kolejności zdarzeń, nawiązywanie treści czytanki do przeżyć dzieci, stopniowe przyzwy-

czajanie do samodzielnego ujmowania treści czytanych tekstów.

W związku z mówieniem, czytaniem i pisaniem:

dalsze stopniowe i okolicznościowe wzbogacanie czynnego słownika dzieci: nazywanie przedmiotów, zjawisk i ich cech, czynności oraz rozmaitych stosunków przestrzennych i czasowych, związanych ze spostrzeżeniami i doświadczeniami dziecka; objaśnianie niezrozumiałych wyrazów i zwrotów; dalsze przyzwyczajanie dzieci do posługiwania się językiem warstw wykształconych;

praktyczne rozpoznawanie zdań oznajmujących, pytających, rozkazujących i wykrzyknikowych; podział krótkiego zdania na podmiot i orzeczenie; praktyczne rozpoznawanie rzeczownika z uwzględnieniem liczby i przypadku, przymiotnika z uwzględnieniem rodzaju i liczby, liczebnika (bez podziału na grupy), czasownika z uwzględnieniem czasu (teraźniejszy, przeszły, przyszły) i liczby; praktyczne rozpoznawanie przysłówka;

uczenie się na pamięć i wygłaszanie krótkich wierszy o treści, związanej ze wskazanymi poniżej tematami;

ilustrowanie nadających się do tego czytanek, opowiadań, wierszy, np. rysunkami, wycinankami, ulepiankami, śpiewem oraz mimiką i ruchami dzieci; czytanie rolami;

czytanie i opowiadanie nauczyciela.

Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu.

Przejawy życia w domu, szkole i miejscowości, praca rolnika, prace rzemieślników na wsi; pamiątki z dawnych czasów w naszej okolicy, mieszkanie, ubranie itp. dziś i dawniej.

Podania i legendy miejscowe i okoliczne; podania polskie: Krak, Wanda, Lech, Popiel, Piast; opowiadania, sceny i obrazy z przeszłości Polski, związane z wybitnymi postaciami, jak Sobieski, Kościuszko, Dąbrowski itp. (bez porządku chronologicznego).

Wypadki i zdarzenia w naszej okolicy ze szczególnym uwzględnieniem okresu walk 1914—1920; opowiadania o życiu Marszałka Piłsudskiego i odzyskaniu niepodległości; odzyskanie morza, Gdynia.

Najważniejsze zdarzenia bieżące z życia Polski.

Uroczystości szkolne i miejscowe.

Obrazki z życia okolicy, np. krajobrazy, życie zwierząt i roślin.

Najbliższe miasto: targi, jarmarki, władze i urzędy; zajęcia i prace mieszkańców wsi i miast; bezpieczeństwo naszej okolicy, policja, wojsko; życie i zajęcia żołnierza.

Drogi i sposoby podróżowania dawniej i dziś.

Opowiadania na tle życia innych okolic, związane z opracowanymi w tym samym roku wiadomościami z geografii.

Baśnie, bajki i legendy.

Wyniki nauczania

Umiejętność wypowiadania się w swobodnej rozmowie i w formie opowiadania; przyswojenie pisowni wyrazów w zakresie, wskazanym w materiale nauczania; umiejętność pisania łatwych, samodzielnie zbudowanych zdań; umiejętność czystego i czytelnego pisania; umiejętność wyraźnego czytania z uwzględnieniem najważniejszych znaków przestankowych; zdawanie sobie sprawy z treści czytanek; umiejętność praktycznego rozpoznawania zjawisk językowych w zakresie, wskazanym w materiale nauczania; znajomość podań polskich oraz kilku obrazków z życia dzisiejszej Polski z uwzględnieniem czasów odzyskania niepodległości i życia Marszałka Piłsudskiego.

Podręcznik

Należy stosować podręcznik, odpowiadający temu kursowi dwuletniej klasy III szkoły stopnia pierwszego, który przypada na dany rok szkolny, a więc zależnie od roku bądź podręcznik A, bądź podręcznik B; potrzebne uzupełnienia należy czerpać z drugiego kursu (którego jednak uczniowie nie są obowiązani posiadać) — z odpowiednim rozszerzeniem zakresu czytania i opowiadania nauczyciela.

GEOGRAFIA I NAUKA O PRZYRODZIE

3 godziny tygodniowo.

Ze względu na użycie podręcznika oraz na uczniów, którzy nie uzyskają po roku promocji do klasy IV, w tym roku, w którym klasa III dwuletnia przechodzi kurs A, obowiązuje *„program A"*, oparty głównie na tym kursie, z uzupełnieniami; w roku zaś, w którym klasa III dwuletnia przechodzi kurs B, obowiązuje *„program B"*, oparty głównie na tym kursie, z uzupełnieniami. W pierwszym przypadku służy do nauki podręcznik A, w drugim — podręcznik B; podręcznik odpowiadający drugiemu kursowi może być stosowany *przez nauczyciela* jako źródło wiadomości uzupełniających.

Program A

1. Zaznajomienie się z jedną rośliną zielną — ozdobną, rosnącą w pobliżu szkoły; odróżnianie części tej rośliny. Rozpoznawanie kilku innych roślin ozdobnych lub dzikich, rosnących w pobliżu szkoły. Ćwiczenia w rozróżnianiu części tych roślin: korzeń, łodyga, liść, kwiat, owoc. Znaczenie części poznawanych roślin w związku z praktycznymi wskazówkami, dotyczącymi pielęgnowania roślin ozdobnych. Stwierdzenie powstawania owocu z kwiatu. Znaczenie roślin ozdobnych.

Rozpoznawanie kilku pospolitych chwastów; sposoby walki z nimi, w szczególności z perzem.

Rozpoznawanie jadalnych części warzyw uprawianych w okolicy. Zapasy, gromadzone przez warzywa dwuletnie. Znaczenie odżywcze warzyw. Wskazówki higieniczne, związane ze spożywaniem warzyw.

Owoce jadalne drzew i krzewów, rosnących w danej okolicy; stwierdzenie obecności nasion w tych owocach. Od czego zależy dobry plon: pogoda, szkodniki, zabiegi człowieka koło drzew owocowych. Znaczenie owoców jako pożywienia; wskazówki higieniczne, związane ze spożywaniem surowych owoców.

Dokładniejsze opracowanie jednego gatunku zboża na przykładzie rośliny dojrzałej. Rozróżnianie zbóż krajowych po ziarnie i kłosach. Znaczenie zbóż dla

człowieka. Len i jego zastosowanie. Rozmnażanie ziemniaków za pomocą bulw.

Rozróżnianie drzew, krzewów, ziół i bylin na podstawie poznanego materiału.

2. Chata. Ustalenie położenia danej chaty w stosunku do stron świata na podstawie obserwacyj wschodu i zachodu słońca. Z jakiego materiału są pobudowane chaty we wsi; zabezpieczenie od pożaru. Rozróżnianie kilku drzew najbliższej okolicy; znaczenie drzew przy zabudowaniach jako środka utrudniającego szerzenie się pożarów.

Czystość i porządek w chacie. Znaczenie okien jako źródła światła i powietrza, otwieranie okien.

Przeznaczenie i rozmieszczenie budynków w zagrodzie. Utrzymywanie czystości w zagrodzie, utrzymanie studni w czystości.

3. Sołtys, posterunek policji (o ile jest we wsi). Drogi we wsi i porównywanie różnych dróg: ścieżki, drogi polne, gościńce, kierunek głównej drogi we wsi. Odległość od wsi do sąsiednich miejscowości. Utrzymywanie dróg. Sposoby lokomocji, spotykane na drogach. Kolej żelazna.

Najbliższe miasto, różnice między wsią a miastem pod względem sposobów zabudowania, dróg, zajęć mieszkańców. Wzajemna zależność mieszkańców wsi i miasta. Kilka obrazków z życia wielkich miast, np.: na ulicach Warszawy, na Wawelu, pod Ostrą Bramą, w łódzkiej fabryce tkanin.

4. Krajobraz naszej okolicy, nierówności terenu, wzgórze (zależnie od miejscowych warunków). Rozróżnianie podnóża, zboczy łagodnych i stromych, wierzchołka. Nasze góry; dzień z juhasami na halach. Wieliczka, obrazek z kopalni węgla.

Strumień lub rzeka. Kierunek biegu; brzeg prawy i lewy, wysoki i niski; szybkość prądu, podmywanie brzegów; nanoszenie piasku i kamieni. Zużytkowanie spadku wody: młyn, tartak (zależnie od okoliczności). Kąpiele w rzece. Największa polska rzeka — Wisła: u źródeł Wisły, brzegi Wisły w niektórych odcinkach.

Staw lub jezioro, brzegi, wyspy, półwyspy, zatoki. Nad morzem: połów ryb, przechadzka po porcie w Gdyni.

5. Przegląd na uproszczonej mapie szkolnej najważniejszych rzek, miast i linii granicznej Polski (bez podziału na województwa).

6. Ssaki domowe; dokładniejsze opracowanie: konia, krowy, psa. Sposób ich życia i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Wymagania ich pod względem pożywienia i pomieszczenia. Małe tych ssaków i opieka rodzicielska. Pożytek, jaki te zwierzęta przynoszą człowiekowi. Opracowanie paru ssaków, związanych z pracą człowieka na roli: kreta, zająca, ew. myszy polnej.

Ptaki domowe: kura, kaczka, lub gęś. Sposób życia tych ptaków i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Wysiadywanie jaj przez ptaki domowe i opieka rodzicielska. Znaczenie chowu ptaków domowych ze względu na ich pożytek. Opracowanie 2—3 pospolitych ptaków, spotykanych w okolicy, spośród następujących: wróbel, skowronek, bocian, jaskółka, kuropatwa, jastrząb — z uwzględnieniem wicia gniazd i opieki nad potomstwem.

7. Kwitnienie drzew owocowych. Najważniejsze części kwiatu. Zapylanie przez pszczoły.

Pszczoły. Praca pszczoły poza ulem i w ulu oraz szczegóły budowy zewnętrznej, związane z wykonywanymi przez pszczoły pracami.

Bielinek kapustnik: sposób życia dorosłego owada, zapylanie kwiatów i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej; gąsienica bielinka, jej niszczycielska działalność.

Krótkie wiadomości o szkodliwości chrabąszcza i o przenoszeniu zarazków przez muchy.

Obserwacje stanowiska słońca w różnych porach dnia, powtarzane w różnych porach roku; *stałe obserwowanie i notowanie* pogody (zachmurzenia, opadów) w postaci kalendarza obrazkowego, z zestawieniem co miesiąc wyników: liczba dni słonecznych, deszczowych, o pogodzie zmiennej. *Hodowla* gąsienic bielinka.

Program B

1. Zaznajomienie z jednym z chwastów, pospolitych w okolicy; odróżnianie części tej rośliny. Rozpoznawanie kilku innych pospolitych chwastów; ćwiczenia w rozróżnianiu części tych roślin: korzeń, łodyga, liść, kwiat, owoc. Znaczenie części poznawanych roślin. Stwierdzenie powstawania owocu z kwiatu. Szkodliwość chwastów, sposoby walki z nimi, w szczególności z perzem. Rozpoznawanie kilku roślin ozdobnych, rosnących w pobliżu szkoły. Znaczenie roślin ozdobnych i praktyczne wskazówki dotyczące ich pielęgnowania.

Rozpoznawanie jadalnych części warzyw uprawianych w okolicy. Zapasy, gromadzone przez warzywa dwuletnie. Znaczenie odżywcze warzyw; wskazówki higieniczne, związane ze spożywaniem warzyw.

Rozróżnianie drzew i krzewów owocowych, rosnących w danej okolicy. Owoce jadalne, stwierdzenie obecności nasion w tych owocach. Od czego zależy dobry plon: pogoda, szkodniki, zabiegi człowieka koło drzew owocowych; znaczenie owoców jako pożywienia. Wskazówki higieniczne, związane ze spożywaniem surowych owoców.

Dokładniejsze opracowanie jednego gatunku zboża na przykładzie rośliny dojrzałej. Rozróżnianie zbóż krajowych po ziarnie i kłosach. Znaczenie zbóż dla człowieka.

Len i jego zastosowanie. Bulwa ziemniaczana; rozmnażanie ziemniaków z bulw.

Rozróżnianie drzew, krzewów, ziół i bylin na podstawie poznanego materiału.

2. Czystość i porządek w chacie. Znaczenie okien jako źródła światła i powietrza, otwieranie okien. Przeznaczenie i rozmieszczenie budynków w zagrodzie. Utrzymywanie czystości w zagrodzie, utrzymywanie studni w czystości. Zabezpieczenie chat od pożaru.

Położenie szkoły we wsi. Położenie szkoły w stosunku do stron świata na podstawie obserwacyj wschodu i zachodu słońca. Drogi we wsi; porównywanie różnych dróg: ścieżki, drogi polne, gościńce. Kierunek głównej drogi we wsi. Odległość od wsi do sąsiednich miejscowości, znaczenie napisów na słupach przydrożnych. Utrzymywanie dróg. Sposoby lokomocji spotykane na drogach. Sposoby podróżowania dawniejsze i dzisiejsze.

Podróż do innych wsi w Polsce. Kolej żelazna. 2—3 obrazki wsi polskich w innych okolicach kraju, np. wieś łowicka, wieś poleska, kraina puszczańska itp.

3. Praca ludzi. Rzemieślnicy we wsi. Sołtys, posterunek policji (jeżeli jest we wsi). Najbliższe miasto, różnice między wsią i miastem pod względem sposobów zabudowania, dróg, zajęć mieszkańców. Kilka obrazków z życia wielkich miast, np. na ulicach Warszawy, na Wawelu, pod Ostrą Bramą, w łódzkiej fabryce tkanin. Praca górników: Wieliczka, obrazek z kopalni węgla.

4. Krajobraz naszej okolicy, nierówności terenu, wzgórza (zależnie od miejscowych warunków). Rozróżnianie podnóża, zboczy łagodnych i stromych, wierzchołka. Nasze góry; dzień z juhasami na halach.

Strumień lub rzeka. Kierunek biegu; brzeg prawy i lewy, wysoki i niski; szybkość prądu, podmywanie brzegów; nanoszenie piasku i kamieni. Zużytkowanie spadku wody: tartaki lub młyny wodne. Kąpiele w rzece, dodatnie strony kąpieli i niebezpieczeństwa. Największa polska rzeka — Wisła. U źródeł Wisły, brzegi Wisły w niektórych odcinkach.

Staw lub jezioro; brzegi, wyspy, półwyspy, zatoki. Nad morzem: połów ryb, przechadzka po porcie w Gdyni.

5. Przegląd na uproszczonej mapie szkolnej najważniejszych rzek, miast i linii granicznej Polski (bez podziału na województwa).

6. Ssaki domowe; dokładniejsze opracowanie: konia, krowy, psa. Wymagania ich pod względem pożywienia i pomieszczenia. Małe tych ssaków i opieka rodzicielska. Ssaki, związane z pracą człowieka na roli: kret, mysz polna; spośród innych np. zając, lis. Sposób życia tych ssaków i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Znaczenie tych zwierząt dla człowieka.

Ptaki domowe: kura, kaczka lub gęś. Wysiadywanie jaj przez ptaki domowe i opieka rodzicielska. Kilka pospolitych ptaków, spotykanych w danej okolicy: wróbel, skowronek, bocian, jaskółka, kuropatwa, ewentualnie sowa. Sposób życia tych ptaków i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Wicie gniazd i opieka nad potomstwem.

7. Zboże jare i ozime. Przygotowanie roli pod zasiewy wiosenne. Kiełkowanie zbóż. Od czego zależy urodzaj (pogoda, pasożyty).

Budowa kwiatu: zaznajomienie z najważniejszymi częściami kwiatu na przykładzie dowolnie wybranej rośliny. Zapylanie. Powstawanie owocu ze słupka.

Chrabąszcz: sposób życia dorosłego owada i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej; szkodliwość dorosłego owada; przeobrażenia chrabąszcza, szkodliwość pędraka.

Mucha. Sposób życia, przenoszenie zarazków i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej; przeobrażenia muchy.

Krótkie wiadomości o pracy pszczoły i o szkodliwości bielinka kapustnika.

Obserwacje stanowiska słońca w różnych porach dnia, powtarzane w różnych porach roku; *stałe obserwowanie i notowanie* pogody (zachmurzenia, opadów) w postaci kalendarza obrazkowego z zestawieniem co miesiąc wyników: liczba dni słonecznych, deszczowych, o pogodzie zmiennej itp.

Wyniki nauczania
(wspólne dla obu programów).

Znajomość życia kilku ssaków i ptaków domowych oraz kilku najpospolitszych dzikich; znajomość paru owadów oraz ich przeobrażeń.

Umiejętność rozróżniania części roślin: korzenia, łodygi nadziemnej i podziemnej, liści, kwiatu i owocu; przyswojenie wiadomości o zapylaniu i powstawaniu owocu ze słupka; umiejętność rozróżniania drzew, krzewów, bylin, roślin dwuletnich i ziół; znajomość zbóż, ziemniaka oraz kilku pospolitych chwastów.

Praktyczne orientowanie się w najbliższym otoczeniu; znajomość głównych kierunków (Pn, Pd, Z. W); znajomość najistotniejszych elementów krajobrazu najbliższej okolicy i niektórych typowych krajobrazów Polski; znajomość najważniejszych przejawów życia i pracy człowieka w najbliższym otoczeniu dzieci i poznanych okolicach Polski.

Znajomość uproszczonej mapy Polski: rozmieszczenie najważniejszych miast i rzek, linii granicznej.

Podręczniki

Jak wyżej w wyjaśnieniach na początku działu: Geografia i nauka o przyrodzie.

ARYTMETYKA Z GEOMETRIĄ
4 godziny tygodniowo.

Materiał nauczania

1. Nawiązanie do materiału z klasy II.

Powtórzenie i utrwalenie dodawania i odejmowania w zakresie do 100.

Powtórzenie i utrwalenie mnożenia i działanie w zakresie tabeli mnożenia, ze szczególnym uwzględnieniem czwartej ćwiartki; wprowadzenie i opracowanie dzielenia z resztą.

Łącznie działań w jednym zapisie, użycie nawiasów.

2. Numeracja i działania w zakresie liczb do 1000.

Opracowanie numeracji słownej i piśmiennej w zakresie do 1000.

Dodawanie pamięciowe w zakresie liczb do 1000— z ograniczeniem do przypadków, w których oba składniki mają razem co najwyżej cztery cyfry wartościowe. Po osiągnięciu pewnej wprawy — piśmienny sposób dodawania.

Odejmowanie pamięciowe w zakresie liczb do 1000 — z ograniczeniem do przypadków, w których obie liczby mają razem co najwyżej cztery cyfry wartościowe. Po osiągnięciu pewnej wprawy — piśmienny sposób odejmowania. Porównywanie różnicowe (o iie więcej, o ile mniej).

Praktyczne obliczenie kalendarzowe i zegarowe (w rachunku pamięciowym).

Mnożenie pamięciowe pełnych dziesiątek przez liczbę jednocyfrową (dziesiątkowa tabela mnożenia, np. 6·80, 80·6); mnożenie pamięciowe dowolnej liczby dwucyfrowej przez jednocyfrową; dalsze przypadki mnożenia pamięciowego w zakresie liczb do 1000 — tylko

na łatwych przykładach (3·200, 3·240, 30·20, 30·24 itp.). Piśmienny sposób mnożenia w przypadkach, kiedy mnożnik jest jednocyfrowy i dwucyfrowy.

Dzielenie pamięciowe liczby z zakresu pierwszej setki przez liczbę jednocyfrową (np. 60 : 3, 72 : 3) i dwucyfrową (np. 60 : 20, 72 : 24); dzielenie pamięciowe w zakresie dziesiątkowej tabeli mnożenia (np. 480 : 6, 480 : 80) oraz w szerszym zakresie — z ograniczeniem do łatwiejszych przypadków (np. 600 : 3, 720 : 3, 600 : 200, 600 : 30). Piśmienny sposób dzielenia w przypadkach, kiedy dzielnik jest jednocyfrowy, dwucyfrowy i trzycyfrowy. Obliczenia w tuzinach, mendlach i kopach. Porównywanie ilorazowe (ile razy więcej, ile razy mniej).

Działania na wyrażeniach dwumianowanych ze złotymi i groszami. Zliczanie pieniędzy i wydawanie reszty. Obliczanie należności za towar, obliczanie ceny towaru i ilości towaru.

Mierzenie długości i odmierzanie żądanej długości w metrach i centymetrach; odpowiednie wyrażenia dwumianowane. Próby oceny długości „na oko"; mierzenie krokami. Mierzenie pojemności przy użyciu litra. Ważenie i odważanie w kilogramach i dekagramach.

3. Elementarne wiadomości geometryczne. Połowa i ćwierć.

Linia prosta (wprowadzenie przy pomocy zgiętej kartki papieru); wyszukiwanie linij prostych w otoczeniu. Odcinki, kreślenie, mierzenie i odmierzanie odcinków w centymetrach lub w milimetrach.

Kąt prosty (wprowadzenie przy pomocy dwukrotnie zgiętej kartki papieru); wyszukiwanie kątów prostych w otoczeniu. Proste prostopadłe, proste równoległe. Prostokąt i jego specjalny przypadek — kwadrat; kreślenie tych figur na papierze kratkowanym. Obliczanie obwodów.

Kreślenie okręgu i wycinanie koła. Mierzenie średnicy koła. Podział koła na połowy i ćwiartki.

Wprowadzenie ułamków: $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ i $\frac{3}{4}$. Zamiana całości na połówki i odwrotnie; zamiana całości i połówek na ćwierci i odwrotnie. Dodawanie i odejmowanie ułamków o mianownikach 2 i 4. Obliczanie $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ i $\frac{3}{4}$ danej wielkości.

4. Rozszerzenie zakresu liczb do 10 000.

Numeracja słowna i piśmienna w zakresie liczb do 10 000.

Wyniki nauczania

Znajomość numeracji w zakresie do 10 000;

biegłość w pamięciowym wykonywaniu dodawania dowolnych liczb dwucyfrowych, a także odejmowania liczb w zakresie do 100, oraz umiejętność pamięciowego wykonywania dodawania i odejmowania liczb w zakresie do 1000 w przypadkach, w których obie dane liczby mają razem co najwyżej cztery cyfry wartościowe;

biegłość w pamięciowym wykonywaniu mnożenia i dzielenia (zarówno bez reszty, jak i z resztą) w zakresie zwykłej tabeli mnożenia, a także w zakresie dziesiątkowej tabeli mnożenia, oraz umiejętność pamięciowego wykonywania mnożenia dowolnej liczby dwucyfrowej przez liczbę jednocyfrową;

znajomość piśmiennych sposobów wykonywania działań na liczbach w zakresie do 1000, a także na wyrażeniach dwumianowanych (złote — grosze);

umiejętność wykonywania nietrudnych obliczeń pieniężnych;

znajomość ułamków $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ i $\frac{3}{4}$, oraz umiejętność dodawania i odejmowania tych ułamków;

umiejętność posiłkowania się taśmą metrową do mierzenia i odmierzania długości w metrach i centymetrach;

umiejętność rozpoznawania prostokąta i kwadratu, prostych prostopadłych oraz prostych równoległych, okręgu i koła;

praktyczna znajomość litra oraz kilograma i dekagrama;

praktyczna umiejętność posiłkowania się zegarem i kalendarzem;

umiejętność stosowania nabytych wiadomości do rozwiązywania łatwych zagadnień, wymagających kilku czynności rachunkowych.

Podręcznik

Należy stosować podręcznik, odpowiadający temu kursowi dwuletniej klasy III szkoły stopnia pierwszego, który przypada na dany rok szkolny, a więc zależnie od roku bądź podręcznik A, bądź podręcznik B; potrzebne uzupełnienia w stosunku do kursu A lub kursu B można opracować na podstawie zadań dla drugiego rocznika, zawartych w tym samym podręczniku.

RYSUNEK

1 godzina tygodniowo.

Materiał i wyniki nauczania — jak dla klasy III dwuletniej w programie szkoły stopnia pierwszego (str. 95, 96).

ZAJĘCIA PRAKTYCZNE

1 godzina tygodniowo.

Materiał nauczania

Zajęcia z zakresu kultury życia codziennego.

Utrwalanie nawyków w zakresie higieny osobistej, zdobytych w klasach I i II; czyszczenie obuwia i odzieży oraz utrzymywanie porządku w izbie szkolnej, najprostsze czynności w razie skaleczenia się, w szczególności właściwe obwijanie palca lub ręki z zachowaniem odpowiedniej czystości, tamowanie krwi z nosa.

Wstępne zajęcia rękodzielnicze.

Wykonywanie z różnych materiałów zabawek i przedmiotów, związanych z pracą i życiem w szkole.

Materiały nadające się do zastosowania: surówka, perkal, półpłótno, płótno domowe; szyszki, kasztany, żołędzie, makówki, pióra ptasie, wydmuszki, kora sosnowa, gałązki, patyki, pręty wierzbiny, dzikiego bzu, leszczyny; sznurki, gałganki; listewki, drzewo lipowe, topolowe, osikowe; karton, cienka tektura itd.; słoma, rogożyna, sitowie, łyko.

Narzędzia: igły, naparstki, miarki centymetrowe, nożyczki, noże, kolce, młotki, węgielnice.

Przyszywanie guzików i wieszadeł, *szycie* worka na śniadanie lub książki oraz łatwa *naprawa odzieży*. Przy wykonywaniu tych prac wszyscy uczniowie winni się zapoznać ze ściegami zasadniczymi: przed igłą i za igłą, ściegiem obrębowym, szwem pojedyńczym.

Orientacyjne przykłady innych robót: różne zwierzęta, figurki do szopki, ozdoby choinkowe, bąki, pajace, łuki, strzały, kółka i kijki do gier, piszczałki, fujarki, pukawki, sikawki, cewki do nawijania nici; z drzewa miękkiego — warzęchy, łyżki, mątewki, ugniatarze, szable itd., grzechotki; ze słomy, rogożyny, sitowia — warkocze do drzwi i okien, wycieraczki, maty, tarcze strzelnicze, koszyczki na obierzyny itp.; zeszyty, notesiki, teczki na rysunki itp.

Wyniki nauczania

Umiejętność samodzielnego wykonywania najważniejszych czynności z zakresu higieny osobistej i utrzymywania w należytym stanie odzieży, umiejętność zamiecenia podłogi bez kurzu, obwinięcie skaleczonego palca i zachowanie się przy krwotoku z nosa; umiejętność przyszycia guzika, znajomość ściegów zasadniczych: przed igłą i za igłą, szwu pojedyńczego, i umiejętność wykonania nietrudnej łaty; umiejętność posługiwania się nożem, nożyczkami, kolcem, młotkiem w celu połączenia kilku kawałków materiału i wytworzenia drobnego przedmiotu do zabawy lub użytku codziennego.

Uwaga

Dzieciom starszym, niż normalnie w klasie II szkoły stopnia pierwszego, należy od czasu do czasu dawać tematy odmienne lub dodatkowe, ściślej dostosowane do ich potrzeb i zainteresowań.

ŚPIEW

½ godziny tygodniowo.

Materiał nauczania

Pieśni jednogłosowe, niezbyt trudne w rytmie i melodii, nie przekraczające przeciętnej skali głosu dzieci w tej klasie (od „c" jednokreślnego do „e" dwukreślnego), dostosowane do zainteresowań tego wieku i związane z życiem dziecka w szkole i poza szkołą, a wybierane spośród pieśni: religijnych, narodowych z włączeniem Hymnu Państwowego *„Jeszcze Polska nie zginęła"*, ludowych, marszowych, oraz innych, nie objętych powyższym podziałem, a nadających się do korelacji z innymi przedmiotami nauczania.

Przy opracowywaniu i wykonywaniu pieśni należy dbać o dostatecznie głęboki i spokojny wdech we właściwych miejscach pieśni, przestrzegać należytego otwierania ust przy śpiewaniu samogłosek, stosować bardziej urozmaicone cieniowanie z uwzględnieniem co najmniej następujących odcieni: mezzoforte = średnio silnie, piana — = cicho i forte = mocno, oraz konieczne zmiany szybkości.

W bezpośrednim związku z opracowywaniem pieśni, jako środki pomocnicze do ich poprawnego wykonywania, stosowane okolicznościowo, w miarę potrzeby: rozpoznawanie w pieśniach dwu, trój i czteromiaru, taktowanie w dwu, trój i czteromiarze, określanie przy pomocy słowa, gestu i rysunku linii melodyjnej pieśni, rozpoznawanie i śpiewanie gamy majorowej oraz trójdźwięku majorowego, wznoszącego się i opadającego na pierwszym stopniu gamy.

Wyniki nauczania

Przyswojenie co najmniej 6 niezbyt trudnych pieśni jednogłosowych, z włączeniem Hymnu Państwowego *„Jeszcze Polska nie zginęła"*, śpiewanych z wyraźną wymową, poprawną rytmiką i czystą intonacją, z zastosowaniem przynajmniej trzech odcieni dynamicznych: mf, p i f.

ĆWICZENIA CIELESNE

½ godziny tygodniowo.

Materiał ćwiczebny.

Zabawy i gry ruchowe wraz z ćwiczeniami gimnastycznymi.

A. Zabawy i gry ruchowe.

Zabawy ze śpiewem. Zabawy taneczne o charakterze rekreacyjnym i ożywiającym, np. kot i mysz, baran, zelman, ogroduszek, szewczyk, karuzela, chinka.

Zabawy orientacyjno-porządkowe, ćwiczące uwagę i spostrzegawczość, np. powódź, labirynt, wartownik.

Zabawy bieżne, stopniowo przechodzące *w gry bieżne* dla wzmocnienia biegu, a więc pracy płuc i serca; oraz uwzględniając elementy zręczności, np. bieg strażacki, bieg łańcuchowy, kozak i tatarzyn, dzień i noc, łatwe rodzaje sztafet, walka o sztandary, wyzywanka, harce.

Zabawy i gry rzutne i z podbijaniem piłki dłonią lub palantem, ćwiczące oko i rękę, np. król, wyścig piłek, stójka, strzelec, różne rodzaje podrywek, sztafety z piłką, pacanka, kiczki, wybijanka.

Zabawy skoczne, przygotowujące elementy skoków i wzmacniające stawy skokowe, np. wybijanka w kole, szczur, walka kogutów, zabawy ze skakanką.

Zabawy na wodzie. Tam, gdzie warunki na to pozwalają, zabawy w wodzie na głębokości do kolan lub pasa, np. wskakiwanie do wody, biegi i skoki w wodzie, różne rodzaje berków w wodzie, szybowanie.

Zabawy na śniegu i lodzie, obejmujące jazdę na saneczkach i łyżwach, np. zjazdy na sankach z niedużych pochyłości, zabawy śnieżkami, a na poziomie wyższym i gry śnieżkami, np. zdobywanie twierdzy; nauka jazdy na łyżwach.

B. Ćwiczenia gimnastyczne.

Ćwiczenia porządkowe: zbiórki w dwurzędzie i dwuszeregu, tworzenie kolumny czwórkowej z dwuszeregu oraz kolumny ćwiczebnej z dwurzędu w miejscu i w marszu. Elementy musztry formalnej, konieczne do manewrowania oddziałem: zwroty w miejscu i w marszu, zmiana kierunku marszu, marsze w dwurzędzie, ponadto dla dziewcząt proste korowody.

Ćwiczenia kształtujące. Ćwiczenia kończyn górnych, wymachy i krążenia, głównie w pozycjach siedzących. Ćwiczenia kończyn dolnych: łączenie podskoków z przysiadami podpartymi, wspięcia i przysiady oraz łatwe wyprosty nóg, łatwe kroki taneczne.

Ćwiczenia szyi: skręty, skłony i krążenia głowy w pozycjach siedzących.

Ćwiczenia tułowia we wszystkich płaszczyznach z dużą przewagą formy zabawowej w pierwszym półroczu każdego roku szkolnego. Ćwiczenia te odbywać należy w pierwszym półroczu głównie w pozycjach siedzących i leżących, w drugim półroczu także w pozycji stojącej, i można łączyć z łatwymi ruchami rąk. Ruchy rąk winny mieć charakter wzmagających nasilenie ćwiczenia.

Ćwiczenia koordynacyjne. Łatwe postawy równoważne w miejscu, łatwe ruchy kończyn i tułowia w postawach równoważnych; marsz krokiem mierniczym; w drugim półroczu utrudnienie ćwiczeń przez przekraczanie przeszkód w marszach równoważnych.

Ćwiczenia stosowane. Łatwe półzwisy na drabinach lub innych prymitywnych przyrządach. Mocowanie się dwójkami o charakterze ćwiczeń zręcznościowych. Skoki wolne w formie zabawowej i ścisłej z ograniczonym rozbiegiem i określonym miejscem odbicia.

C. Gry drużynowe.

W drugim półroczu dla starszych chłopców i dziewcząt stosować należy następujące gry: podaj dalej, piłka więzienna, w dwa ognie, kwadrant, palant i siatkówka.

Wyniki nauczania.

Znajomość kilku nowych zabaw i gier; sprawność w rzucaniu i chwytaniu woreczków lub piłeczek; sprawna zbiórka w dwójkach i czwórkach, maszerowanie dwójkami i czwórkami; opanowanie siadu skrzyżnego z ramionami skurczonymi; opanowanie skoku ponad przeszkodę stałą, umieszczoną na wysokości kolan.

Uwaga. Na ćwiczenia gimnastyczne przeznacza się połowę czasu lekcyjnego.

II. SYTUACJA DRUGA

KLASA III

a. Przy istnieniu w pierwszym roku tylko trzech klas klasa III — jeżeli nie staną na przeszkodzie zbyt wielkie braki i różnice w przygotowaniu uczniów — może wykonywać program klasy III jednorocznej, ustalony powyżej w dziale I. C. W razie istnienia wskazanych trudności obowiązuje program normalnej klasy III dwuletniej, przypadający na dany rok szkolny (kursy A, względnie kursy B). W drugim przypadku promowanie po jednym roku do klasy IV może być stosowane tylko do uczniów, którzy kończą co najmniej lat 11 w bieżącym roku kalendarzowym i osiągają niewątpliwie pomyślny wynik nauki.

b. Przy istnieniu — bądź już w pierwszym roku, bądź w dalszych latach — 4 klas obowiązuje normalny program klasy III dwuletniej. Promowanie bez egzaminu po pierwszym roku istnienia klasy III do klasy IV może być stosowane, jak wyżej w drugim przypadku.

Załącznik 2 do okólnika Nr 49 z dnia 21 września 1938 r. (II Pr-1997/38).

Instrukcja,
dotycząca programów nauki w publicznych szkołach powszechnych, zmieniających stopień wskutek dodania etatu nauczycielskiego.

I. SZKOŁA STOPNIA DRUGIEGO, POWSTAJĄCA ZE SZKOŁY STOPNIA PIERWSZEGO

A. KLASA III

w pierwszym roku po zmianie stopnia szkoły.

Według normalnego programu klasy III w szkołach powszechnych stopnia drugiego z przewidzianymi dostosowaniami do różnych planów godzin i uzupełnieniem następującym:

ŚPIEW

Tygodniowo przeciętnie ½ godziny nauki osobnej, lub 1 godzina nauki osobnej, lub 1 godzina nauki łącznej z klasą IV.

Przy 1 godzinie tygodniowo nauki osobnej obowiązuje program na pół godziny tygodniowo, zamieszczony na str. 89—91 programu szkoły stopnia drugiego, ze zwiększeniem liczby pieśni, które należy przyswoić, co najmniej do 8 i poświęceniem większej ilości czasu na ćwiczenia rytmiczne i melodyjne.

Uwaga. Przy 1 godzinie tygodniowo nauki łącznej z klasą IV obowiązuje zastosowanie części przemiennej, przypadającej na dany rok szkolny w tym komplecie.

B. KLASA IV

w pierwszym roku po zmianie stopnia szkoły.

RELIGIA RZYMSKOKATOLICKA

2 godziny tygodniowo nauki osobnej lub łącznej z klasą III.

W klasie IV uczącej się osobno należy w r. szk. 1938/39 wykonywać program nauki osobnej w klasie IV szkoły powszechnej stopnia drugiego bez żadnych zmian, w latach następnych zaś:

a. Jeżeli klasa III szkoły stopnia pierwszego prze-

chodziła w poprzednim roku szkolnym kurs B, w programie nauki osobnej w klasie IV można znacznie skrócić działy 1, 2 i 3 jako już opracowane w nieco innym układzie, natomiast należy rozwinąć dział 4, opracowując szczegółowo przykazania Boskie, oraz uzupełnić dział 5 szczegółowszymi wiadomościami o Sakramentach Spowiedzi i Komunii św., w myśl działów 3 i 4 programu nauki osobnej w klasie III szkoły stopnia drugiego lub działów 6 i 7 kursu A programu dla kompletu z klas III i IV.

b. Jeżeli klasa III szkoły stopnia pierwszego przechodziła w poprzednim roku szkolnym kurs A — wówczas należy stosować program nauki osobnej w klasie IV szkoły powszechnej stopnia drugiego bez żadnych zmian.

W komplecie z klas III i IV należy zawsze stosować kurs programu dla tego kompletu, przypadający na ten rok w szkołach stopnia drugiego.

JĘZYK POLSKI

Tygodniowo 5 godzin, lub 6 godzin, lub 4 godziny nauki głośnej i 3 godziny nauki cichej.

Materiał nauczania.

Według normalnego programu klasy IV szkoły stopnia drugiego (str. 98—100) z następującymi nowymi redakcjami działu: „Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu".

a. Jeżeli klasa III szkoły stopnia pierwszego w poprzednim roku szkolnym przechodziła kurs B:

Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu.

Przejawy życia w domu, szkole, miejscowości i okolicy (ludzie i rzeczy, prace, zajęcia, zabawy, zwyczaje i obyczaje).

Podania i legendy miejscowe i okoliczne; podania polskie: Krak, Wanda, Lech, Popiel, Piast.

Najbliższe miasto: targi, jarmarki, władze i urzędy; zajęcia i prace mieszkańców wsi i miast; bezpieczeństwo naszej okolicy, policja, wojsko; życie i zajęcia żołnierza.

Opowiadanie na tle dzisiejszego życia różnych okolic Polski, np.: nad morzem, w górach, na Polesiu, na Kujawach, na Śląsku, w Warszawie, w Krakowie itp.

Opowiadania, sceny i obrazy z przeszłości Polski, związane z wybitnymi postaciami, jak Sobieski, Kościuszko, Dąbrowski itp. (bez porządku chronologicznego).

Opowiadania z życia Marszałka Piłsudskiego.

Najważniejsze zdarzenia bieżące z życia Polski.

Baśnie, bajki i legendy.

b. Jeżeli klasa III szkoły stopnia pierwszego w poprzednim roku szkolnym przechodziła kurs A:

Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu.

Przejawy życia w domu, szkole, miejscowości i okolicy (ludzie i rzeczy, prace, zajęcia, zabawy, zwyczaje i obyczaje).

Wypadki i zdarzenia w naszej okolicy, ze szczególnym uwzględnieniem okresu walk 1914—1920.

Sposoby podróżowania w naszej okolicy.

Opowiadania na tle dzisiejszego życia różnych okolic Polski, np. nasze rzeki (spław drzewa, owoców, z życia flisaków itp.), na Polesiu, na Kujawach, na Śląsku, w Warszawie, w Krakowie itp.

Opowiadania, sceny i obrazy z przeszłości Polski, związane z wybitnymi postaciami (innymi niż uwzględnione w poprzednim roku w klasie III — bez porządku chronologicznego).

Opowiadania z życia Marszałka Piłsudskiego na tle walki o niepodległość i odrodzenie Państwa Polskiego.

Najważniejsze zdarzenia bieżące z życia Polski.

Baśnie, bajki i legendy.

Wyniki nauczania.

Jak w zwykłej klasie III szkoły stopnia drugiego (str. 100) z dodaniem w przypadku *a:* „znajomość podań polskich".

GEOGRAFIA I NAUKA O PRZYRODZIE

4 godziny tygodniowo.

Materiał nauczania.

a. Jeżeli klasa III w poprzednim roku szkolnym przechodziła kurs B:

Od początku roku szkolnego do pierwszych dni listopada:

Nauka o przyrodzie.

Rozpoznawania roślin ozdobnych w najbliższym otoczeniu szkoły, np. petunia, nasturcja, malwa; powstawanie owoców ze słupka. Rozróżnianie kilku drzew najbliższej okolicy.

Przegląd najpospolitszych ważyw; wyróżnianie części jadalnych.

Opracowanie pomidora jako przykładu rośliny rocznej, oraz innej rośliny jednorocznej, np. fasoli, bobu lub ogórka.

Rośliny dwuletnie: kapusta — budowa główki jako podstawa do zrozumienia budowy pąka.

Korzenie marchwi, buraka, w porównaniu z korzeniami poprzednio poznanych roślin. Zapasy roślin dwuletnich; ich zużytkowanie przez roślinę i przez człowieka. Przegląd tych roślin w drugim roku ich życia.

Zbiór warzyw, przechowywanie ich w ciągu zimy. Wskazówki higieniczne, związane ze spożywaniem surowych warzyw. Znaczenie odżywcze warzyw. Handel warzywami w danej miejscowości.

Krótkie powtórzenie wiadomości z poprzedniego roku o drzewach i krzewach owocowych. Tegoroczny urodzaj owoców; co na ten urodzaj wpłynęło (pogoda, szkodniki). Przechowywanie owoców w ciągu zimy.

Jesienne prace na polach. Mechaniczna uprawa roli; narzędzia, używane w danej okolicy.

Oziminy, opracowanie jednego gatunku zboża; rozpoznawanie części dojrzałego żyta lub przenicy, ich znaczenie w życiu rośliny. Rozpoznawanie gatunków zbóż krajowych po ziarnie i kłosach.

Zimowanie poznanych roślin: zabezpieczenie drzew przez korę, pąki na drzewach.

Czystość i porządek w chacie. Znaczenie okien jako

źródła światła i powietrza; otwieranie okien. Przeznaczenie i rozmieszczenie budynków w zagrodzie. Utrzymywanie czystości w zagrodzie, utrzymywanie studni w czystości.

Od pierwszych dni listopada do pierwszych dni lub środka kwietnia, zależnie od terminu świąt Wielkanocnych:

Geografia.

1. Obrazy terenu, przyrody, życia i pracy ludzi w Polsce.

Staw lub jezioro; brzegi, wyspy, półwyspy, zatoki.

Nad morzem.

Nad brzegiem morza. Połów ryb. Latarnia morska. Zwiedzenie okrętu w Gdyni.

Krajobraz naszej okolicy.

Nierówności terenu; góra lub wzgórza; rozróżnienie podnóża, zbocza, wierzchołków (zależnie od miejscowych warunków).

W górach.

Nad Morskim Okiem. Lawina śnieżna. Dzień z juhasami na halach. Powódź w górach. U źródeł Wisły. Łodzią przez Pieniny. Spław drzewa na Czeremoszu.

Wśród bagien i lasów.

Łodzią po spokojnej rzece poleskiej (bobry). Zbiór siana na Polesiu. Żubry w puszczy Białowieskiej. Zima na Wileńszczyźnie — wilki.

W krainach pól uprawnych.

Wieś wielkopolska. Jarmark w Łowiczu. Dożynki w Spale.

Najbliższe miasto.

Droga do miasta; różnice pomiędzy wsią i miastem pod względem sposobów zabudowania, dróg, zajęć mieszkańców.

Z życia wielkich miast.

Na Wawelu. Pod Ostrą Bramą. Na kopcu Unii Lubelskiej we Lwowie. Przechadzka po Poznaniu. Ruch uliczny w Warszawie; na zamku Prezydenta Rzeczypospolitej.

Podróże po Polsce dawniej a dziś.

Sposoby podróżowania dawniejsze a dzisiejsze. Z flisakami do Gdańska, tratwy, galary, spichrze i młyny.

2. Wprowadzenie planu i mapy.

Ślad a plan, rysowanie planów małych przedmiotów. Podziałka, rysowanie planów klasy, mieszkania, podwórza lub boiska, ew. ogrodu szkolnego. Kompas. Szkic drogi ze szkoły do domu. Czytanie planu szkoły, planu wsi lub miasta.

Plan dróg, rzek i osad w powiecie i województwie.

Uzupełnienie wiadomości o urzędach państwowych i instytucjach społecznych własnej miejscowości.

3. Czytanie mapy politycznej Polski.

Przegląd większych rzek: Wisła z dopływami: Dunajcem, Sanem, Bugiem, Narwią, Pilicą; Odra z Wartą i Notecią; Niemen z Wilią; Dźwina; Prypeć, Dniestr. W związku z siecią rzeczną umiejscowienie okolicy własnej oraz okolic poznanych w pierwszej części kursu. Przegląd ważniejszych miast: Kraków, Lublin, Warszawa, Gdynia, Gdańsk, Katowice, Częstochowa, Łódź, Poznań, Wilno, Pińsk, Lwów — z przypomnieniem wiadomości, zdobytych w pierwszej części kursu.

Przegląd linii granicznej Polski. Z jakimi sąsiadami Polska graniczy.

Obliczanie odległości według mapy. Notowanie poznanych rzek i miast oraz granic na mapie konturowej.

Od pierwszych dni lub środka kwietnia, zależnie od terminu świąt Wielkanocnych, do końca roku szkolnego:

Nauka o przyrodzie.

Ssaki domowe, dokładniejsze opracowanie: konia, krowy, psa. Sposób ich życia i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Wymagania ich pod względem pożywienia i pomieszczenia. Małe tych ssaków i opieka rodzicielska. Korzyści, jakie te zwierzęta przynoszą człowiekowi.

Ptaki domowe: kura, kaczka lub gęś. Sposób życia tych ptaków i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Wysiadywanie jaj przez ptaki domowe i opieka rodzicielska. Korzyści, jakie człowiek czerpie z chowu ptaków domowych.

Wiosenne prace na roli. Gleba: wyróżnienie piasku, gliny i próchnicy; przepuszczalność piasku dla wody, nieprzepuszczalność gliny. Gleby urodzajne i nieurodzajne. Gleby piaszczyste i gliniaste. Zachowanie się wody deszczowej i pochodzącej z roztopów. Znaczenie wody w glebie dla roślin. Gruzełkowa budowa dobrze uprawionej gleby.

Na przykładzie wiśni, śliwy lub tarniny rozróżnianie w kwiecie: kielicha, korony, pręcików, słupka.

Bielinek kapustnik, jego przeobrażenia. Pszczoły, ich przeobrażenia i ustrój roju. Trzmiele: podobieństwo do pszczół, znaczenie dla zapylania roślin uprawnych. Owady w niechlujnych mieszkaniach i pasożyty zewnętrzne człowieka (bez opisu budowy); sposoby zapobiegania i tępienia.

Ślimak, np. winniczek. Szkody, wyrządzone przez ślimaka w warzywniku i na łąkach. Rola ropuch w tępieniu ślimaków.

b. Jeżeli klasa III w poprzednim roku szkolnym przechodziła kurs A:

Od początku roku szkolnego do pierwszych dni listopada:

Nauka o przyrodzie.

Opracowanie jednego warzywa rocznego, np. pomidora, fasoli, grochu lub bobu.

Rośliny dwuletnie: kapusta — budowa główki jako podstawa do zrozumienia budowy pąka.

Korzenie marchwi, buraka w porównaniu z korzeniami poprzednio poznanych roślin.

Zapasy roślin dwuletnich, ich zużytkowanie przez roślinę i przez człowieka. Przegląd tych roślin w drugim roku ich życia.

Zbiór warzyw i przechowywanie ich w ciągu zimy. Wskazówki higieniczne, związane ze spożywaniem surowych warzyw. Handel warzywami w danej miejscowości.

Zaznajomienie z drzewami owocowymi, pospolitymi w okolicy. Tegoroczny urodzaj owoców; co na ten urodzaj wpłynęło (pogoda, szkodniki). Owoce „robaczywe"; prace w sadzie, związane z zabezpieczeniem drzew przed szkodnikami.

Przechowywanie owoców w ciągu zimy. Wskazówki higieniczne, związane ze spożywaniem surowych owoców. Znaczenie odżywcze owoców.

Jesienne prace na polach. Mechaniczna uprawa roli; narzędzia, używane w danej okolicy.

Perz: rozmnażanie się z kłącza, sposoby tępienia. Rozmnażanie ziemniaków za pomocą bulw. Len i jego zastosowania.

Zimowanie poznanych roślin: zabezpieczenie drzew przez korę, pąki na drzewach.

Od pierwszych dni listopada do pierwszych dni lub środka kwietnia, zależnie od terminu świąt Wielkanocnych:

Geografia.

1. Obrazy terenu, przyrody, życia i pracy ludzi w Polsce.

Drogi.

Drogi we wsi; porównywanie różnych dróg: ścieżki, drogi polne, gościńce; kierunek głównej drogi we wsi. Odległość od wsi do sąsiednich miejscowości. Utrzymywanie dróg. Sposoby lokomocji, spotykane na drogach. Kolej żelazna.

Strumień lub rzeka.

Kierunek biegu; brzeg prawy i lewy, wysoki i niski; szybkość prądu, podmywanie brzegów; nanoszenie piasku i kamieni. Zużytkowanie spadku wody: młyn, tartak (zależnie od okoliczności).

Nad morzem.

Nad brzegiem morza. Zwiedzenie okrętu w Gdyni.

W górach.

W Zakopanem. U źródeł Wisły. Łodzią przez Pieniny. Spław drzewa na Czeremoszu.

Wśród bagien i lasów.

Łodzią po spokojnej rzece poleskiej (bobry). Zbiór siana na Polesiu. Żubry w puszczy Białowieskiej. Zima na Wileńszczyźnie — wilki.

W krainach pól uprawnych.

Wieś wielkopolska. Jarmark w Łowiczu. Dożynki w Spale.

Wśród górników.

W podziemiach Wieliczki. W kopalni węgla.

Z życia wielkich miast.

Na Wawelu. Przechadzka po Poznaniu. Na zamku Prezydenta Rzeczypospolitej w Warszawie. W łódzkiej fabryce tkanin.

Podróże po Polsce dawniej a dziś.

Sposoby podróżowania dawniejsze a dzisiejsze. Z flisakami do Gdańska, tratwy, galary, spichrze i młyny.

2. Wprowadzanie planu i mapy.

Ślad a plan, rysowanie planów małych przedmiotów. Podziałka, rysowanie planów klasy, mieszkania, podwórza lub boiska, ew. ogrodu szkolnego. Kompas. Szkic drogi ze szkoły do domu. Czytanie planu szkoły, planu wsi lub miasta.

Plan dróg, rzek i osad w powiecie i województwie.

Uzupełnienie wiadomości o urzędach państwowych i instytucjach społecznych własnej miejscowości.

3. Czytanie mapy politycznej Polski.

Przegląd większych rzek: Wisła z dopływami: Dunajcem, Sanem, Bugiem, Narwią, Pilicą; Odra z Wartą i Notecią; Niemen z Wilią; Dźwina; Prypeć, Dniestr. W związku z siecią rzeczną umiejscowienie okolicy własnej oraz okolic, poznanych w pierwszej części kursu. Przegląd ważniejszych miast: Kraków, Lublin, Warszawa, Gdynia, Gdańsk, Katowice, Częstochowa, Łódź, Poznań, Wilno, Pińsk, Lwów — z przypomnieniem wiadomości, zdobytych w pierwszej części kursu.

Przegląd linii granicznej Polski. Z jakimi sąsiadami Polska graniczy.

Obliczanie odległości według mapy. Notowanie poznanych rzek i miast oraz granic na mapie konturowej.

Od pierwszych dni lub środka kwietnia, zależnie od terminu świąt Wielkanocnych, do końca roku szkolnego:

Nauka o przyrodzie.

Przylot ptaków, wicie gniazd. Jaskółka, bocian.

Zwierzęta, związane z pracą człowieka na roli i towarzyszące człowiekowi w polu: skowronek, wrona (kawka lub gawron, zależnie od występowania tych lub innych gatunków w okolicy), dżdżownica, kret; inne do wyboru, np. kuropatwa, zając, sowa, myszołów. Obyczaje i odżywianie się tych zwierząt oraz związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej; znaczenie tych zwierząt dla gospodarki człowieka na roli.

Pierwsze chwasty zjawiające się na polach i w ogrodach; rozróżnianie ich, obserwacje kwitnienia i owocowania; szkodliwość chwastów.

Wiosenne prace na roli. Gleba: wyróżnianie piasku, gliny i próchnicy; przepuszczalność piasku dla wody, nieprzepuszczalność gliny. Gleby urodzajne i nieurodzajne. Gleby piaszczyste i gliniaste. Zachowanie się wody deszczowej i pochodzącej z roztopów. Znaczenie wody w glebie dla roślin. Gruzełkowa budowa dobrze uprawionej gleby.

Na przykładzie wiśni, śliwy lub tarniny rozróżnianie w kwiecie: kielicha, korony, pręcików, słupka.

Chrabąszcz: sposób życia, przeobrażenia. Mucha domowa; przenoszenie zarazków, konieczność zabezpieczenia pożywienia przed muchami. Owady w niechlujnych mieszkaniach i pasożyty zewnętrzne człowieka (bez opisu budowy); sposoby zapobiegania i tępienia. Ślimak, np. winniczek. Szkody, wyrządzone przez ślimaka w warzywniku i na łąkach. Rola ropuch w tępieniu ślimaków.

W obu przypadkach *a* i *b*:

Hodowle, prowadzone w różnych okresach roku szkolnego, w związku z programem i w zależności od warunków.

Hodowla gąsienic owadów.
Kiełkowanie zboża.
Hodowla cebuli na wodzie i w ziemi.
Hodowla ziemniaków na wodzie i w ziemi.
W szkole bez ogrodu hodowla w skrzynkach: buraków, marchwi, kapusty w drugim roku ich życia.

Wyniki nauczania.

W zakresie geografii.

Praktyczne orientowanie się w najbliższym otoczeniu; znajomość głównych kierunków (Pn, Pd, W, Z); umiejętność nazywania i rozróżniania elementów krajobrazu najbliższej okolicy, jak góra, rzeka, staw itp.

Znajomość kilku charakterystycznych krajobrazów polskich; znajomość najważniejszych przejawów życia i pracy człowieka w poznanych okolicach; znajomość rozmieszczenia rzek i położenia miast, wymienionych w materiale nauczania.

Rozumienie planu i umiejętność rysowania łatwych planów: klasy, mieszkania, podwórza lub boiska; umiejętność posługiwania się kompasem; umiejętność wskazania na mapie politycznej Polski poznanych rzek i miast.

W zakresie nauki o przyrodzie.

W przypadku a.

Znajomość pewnej ilości najpospolitszych roślin uprawnych i kilku chwastów, z uwzględnieniem zapylania przez owady, powstawania owocu ze słupka, rozsiewania się poznanych owoców i rozmnażania się rośliny przez nasiona i kłącza.

Umiejętność rozróżniania i nazywania organów rośliny: korzeń, łodyga nadziemna, kłącze, bulwa, cebula, liść, kwiat, części kwiatu (kielich, korona, pręciki, słupek), owoc.

Znajomość sposobu życia i obyczajów oraz łączących się z tym szczegółów budowy zewnętrznej zwierząt domowych, wskazanych w materiale nauczania, oraz korzyści, jakie człowiek czerpie z ich chowu.

W przypadku b:

Znajomość pewnej ilości najpospolitszych roślin uprawnych i kilku chwastów, z uwzględnieniem zapylania przez owady, powstawania owocu ze słupka, rozsiewania się poznanych owoców i rozmnażania się rośliny przez nasiona i kłącza.

Umiejętność rozróżniania i nazywania organów rośliny: korzeń, łodyga nadziemna, kłącze, bulwa, cebula, liść, kwiat, części kwiatu (kielich, korona, pręciki, słupek), owoc.

Znajomość sposobu życia i obyczajów oraz łączących się z tym szczegółów budowy zewnętrznej kilku pospolitych zwierząt, związanych z pracą człowieka na roli.

ARYTMETYKA Z GEOMETRIĄ

4 godziny nauki głośnej tygodniowo lub 3 godziny nauki głośnej i 2 godziny nauki cichej.

Materiał nauczania

Według programu klasy IV szkoły stopnia drugiego (str. 112—114), ze zmianami następującymi:

a. Jeżeli klasa III szkoły stopnia pierwszego przechodziła w poprzednim roku kurs B, to należy uwzględnić (w dziale 1) obliczenia w tuzinach, mendlach i kopach, w zadaniach dotyczących czasu (w dziale 2) zwrócić większą uwagę na praktyczne obliczenia kalendarzowe, przy rozważaniu odcinków wprowadzić próby oceny długości „na oko"; za to można skrócić dział 4 materiału nauczania (pierwsze wiadomości o ułamkach) jako już przygotowany w poprzednim roku szkolnym.

b. Jeżeli klasa III szkoły stopnia pierwszego przechodziła w poprzednim roku kurs A, to w zadaniach dotyczących czasu należy zwrócić większą uwagę na praktyczne obliczenia zegarowe; za to można wydatnie skrócić opracowanie tematów, wskazanych w dziale 3 materiału nauczania (elementarne pojęcia geometryczne) a przeważnie już przerobionych w poprzednim roku szkolnym.

W obu przypadkach przy opracowaniu działu 1 materiału nauczania należy zwrócić uwagę na zaprawianie do pamięciowego dodawania i odejmowania bez ograniczeń, wskazanych w programie klasy III szkoły stopnia pierwszego.

Wyniki nauczania

Jak w programie klasy IV szkoły stopnia drugiego (str. 114).

RYSUNEK

1 godzina tygodniowo nauki osobnej lub 2 godziny tygodniowo łącznie z klasą III.

Materiał nauczania

Według normalnego programu klasy IV szkoły stopnia drugiego (str. 116 i 117) w odmianie odpowiadającej rozporządzalnej liczbie godzin (bez uwzględnienia lub z uwzględnieniem tematów oznaczonych drukiem rozstrzelonym).

Wyniki nauczania

Jak w programie klasy IV szkoły stopnia drugiego (str. 117).

ZAJĘCIA PRAKTYCZNE

1 godzina tygodniowo nauki osobnej lub 2 godziny tygodniowo łącznie z klasą III.

Materiał i wyniki nauczania

Według normalnego programu klasy IV szkoły stopnia drugiego (str. 121 i 122) w odmianie, odpowiadającej rozporządzalnej liczbie godzin.

ŚPIEW

Tygodniowo przeciętnie 1/2 godziny nauki osobnej, lub 1 godzina nauki osobnej, lub 1 godzina nauki łącznej z klasą III.

a. Przy półgodzinie tygodniowo nauki osobnej:
Według programu, zamieszczonego na str. 130—132 programu szkoły stopnia drugiego.

b. Przy 1 godzinie tygodniowo nauki osobnej:
Według tego samego programu ze zwiększeniem liczby pieśni, które należy przyswoić, co najmniej do 8, wprowadzeniem 1—2 łatwych kanonów dwugłosowych i poświęceniem większej ilości czasu na ćwiczenia rytmiczne i melodyjne oraz wprowadzenie pisma nutowego.

c. Przy 1 godzinie tygodniowo nauki łącznej z klasą III:
Według programu, zamieszczonego na str. 127—130 programu szkoły stopnia drugiego, z zastosowaniem części przemiennej, przypadającej na dany rok szkolny.

We wszystkich trzech przypadkach należy zwrócić uwagę na to, ażeby przy jakimkolwiek biegu nauki poprzedniej do wyników nauczania należało przyswojenie hymnu „*Jeszcze Polska nie zginęła*", i pieśni „*Pierwsza Brygada*".

ĆWICZENIA CIELESNE

Tygodniowo przeciętnie 1/2 godziny nauki osobnej, lub 1 godzina nauki osobnej, lub 1 godzina nauki łącznej z klasą III.

Według programu wspólnego dla klas III i IV szkoły powszechnej stopnia drugiego (str. 133—137) w odmianie dostosowanej do rozporządzalnej liczby godzin (tj. bez uwzględnienia lub z uwzględnieniem tematów oznaczonych drukiem rozstrzelonym).

C. KLASA V w pierwszym roku istnienia.

RELIGIA RZYMSKOKATOLICKA

Tygodniowo 2 godziny albo 1 godzina nauki głośnej i 1 godzina nauki cichej.

Obowiązuje normalny program klasy V szkoły stopnia drugiego (str. 25—28) w odmianie odpowiadającej organizacji pracy (bez uwzględnienia lub z uwzględnieniem tematów oznaczonych drukiem rozstrzelonym).

JĘZYK POLSKI

Tygodniowo 5 godzin albo 4 godziny nauki głośnej i 3 godziny nauki cichej.

Materiał nauczania

Według programu klasy V szkoły stopnia drugiego (str. 139—141) ze zmianą tekstów, dotyczących materiału ortograficznego i wiadomości gramatycznych, na następujące:

Materiał ortograficzny: a) użycie liter: *ó* obok *u*, *ż* powstałe z *g* i *h*, *rz* po spółgłoskach, *rz* obok *ż* i *sz*, *h* obok *ch;* litery *ą* i *ę* obok połączeń literowych *om*, *on*, *em*, *en* w wyrazach rodzimych i obcych (typy: *wąs — słonko*, *zamęt—atrament);* pisownia końcówek narzędnika i miejscownika liczby pojedyńczej oraz narzędnika liczby mnogiej w deklinacji zaimkowej i przymiotnikowej; pisownia niektórych cząstek wyrazów: *ski*, *dzki*, *cki*, *stwo*, *dztwo*, *ctwo* itp.; pisownia cząstki *szy;* łączne pisanie wyrazu *nie* i cząstki *by;* znaki przestankowe w zdaniu rozwiniętym i złożonym z uwzględnieniem najprostszych przypadków użycia dwukropka;

b) pisownia czasowników: *ą*, *ę*, *em*, *am*, *emy*, *imy;* pisownia często spotykanych wyrazów obcych (litery *i* i *j*), pisownia początkowych cząstek wyrazu *z* i *s*.

Nauka o zdaniu: ćwiczenia w rozpoznawaniu zdań oznajmujących, pytających, wykrzyknikowych i rozkazujących; ćwiczenia w podziale zdania na podmiot i orzeczenie; praktyczne rozpoznawanie i nazywanie podmiotu rozwiniętego i orzeczenia rozwiniętego; wyszukiwanie podmiotu zasadniczego i orzeczenia zasadniczego; określenia i ich rodzaje: przydawka, okolicznik, dopełnienie, bez rozróżniania poszczególnych gatunków i sposobów wyrażania; rozpoznawanie zdania pojedyńczego i złożonego.

Nauka o wyrazie: ćwiczenia w rozpoznawaniu części mowy, znanych z klas poprzednich (rzeczownika, przymiotnika, liczebnika, czasownika i przysłówka); rozpoznawanie zaimka; zaznajomienie się z deklinacją: na tle zdania zestawianie przypadków tego samego rzeczownika, nazwy przypadków, rozpoznawanie tematu i końcówki, zestawianie przypadków przymiotników, zaimków, liczebników; wyróżnianie stopni przymiotnika i osób czasownika; ćwiczenia w rozpoznawaniu przypadków w tekście na podstawie odpowiednich pytań; odróżnianie wyrazów odmiennych i nieodmiennych.

Wyniki nauczania

Jak w programie klasy V szkoły stopnia drugiego (str. 142).

HISTORIA

Tygodniowo 3 godziny lub 2 godziny nauki głośnej i 1 godzina nauki cichej.

Materiał nauczania

Według programu klasy V szkoły stopnia drugiego (str. 146—148) w odmianie, odpowiadającej organizacji nauczania (z uwzględnieniem lub bez uwzględnienia tematów, oznaczonych drukiem rozstrzelonym).

Wyniki nauczania

Jak w programie klasy V szkoły stopnia drugiego (str. 148).

GEOGRAFIA

Tygodniowo przeciętnie 3 1/2 godziny (3 godziny

w pierwszym, 4 w drugim półroczu), lub 3 godziny, lub 2 godziny nauki głośnej i 1 godzina nauki cichej.

Materiał nauczania

Część wstępna — wprowadzenie planu i mapy.

Ślad a plan, rysowanie planów małych przedmiotów. Podziałka, rysowanie planów klasy, podwórza lub boiska, ew. ogrodu szkolnego. Kompas. Szkic drogi ze szkoły do domu. Czytanie planu szkoły, planu wsi lub miasta. Plan dróg, rzek i osad w powiecie. Obliczanie odległości na planie. Ew. czytanie mapy województwa.

Następnie cały materiał nauczania w klasie V szkoły stopnia drugiego (str. 150—152) z tym samym zastrzeżeniem, że tematy oznaczone drukiem rozstrzelonym nie obowiązują przy 2 godzinach nauki głośnej i 1 godzinie nauki cichej.

Wyniki nauczania

Znajomość granic, ukształtowania pionowego i sieci rzecznej Polski; podziału na województwa i miast wojewódzkich. Elementarna znajomość krain Polski: krajobrazu, bogactw naturalnych, głównych ośrodków gospodarczych i życia człowieka.

Znajomość ukształtowania poziomego, gór, nizin, sieci rzecznej, typowych krajobrazów i podziału politycznego Europy; znajomość wskazanych w programie właściwości państw sąsiadujących z Polską, Wielkiej Brytanii, Francji, Włoch, Grecji i krajów słowiańskich półwyspu Bałkańskiego.

Rozumienie planu i umiejętność rysowania łatwych planów: klasy, podwórza lub boiska; umiejętność posługiwania się kompasem. Umiejętność czytania szkolnej mapy politycznej i fizycznej.

NAUKA O PRZYRODZIE

Tygodniowo przeciętnie 3½ godziny (4 godziny w pierwszym, 3 w drugim półroczu), lub 3 godziny nauki głośnej i 1 godzina nauki cichej, lub 3 godziny, lub 2 godziny nauki głośnej i 1 godzina nauki cichej.

W materiale nauczania oznaczono drukiem rozstrzelonym tekst, nie obowiązujący przy 2 godzinach nauki głośnej i 1 godzinie nauki cichej (część tych tematów można w razie konieczności opuścić także przy 3 godzinach tygodniowo).

Materiał nauczania

Od początku roku szkolnego do pierwszych dni listopada:

Nauka o przyrodzie żywej

1. Zaznajomienie z kilku roślinami przybrzeżnymi i wodnymi, np. trzciną, tatarakiem, grążelem, żabiściekiem, moczarką, rogatkiem: rozmnażanie rostowe za pomocą kłączy i pąków zimowych; rozsiewanie owoców lub nasion przez wodę i ptaki wodne, przystosowanie do życia w wodzie, zimowanie pod lodem.

Ryba — na przykładzie ryby, hodowanej w akwarium; ruchy, pobieranie pożywienia, oddychanie oraz związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Sposób życia i związane z nim szczegóły budowy zewnętrznej karpia i szczupaka.

2. Jesienne prace na polach. Mechaniczna uprawa roli; narzędzia używane w danej okolicy. Zmiany zachodzące w jesieni: temperatura, opady, długość dnia, zmiany w świecie roślinnym i zwierzęcym. Przechowywanie warzyw i owoców w ciągu zimy. Zimowanie drzew, krzewów i bylin.

3. Wilk, ryś, sarna, wiewiórka, bóbr, nietoperz: sposób życia, przystosowania do poruszania się w różnych środowiskach, sposób zdobywania i przyjmowania pożywienia oraz związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Sen zimowy niektórych ssaków.

Sposób życia i obyczaje niedźwiedzia brunatnego, jelenia, łosia, żubra. Zwierzęta ginące.

Hodowle.

Hodowla roślin wodnych.

Hodowla owadów wodnych jako przygotowanie do kursu wiosennego.

Hodowla ryb w akwarium.

Od pierwszych dni listopada do pierwszych dni lub środka kwietnia zależnie od terminu świąt Wielkanocnych:

Nauka o przyrodzie martwej

— według normalnego programu klasy V szkoły stopnia drugiego (str. 155—157) w odmianie, dostosowanej do planu godzin.

Do końca roku szkolnego:

Nauka o przyrodzie żywej

1. Kilka ptaków krajowych, pozostających podczas zimy, np. sikorka, dzięcioł, przylatujących do nas na zimę, np. jemiołuszka, odlatujących, np. kukułka, czapla, krzyżówka: obyczaje tych ptaków i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Pokrycie ciała ptaków, przystosowanie do lotu, budowa gniazd, opieka rodzicielska. Przeloty ptaków. Znaczenie ptaków w gospodarce przyrody i w gospodarce ludzkiej.

2. Budowa pąków. Kwitnienie drzew kotkowych; wiatropylność i owadopylność.

Byliny kwitnące wczesną wiosną, np. przylaszczka, sasanka, zawilec, fiołek; zapasy, krótki okres rozwoju tych roślin, kwitnienie, rozmnażanie przez nasiona i rozmnażanie rostowe.

3. Wiosenna praca na roli. Gleba: wyróżnianie piasku, gliny i próchnicy; przepuszczalność piasku dla wody, nieprzepuszczalność gliny. Gleby urodzajne i nieurodzajne. Gleby piaszczyste i gliniaste. Zachowanie się wody deszczowej i pochodzącej z roztopów. Znaczenie wody w glebie dla roślin. Gruzełkowa budowa dobrze uprawionej gleby.

4. Żaba: ruchy, oddychanie, sposób przyjmowania pokarmu i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej.

Przeobrażenia żab. Porównanie żab i ropuch.

Zaskroniec: obyczaje, ruchy w związku z ukształtowaniem ciała, paszcza, przyjmowanie pokarmu. Różnice między zaskrońcem i żmiją.

Rak: sposób życia, ruchy i sposób pobierania pożywienia w związku z budową zewnętrzną.

Komar, jego przeobrażenia, oraz przykład innego owada wodnego, wzgl. sposób życia kilku owadów wodnych (np. pływaka, ważki). Zatoczek i błotniarka: osobliwości budowy zewnętrznej w związku z ruchami i sposobem pobierania pożywienia. Ślimak, np. winniczek. Rola ropuch w tępieniu ślimaków lądowych.

Hodowle.

Hodowla żab.

Obserwacja rozwoju skrzeku żabiego.

Hodowla ściętych gałązek dla obserwowania rozwoju pąków.

Rozmnażanie roślin pokojowych z sadzonek.

Obserwacje nad ptakami.

Wyniki nauczania

Jak w normalnym programie klasy V szkoły stopnia drugiego (str. 158 i 159).

ARYTMETYKA Z GEOMETRIĄ

Tygodniowo 4 lub 3 godziny, lub 3 godziny nauki głośnej i 1 godzina nauki cichej, lub 2 godziny nauki cichej i 1 godziny nauki głośnej.

Materiał nauczania

Jak w programie klasy V szkoły stopnia drugiego (str. 161—163) z zamianą działu 1 na następujący:

1. Pozycyjny układ dziesiątkowy i metryczny układ jednostek miary.

Rozszerzenie pozycyjnego układu dziesiątkowego na dowolne liczby całkowite. Numeracja rzymska.

Działania na dowolnych liczbach całkowitych. Związki między liczbami w dodawaniu i odejmowaniu; w mnożeniu i dzieleniu. Dodawanie i odejmowanie wyrażeń dwumianowanych z zamiennikiem 1000 (metry — milimetry).

Pełny układ metrycznych jednostek miary długości od kilometra do milimetra—ze szczególnym uwzględnieniem jednostek używanych w praktyce (kilometr, metr, centymetr i milimetr).

Metryczny układ jednostek wagi: kilogram, dekagram, gram, kwintal (centnar metryczny) i tona. Jednostki miary pojemności: litr, hektolitr.

Stosowanie nabytych umiejętności do zagadnień czerpanych z różnych dziedzin życia praktycznego, w szczególności zaś: notowanie wpływów i wydatków (w rubrykach); książeczka oszczędności, wkłady i wypłaty; opłaty pocztowe; tabelki statystyczne; rachunki za towar lub wykonaną pracę; spisy inwentarzowe (np. w sklepiku szkolnym); książka kasowa; rachuba czasu; zadania dotyczące prędkości, drogi i czasu.

Przy 4 godzinach tygodniowo zaleca się, o ile to będzie możliwe, uwzględnić przynajmniej część tematów, oznaczonych w dalszych działach programu drukiem rozstrzelonym a przeznaczonych zasadniczo dla szkoły o 4 nauczycielach.

Wyniki nauczania

Według tekstu na str. 167 programu szkoły stopnia drugiego, z pominięciem wymagań oznaczonych drukiem rozstrzelonym.

RYSUNEK

1 godzina tygodniowo nauki osobnej lub 2 godziny łącznie z inną klasą (4. szkoły stopnia pierwszego, gdy jest zachowana, lub VI).

Materiał nauczania

Według programu klasy V szkoły stopnia drugiego (str. 168 i 169) ze wskazanym tam dostosowaniem do liczby godzin i ze zwróceniem szczególnej uwagi na zaznajomienie uczniów z użyciem farb i pędzla, a także zakładaniem rysunku farbami — ze względu na uczniów, którzy przychodzą do klasy V bezpośrednio z klasy III szkoły stopnia pierwszego.

Wyniki nauczania

Według tekstu na str. 169 programu szkoły stopnia drugiego, z pominięciem wymagań oznaczonych drukiem rozstrzelonym.

ZAJĘCIA PRAKTYCZNE

2 godziny tygodniowo nauki osobnej lub 3 godziny tygodniowo nauki, odbywającej się całkowicie lub częściowo łącznie z inną klasą.

Materiał nauczania i wyniki nauczania

Według łatwiejszego wariantu programu klasy V szkoły stopnia drugiego (str. 177—180).

ŚPIEW

1 godzina tygodniowo nauki osobnej lub 2 godziny tygodniowo nauki łącznej z klasą VI.

a. Przy 1 godzinie tygodniowo obowiązuje odpowiedni wariant programu dla kompletu z klas V i VI szkoły stopnia drugiego (str. 187—190), z zastosowaniem części przemiennej przypadającej na dany rok szkolny.

b. Przy 2 godzinach tygodniowo — obowiązuje także odpowiedni wariant dla tego kompletu (str. 185—187, z uwagami na str. 189).

W obu przypadkach, ze względu na uczniów przychodzących bezpośrednio z klasy III szkoły stopnia pierwszego, należy na początku roku szkolnego przepracować wprowadzenie pisma nutowego na pięciolinii w zakresie gamy C major z włączeniem sposobu wyrażania wartości rytmicznych (ćwierćnuta, ósemka, półnuta i odpowiednie pauzy).

ĆWICZENIA CIELESNE

1 godzina tygodniowo nauki osobnej lub 1 godzina tygodniowo nauki łącznej w zespole chłopców wzgl. dziewcząt z klasy V i innej (4. szkoły stopnia pierwszego lub VI szkoły stopnia drugiego).

Według programu wspólnego dla klas V i VI szkoły stopnia drugiego (str. 190—195), w granicach możliwości bez pomijania tematów i wymagań, oznaczonych drukiem rozstrzelonym.

II. SZKOŁA STOPNIA TRZECIEGO, POWSTAJĄCA ZE SZKOŁY STOPNIA DRUGIEGO.

A. KLASY I—VI

Programy normalne szkoły powszechnej stopnia trzeciego z zastrzeżeniami następującymi.

GEOGRAFIA I NAUKA O PRZYRODZIE W KLASIE IV

Ze względu na zachowanie mniejszej liczby godzin (4 zamiast 5) w pierwszym roku po przemianowaniu można stosować przejściowo w tym roku program nauki o przyrodzie w klasie IV szkoły stopnia drugiego przy 4 godzinach tygodniowo (str. 103 i 104, 107).

ZAJĘCIA PRAKTYCZNE W KLASIE VI
— w pierwszym roku po przemianowaniu.

Można pomijać tematy trudniejsze, należy natomiast w razie potrzeby uwzględniać niektóre roboty i szczegóły techniczne z kursu klasy V szkoły stopnia trzeciego, zwłaszcza w zakresie szycia.

ŚPIEW W KLASACH III, IV i VI

a. W pierwszym roku po przemianowaniu można łączyć w komplet klasy III i IV, nie zaś IV i V; w komplecie tym należy opracowywać tę część przemienną odpowiedniego materiału nauczania (str. 71—73), która przypada we wszystkich szkołach stopnia trzeciego na dany rok szkolny.

b. W komplecie z klas V i VII obowiązują wskazania następujące:

W pierwszym roku po przemianowaniu:

Program dla kompletu z klas V i VI szkoły stopnia drugiego przy 2 godzinach nauki (str. 269 i 270), z uwzględnieniem tej części przemiennej, która przypada na dany rok szkolny.

W drugim roku po przemianowaniu:

Program dla kompletu z klas VI i VII szkoły stopnia trzeciego (str. 196—199), z uwzględnieniem tej części przemiennej, która we wszystkich szkołach stopnia trzeciego przypada na dany rok szkolny, przy tym jednak w części przemiennej A należy uwzględnić dodatkowo skrócone opracowanie tonacji F major i łatwiejszych postępów chromatycznych, jeżeli te tematy nie były opracowane w roku poprzednim, w części zaś przemiennej B— tonacji G major i trójdźwięku minorowego w podobnym przypadku.

B. KLASA VII

w pierwszym roku istnienia.

RELIGIA RZYMSKOKATOLICKA

Tygodniowo 1 godzina nauki cichej i 1 godzina nauki głośnej (lub 2 godziny nauki głośnej).

Obowiązuje ten sam program, który przypadłby na dany rok szkolny w dwuletniej klasie VI, gdyby szkoła nie została przemianowana. Jeżeli to jest kurs klasy VI szkoły stopnia trzeciego (co się może zdarzyć w r. szk. 1938/39), klasy VI i VII uczą się według tego programu razem, bez podziału czasu na naukę głośną i cichą.

P o d r ę c z n i k

Od r. szk. 1939/40 — podręcznik dla klasy VI szkół stopnia drugiego, odpowiadający kursowi przypadającemu na dany rok szkolny.

JĘZYK POLSKI

Tygodniowo 3 godziny nauki głośnej i 3 godziny nauki cichej.

M a t e r i a ł   n a u c z a n i a

Kurs A lub B dwuletniej klasy VI szkoły powszechnej stopnia drugiego, przypadający na dany rok szkolny (str. 197—200 lub 201—203). Ponadto:

W dziale *„Czytanie"* uwzględnić należy, o ile czas pozwoli, jeszcze utwory następujące:

a) przy przechodzeniu kursu A:

Mickiewicza fragment z *„Dziadów"* cz. II (od początku do sceny z Aniołkami włącznie), Słowackiego jeszcze jeden wyjątek z *Balladyny,* mianowicie początek sceny drugiej z aktu pierwszego: Skierka, Chochlik, Goplana; Reymonta *Z ziemi chełmskiej* (wyjątki);

b) przy przechodzeniu kursu B:

Mickiewicza fragment z *Dziadów* cz. II (od początku do sceny z Aniołkami włącznie); Konopnickiej kilka wybranych liryk.

Należy uwzględnić zaznajamianie się z rymem, rytmem i zwrotką.

W dziale *„Mówienie"* należy stosować także opowiadania dzieci na tle odpowiednio dobranych wycinków z pism i dzienników, rozwinąć bardziej streszczenia, z uwzględnieniem artykułów itp., opracowywać plany przemówień.

W materiale ortograficznym zwrócić należy dodatkowo uwagę na najważniejsze przypadki pisowni poszczególnych form deklinacji rzeczowników (np. końcówki *ą* i *om*, *ę* i *e*, *i*, *ii*, *ji*, i *yj* itp.) oraz w ciągu całego kursu dbać o utrwalenie pisowni wyrazów, najczęściej używanych w życiu praktycznym.

W kursie A należy powtórzyć i uzupełnić, a w kursie B rozwinąć wiadomość o gwarach możliwie do zakresu przewidzianego w programie klasy VII szkoły stopnia trzeciego (przystępne rozróżnianie mowy wykształconej i gwar ludowych; na tle urywków pisanych gwarą zwrócenie uwagi na główne różnice między gwarą a mową warstw wykształconych w zakresie wy-

mowy, odmiany i słownika — bez wchodzenia w szczegóły i bez jakichkolwiek uogólnień).

Utrwalenie sprawności w czytaniu głośnym i cichym; umiejętność samodzielnego czytania łatwych utworów ze zrozumieniem ich treści; umiejętność poprawnego wypowiadania się w mowie i piśmie: opracowanie ortografii w zakresie wyrazów, używanych najczęściej w życiu praktycznym; przyswojenie wskazanych w materiale nauczania w kursach A. B. wiadomości o zdaniu i wyrazie; praktyczne rozróżnianie gwary i języka warstw wykształconych; elementarne wiadomości o najwybitniejszych przedstawicielach kulturalnego życia Polski w zakresie, wskazanym w materiale nauczania.

Podręczniki

Czytanka, gramatyka i ćwiczenia ortograficzne dla klasy VI szkół stopnia drugiego — odpowiadające kursowi, przypadającemu na dany rok szkolny.

HISTORIA

2 godziny tygodniowo.

Materiał nauczania

Kurs (A lub B) klasy VI szkoły powszechnej stopnia drugiego, przypadający na dany rok szkolny (str. 210 i 211 lub 212 i 213 programu szkół powszechnych stopnia drugiego — z możnością opuszczania tematów oznaczonych drukiem rozstrzelonym).

Wyniki nauczania

Jak w klasie VI szkoły powszechnej stopnia drugiego (str. 213 i 214).

Podręcznik

Podręcznik dla klasy VI szkoły stopnia drugiego, odpowiadający kursowi, który przypada na dany rok szkolny.

GEOGRAFIA

2 godziny tygodniowo.

Materiał nauczania

Kurs (A lub B) klasy VI szkoły powszechnej stopnia drugiego, przypadający na dany rok szkolny (str. 217—219 lub 219 — 221 programu szkół powszechnych stopnia drugiego — z możnością opuszczania tematów oznaczonych drukiem rozstrzelonym).

Jak w klasie VI szkoły powszechnej stopnia drugiego (str. 221).

Podręcznik

Podręcznik dla klasy VI szkoły powszechnej stopnia drugiego, odpowiadający kursowi, który przypada na dany rok szkolny.

NAUKA O PRZYRODZIE

3 godziny tygodniowo nauki głośnej i 1 godzina nauki cichej.

Podział roku szkolnego na okresy, poświęcone nauce o przyrodzie żywej i nauce o przyrodzie martwej — jak w klasie VI szkoły stopnia drugiego, z tą samą różnicą zależnie od kursu.

Materiał nauczania

a. Jeżeli klasa VI przechodziła w poprzednim roku szkolnym kurs B:

W zakresie *nauki o przyrodzie żywej* obowiązuje materiał, należący do kursu A i podany na str. 225 i 226, 227 i 228 programu szkoły powszechnej stopnia drugiego, bez opuszczania tematów oznaczonych drukiem rozstrzelonym i z dodaniem w zakresie higieny i nauki o człowieku działu następującego:

„7. Oddziaływanie pasożytów zewnętrznych na ustrój ludzki i sposoby walki z nimi. Pasożyty wewnętrzne: trychiny, soliter. Krótkie wiadomości o ich przystosowaniach do życia pasożytniczego. Zarażanie się tymi pasożytami i sposoby zapobiegania“.

(W związku z tym dodatkiem w dziale 3 pomija się temat, stanowiący część wprowadzonego działu 7: „Pasożyty przewodu pokarmowego, trychiny, soliter“).

Nauka o przyrodzie martwej

(Materiał czerpany głównie z kursu A klasy VI szkoły stopnia drugiego).

1. *Skład powietrza.* Spalanie pod kloszem. Prażenie proszku żelaza przy wolnym dostępie powietrza. Główne składniki powietrza: tlen i azot. Palenie się węgla i siarki w powietrzu, w tlenie.

2. *Obieg węgla.* Dwutlenek węgla. Obieg węgla w przyrodzie: udział w tym obiegu człowieka i zwierząt; przyswajanie węgla przez rośliny zielone; zależność świata zwierzęcego od roślinnego.

3. *Skład chemiczny wody.* Otrzymywanie wodoru za pomocą ogrzewania wilgotnego proszku żelaza w rurze. Otrzymywanie wody przez spalanie wodoru. Tlen jako drugi składnik wody.

4. *Przetwory z węgla kamiennego.* Sucha destylacja węgla kamiennego; fabrykacja gazu świetlnego. Ciężar gazu świetlnego w stosunku do ciężaru powietrza, główne części składowe gazu świetlnego. Obchodzenie się z domową instalacją gazową i jej konserwacja. Koks. Smoła pogazowa.

5. *Ropa naftowa.* Jej główne przetwory: benzyna, nafta, smary, parafina; środki ostrożności przy obchodzeniu się z benzyną i naftą; środki ratownicze w chwili przypadkowego zapalenia się benzyny, nafty i innych łatwopalnych materiałów.

6. *Sól kuchenna.* Sól kopalniana; warzonka.

7. *Przetwory ze zbóż, ziemniaków, buraków.* Mąka, chleb, krochmal, cukier, spirytus. Napoje alkoholowe i bezalkoholowe.

8. *Przetwory z mleka. Jaja. Tłuszcze. Owoce.* Części składowe mleka; przetwory z mleka. Mleko i chleb w odżywianiu. Części składowe jaja, działania na białko: ogrzewania, spirytusu, względnie kwasu octowego. Tłuszcze zwierzęce i roślinne i ich zastosowanie. Przetwory owocowe.

9. *O obronie przeciwgazowej.* Powtórzenie wiadomości o obronie czynnej i biernej z przeszłorocznego kursu B. Praktyczne wskazówki: użycie maski, zachowanie się w schronie.

10. *Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości o zjawiskach elektrycznych z przeszłorocznego kursu B.* Sposoby otrzymania prądu indukowanego. Model prądnicy; model motoru. Instalacja oświetleniowa w mieszkaniu. Telefon. Iskra z maszyny elektrostatycznej; działanie iskry. Środki ostrożności przy obchodzeniu się z prądem; środki ratownicze w wypadku porażenia prądem.

11. *Najważniejsze przyrządy optyczne.* Załamanie światła. Soczewka. Lupa. Okulary: daleko i krótkowzroczność. O barwach tęczy, rozszczepienie światła białego.

12. *Mierzenie czasu.* Wahadło; zasady budowy zegara ciężarowego i sprężynowego.

b. Jeżeli klasa VI przechodziła w poprzednim roku szkolnym kurs A:

W zakresie *nauki o przyrodzie żywej* obowiązuje materiał, należący do kursu B i podany na str. 228, 229 i 231 programu szkół powszechnych stopnia drugiego, bez opuszczania tematów oznaczonych drukiem rozstrzelonym i z zamianą działu 4 kursu jesiennego (str. 228) na ujęcie bardziej szczegółowe:

„4. Elementarne wiadomości o bakteriach. Zjawiska z życia codziennego, wywołane przez bakterie: kwaszenie kapusty, ogórków, mleka. Sposoby zabezpieczania produktów spożywczych od psucia się. Działalność bakteryj w ściółce leśnej, kompoście, oborniku próchnicy. Bakterie chorobotwórcze. Ich działalność w ustroju ludzkim na przykładzie gruźlicy. Zakażenie przyranne. Wskazówki praktyczne z zakresu zapobiegania najważniejszym chorobom zakaźnym. Główne sposoby roznoszenia chorób zakaźnych: pieniądz, woda, mleko itp."

Nauka o przyrodzie martwej

(Materiał czerpany głównie z kursu B klasy VI szkoły stopnia drugiego).

1. *Wapień, granit, glina.* Wapień pospolity; wapno palone, gaszone, zastosowanie wapna w budownictwie, rolnictwie i zabiegach sanitarnych; cement, beton.

Główniejsze składniki granitu; zastosowanie granitu; produkty jego wietrzenia.

Glina. Zachowanie się surowej gliny wobec wody; plastyczność gliny. Wypalanie gliny; cegła, jej porowatość, zachowanie się cegły wobec wody; zabezpieczenie murów od nasiąkania wodą; dreny; gliniane naczynia kuchenne niepolewane i polewane, kafle.

2. *Żelazo.* Rudy żelaza; otrzymanie żelaza z rudy przy pomocy węgla; wielki piec. Gatunki żelaza: surowiec, stal. Zastosowanie tych gatunków żelaza do wyrobu przedmiotów codziennego użytku. Znaczenie stali w przemyśle wojennym. Konserwacja przedmiotów żelaznych.

3. *Kompas.* Magnes w kształcie „igły". Oddziaływanie igły kompasu na opiłki i przedmioty żelazne. Wzajemne oddziaływanie dwóch igieł. Stały kierunek igły w kompasie: biegun północny i południowy. Inne kształty magnesów.

4. *Prąd galwaniczny.* Elektromagnes. Praktyczne poznanie budowy dzwonka elektrycznego ze szczególnym uwzględnieniem elektromagnesu. Ogniwo Leclanché'go. Obwód prądu.

Latarka elektryczna; praktyczne zaznajomienie się z jej budową; żarówka jako sygnalizator prądu. Wprowadzenie do obwodu prądu przewodników o różnych długościach, grubościach i z różnych materiałów; posługiwanie się stosem zamiast pojedyńczego ogniwa.

5. *Prąd indukowany i jego zastosowania.* Sposoby otrzymania prądu indukowanego. Model prądnicy; model motoru. Instalacja oświetleniowa w mieszkaniu. Telefon. Radioodbiornik kryształkowy: obchodzenie się, konserwacja.

6. *Zjawiska elektryczne w atmosferze.* Błyskawica. Iskra z maszyny elektrycznej; działanie iskry. Gromnik. Środki ostrożności przy obchodzeniu się z prądem; środki ratownicze w wypadku porażenia prądem.

7. *Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości o przetworach węgla kamiennego z przeszłorocznego kursu A.* Sucha destylacja węgla kamiennego; fabrykacja gazu świetlnego. Ciężar gazu świetlnego w stosunku do ciężaru powietrza, główne części składowe gazu świetlnego. Obchodzenie się z domową instalacją gazową i jej konserwacja. Koks. Smoła pogazowa.

8. *O obronie przeciwgazowej.* Praktyczne wskazówki: użycie maski, zachowanie się w schronie. Znaczenie silnego lotnictwa dla obrony przeciwgazowej; obrona czynna i bierna.

9. *Pływanie ciał.* Prawo Archimedesa dla wody i powietrza. Areometr; balon. Zasady czynnego pływania, samolot.

10. *O pracy, tarciu i środku ciężkości.* Przykłady prac, wykonywanych przez ludzi i zwierzęta, wodę i wiatr, z określaniem wykonywanej czynności i zwracaniem uwagi na to, że dla wykonania pracy są konieczne: siła i przesunięcie. Przykłady narzędzi, przyrządów i prostych maszyn, używanych przez człowieka do wykonywania pracy, ze stopniowym wyodrębnieniem dźwigni i równi pochyłej. Doświadczenia z dźwignią, kołowrotem, równią pochyłą w celu wykazania, że one ułatwiają wykonanie pracy.

Przykłady tarcia w działaniu poznanych narzędzi, przyrządów i maszyn. Przykłady celowego wzmacniania i osłabiania tarcia.

11. *Silniki.* Środek ciężkości; trzy stany równowagi. Główne zasady budowy i działania wiatraka, maszyny parowej, turbiny wodnej. Przegląd przykładów zastosowań silników.

12. *Mierzenie czasu.* Wahadło; zasady budowy zegara ciężarowego i sprężynowego.

Wyniki nauczania

W zakresie nauki o przyrodzie żywej.

Znajomość najpospolitszych drzew krajowych i aklimatyzowanych, kilku roślin zarodnikowych podszycia leśnego, kilku roślin stanowisk suchych, z uwzględnieniem parowania roślin, przystosowań do stanowisk suchych, wpływu światła na życie i kształtowanie się roślin i przyswajanie przez nie węgla.

Elementarne wiadomości o kiełkowaniu roślin, czynnościach korzenia, właściwościach gleby jako środowiska, w którym żyją korzenie.

Znajomość pewnej liczby owadów leśnych szkodliwych i użytecznych oraz ich znaczenie w gospodarce leśnej.

Zrozumienie potrzeby ochrony przyrody.

Znajomość higieny osobistej oraz środków doraźnej pomocy na podstawie elementarnych wiadomości o budowie i czynnościach organizmu ludzkiego.

Przyswojenie elementarnych wiadomości o bakteriach. Zdobycie najważniejszych wiadomości o chorobach zakaźnych a zwłaszcza gruźlicy i o najpospolitszych pasożytach; uświadomienie o zgubnych wpływach alkoholizmu.

W zakresie nauki o przyrodzie martwej.

W przypadku *a:*

Zrozumienie znaczenia tlenu przy spalaniu, znajomość chemicznego składu wody, znajomość rodzimych kopalin, wskazanych w programie, oraz sposobów ich użytkowania; znajomość wskazanych w materiale nauczania głównych produktów użytkowych suchej destylacji węgla kamiennego i destylacji ropy naftowej. Zapoznanie się z pierwszymi środkami obrony przed napadem gazowym.

Orientacja w zasadniczej kolejności prac i produktów przy otrzymywaniu przetworów rolnych. Znajomość budowy i działania dzwonka elektrycznego, latarki elektrycznej, sprawność w obchodzeniu się z nimi; orientacja w głównych sposobach wytwarzania prądu indukowanego; umiejętność należytego obchodzenia się z odbiorczą instalacją oświetleniową (żarówka, wyłącznik, przełącznik); zrozumienie zjawiska piorunu. Znajomość prostych przyrządów optycznych.

Pojęcie o pracy, tarciu, o trzech zasadniczych stanach równowagi; rozumienie działania dźwigni i kołowrotu; orientacja w głównych zasadach budowy i działania omówionych silników.

W przypadku *b:*

Zrozumienie znaczenia tlenu przy spalaniu, znajomość chemicznego składu wody; znajomość rodzimych kopalin, wskazanych w programie, oraz sposobów ich użytkowania. Zapoznanie się z pierwszymi środkami obrony przed napadem gazowym. Zrozumienie zasad pływania ciał.

Orientacja w otrzymywaniu przetworów rolnych, wskazanych w materiale nauczania. Znajomość budowy i działania dzwonka elektrycznego, latarki elektrycznej, sprawność w obchodzeniu się z nimi; orientacja w głównych sposobach wytwarzania prądu indukowanego; umiejętność należytego obchodzenia się z odbiorczą instalacją oświetleniową (żarówka, wyłącznik, przełącznik); zrozumienie zjawiska piorunu. Znajomość prostych przyrządów optycznych.

Pojęcie o pracy, tarciu, o trzech zasadniczych stanach równowagi; rozumienie działania dźwigni i kołowrotu; orientacja w głównych zasadach budowy i działania omówionych silników.

Podręczniki

Podręczniki, odpowiadające temu kursowi klasy VI szkoły powszechnej stopnia drugiego, który stanowi główną część programu na dany rok szkolny, z ew. wykorzystaniem przez nauczyciela do tematów dodatkowych podręcznika dla klasy VI szkoły stopnia trzeciego (w braku podręcznika do nauki o przyrodzie żywej — tymczasowo podręczniki dla klasy VI i klasy VII szkoły stopnia trzeciego).

ARYTMETYKA I GEOMETRIA

Tygodniowo 2 godziny nauki głośnej i 2 godziny nauki cichej.

Materiał nauczania

a. Jeżeli klasa VI przechodziła w poprzednim roku szkolnym kurs B:

Arytmetyka.

1. *Utrwalenie sprawności w rachunku na liczbach całkowitych i ułamkowych. Stosunek i diagram.*

Powtórzenie i utrwalenie znajomości działań na liczbach całkowitych i ułamkowych, ze szczególnym uwzględnieniem przybliżeń dziesiętnych — na zadaniach, czerpanych z życia praktycznego oraz dostępnych dla uczniów dziedzin nauki i techniki.

Stosunek dwóch lub kilku wielkości jednorodnych. Podział wielkości na części w danym stosunku.

Porównawcze przedstawianie kilku wielkości za pomocą diagramów prostokątnych; przedstawianie podziału wielkości na części na diagramie prostokątnym. Wykresy zmian wielkości, np. temperatury (powyżej zera i poniżej zera), cen rynkowych i tp.

2. *Znakowanie literowe.*

Wprowadzenie znakowania literowego przy budowie wzorów na wyrażenie związku między wielkościami; użycie nawiasów i kreski ułamkowej. Wyznaczanie liczbowej wartości wyrażeń literowych.

3. *Wielkości wprost i odwrotnie proporcjonalne.*

Przykłady wielkości wprost proporcjonalnych; wyznaczanie współczynnika proporcjonalności; rozwiązywanie zagadnień na wielkości wprost proporcjonalne.

Przykłady wielkości odwrotnie proporcjonalnych; wyznaczanie stałego iloczynu odpowiadających sobie wartości; rozwiązywanie zagadnień na wielkości odwrotnie proporcjonalne.

4. *Powtórzenie i rozszerzenie obliczeń procentowych.*

Wyznaczanie procentu danej wielkości; wyznaczanie wielkości na podstawie danego jej procentu; wyznaczanie stosunku procentowego jednej wielkości do drugiej. Wyznaczanie stosunku procentowego części składowych do całości; przedstawianie składu procentowego na diagramie prostokątnym.

Stosowanie obliczeń procentowych do zagadnień praktycznych; rabat i skonto w rachunkach za towary. Procenty w prostych zestawieniach statystycznych. Promil.

Obliczanie oprocentowania pieniędzy w czasie. Obliczanie kapitału, czasu oprocentowania i stopy procentowej.

Geometria

Kurs A klasy VI szkoły stopnia drugiego (str. 237 i 238).

b. Jeżeli klasa VI przechodziła w poprzednim roku szkolnym kurs A :

Arytmetyka

1. *Utrwalenie sprawności w rachunku na liczbach całkowitych i ułamkowych.*

Powtórzenie i utrwalenie znajomości działań na liczbach całkowitych i ułamkowych — na zadaniach czerpanych z różnych dziedzin.

Rozwinięcie dziesiętne ułamka zwykłego. Przybliżenie dziesiętne jako wynik zaokrąglenia i jako wynik pomiaru; praktyczne reguły dodawania i odejmowania przybliżeń dziesiętnych oraz zaokrąglania iloczynu i ilorazu przybliżeń. Zadania z uwzględnieniem ciężaru właściwego ciał. Przeliczanie walut obcych (z uwzględnieniem potrzeb środowiska). Zadania praktyczne z innych dziedzin.

2. *Stosunek i diagram.*

Stosunek dwóch lub kilku wielkości jednorodnych. Podział wielkości na części w danym stosunku.

Porównawcze przedstawienie kilku wielkości za pomocą diagramów prostokątnych; przedstawienie podziału wielkości na części na diagramie prostokątnym. Wykresy zmian wielkości, np. temperatury (powyżej zera i poniżej zera), cen rynkowych itp.

3. *Znakowanie literowe.*

Wprowadzenie znakowania literowego przy budowie wzorów na wyrażenie związku między wielkościami; użycie nawiasów i kreski ułamkowej. Wyznaczenie liczbowej wartości wyrażeń literowych.

4. *Powtórzenie i rozszerzenie obliczeń procentowych.*

Wyznaczanie procentu danej wielkości; wyznaczanie wielkości na podstawie danego jej procentu; wyznaczanie stosunku procentowego jednej wielkości do drugiej. Wyznaczanie stosunku procentowego części składowych do całości; przedstawianie składu procentowego na diagramie prostokątnym.

Obliczanie oprocentowania pieniędzy w czasie. Obliczanie kapitału, czasu oprocentowania i stopy procentowej.

Wiadomości o zobowiązaniach dłużnych i o wekslach. Wiadomości o Pocztowej Kasie Oszczędności (P. K. O.): wpłaty czekowe, książeczki oszczędności.

Przykłady stosowania procentów w zagadnieniach statystycznych i ekonomicznych (np. w obliczaniu niektórych podatków bezpośrednich oraz ubezpieczeń). Procenty w zadaniach z dziedziny handlu.

Geometria.

Kurs B klasy VI szkoły stopnia drugiego (str. 240) z dodaniem w ostatnim ustępie działu 1 tematu „Ćwiczenia w czytaniu planów gruntowych".

Wyniki nauczania
w obu przypadkach.

Umiejętność wykonywania działań na ułamkach zwykłych;

rozumienie pozycyjnego układu numeracji w zastosowaniu do liczb dziesiętnych i umiejętność wykonywania działań na liczbach dziesiętnych wraz z umiejętnością praktycznego stosowania przybliżeń dziesiętnych;

znajomość metrycznego układu jednostek miary wraz z umiejętnością wykonywania działań na wyrażeniach mianowanych;

rozumienie pojęcia stosunku wielkości jednorodnych i umiejętność stosowania tego pojęcia; umiejętność obliczania części wielkości przy podziale w danym stosunku;

umiejętność czytania i konstruowania diagramów prostokątnych i wykresów jako swoistej odmiany przedstawienia matematycznego;

rozumienie elementarnych wyrażeń literowych i umiejętność wyznaczania ich wartości liczbowej;

umiejętność wyznaczania procentu danej wielkości, wyznaczania wielkości na podstawie danego jej procentu, wyznaczania stosunku procentowego jednej wielkości do drugiej oraz obliczania odsetek przy oprocentowaniu pieniędzy w czasie — łącznie z zastosowaniami praktycznymi procentów;

umiejętność rozpoznawania poznanych figur płaskich i utworów przestrzennych;

umiejętność obliczania pola wielokąta oraz długości okręgu i pola koła;

umiejętność obliczania pola powierzchni oraz objętości graniastosłupów prostych i walców obrotowych;

umiejętność stosowania nabytych wiadomości do zagadnień praktycznych, wymagających wykonania kilku czynności rachunkowych.

Podręcznik i książka pomocnicza.

Podręcznik, odpowiadający temu kursowi klasy VI szkoły stopnia drugiego, który stanowi główną podstawę nauki w danym roku. Podręcznik dla klasy VII szkoły stopnia trzeciego może być oprócz tego stosowany jako książka pomocnicza dla nauczyciela i uczniów.

RYSUNEK

2 godziny tygodniowo.

Do wyboru zależnie od istotnego przygotowania i uzdolnień uczniów:

a) kurs A lub B klasy VI szkoły stopnia drugiego, przypadający na dany rok szkolny (str. 245 i 246 lub 246 i 247); odpowiednie wyniki nauczania (str. 247);

lub:

b) materiał nauczania w klasie VII szkoły stopnia trzeciego (str. 228 i 229); odpowiednie wyniki nauczania (str. 229) — z dodaniem słów: „umiejętność wykonania krótkiego napisu".

ZAJĘCIA PRAKTYCZNE

3 godziny tygodniowo.

Według programu, obowiązującego w klasie VI szkoły stopnia drugiego przy 3 godzinach osobnej (str. 254 — 259 programu szkół powszechnych stopnia drugiego).

ŚPIEW

2 godziny tygodniowo łącznie z klasą VI.

Materiał nauczania w komplecie z klas VI i VII — według programu dla kompletu z klas V i VI szkoły stopnia drugiego przy 2 godzinach nauki (str. 269 i 270), z uwzględnieniem tej części przemiennej, która przypada na dany rok szkolny. Dla klasy VII — odpowiednie wyniki nauczania w klasie VI (str. 271 programu szkół powszechnych stopnia drugiego).

ĆWICZENIA CIELESNE

2 godziny tygodniowo.

Materiał ćwiczebny.

Według programu wspólnego dla klas V, VI i VII szkół stopnia trzeciego (str. 241 — 244 programu szkół powszechnych stopnia trzeciego).

Wyniki nauczania.

Jak w dwuletniej klasie VI szkoły stopnia drugiego (str. 277 programu szkół powszechnych stopnia drugiego).

C. *W następnych latach nauka w klasie VII odbywa się według normalnego programu tej klasy w szkole powszechnej stopnia trzeciego z zastrzeżeniem następującym:*

Śpiew w komplecie z klas VI i VII w drugim roku po przemianowaniu.

Obowiązuje program dla kompletu z klas VI i VII szkoły stopnia trzeciego (str. 239 i 240), z uwzględnieniem tej części przemiennej, która we wszystkich szkołach stopnia trzeciego przypada na dany rok szkolny, przy tym jednak w części przemiennej A należy uwzględnić dodatkowo skrócone opracowanie tonacji F major i łatwiejszych postępów chromatycznych, jeżeli te tematy nie były opracowane w roku poprzednim, w części zaś przemiennej B— tonacji G major i trójdźwięku minorowego w podobnym przypadku.

*

130

OKÓLNIK Nr 50

z dnia 29 września 1938 r. (II Pr-3035/38)

w sprawie douczania się uczniów szkoły powszechnej w celu przejścia do szkoły powszechnej wyższego stopnia lub do gimnazjum.

(Przedruk z Dz. Urz. M. W. R. i O. P. z dnia 8.X.38 r. Nr 10, poz. 301).

A. W związku z okólnikiem Nr 71 z dnia 19 lipca 1937 r. (II P-4285/37) w sprawie ułatwiania uczniom szkół powszechnych, przede wszystkim stopnia I i II, przechodzenia i uczęszczania do szkół wyższego stopnia lub innego typu (Dz. Urz. Ministerstwa W. R. i O. P. z r. 1937, Nr 9, poz. 310), podaję w załączeniu wskazania, dotyczące programów nauki, uzupełniającej przygotowanie do innej szkoły, w przypadkach następujących:

1. Przejście po jednym roku nauki z wynikiem pomyślnym w klasie III szkoły powszechnej stopnia I do klasy IV szkoły powszechnej stopnia II lub III.

2. Przejście po drugim roku nauki z wynikiem pomyślnym w klasie IV szkoły powszechnej stopnia I do klasy VI szkoły powszechnej stopnia II lub III.

3. Przejście po jednym roku nauki z wynikiem pomyślnym w klasie VI szkoły powszechnej stopnia II do klasy VII szkoły powszechnej stopnia III.

4. Przejście po jednym roku nauki z wynikiem pomyślnym w klasie VI szkoły powszechnej stopnia II do klasy I gimnazjum ogólnokształcącego.

5. Przejście po ukończeniu szkoły powszechnej stopnia I do klasy I gimnazjum ogólnokształcącego.

B. Wskazania, podane w załączniku, opierają się na zasadach następujących.

1. Przy przechodzeniu do szkół powszechnych wyższych stopnia (przypadki 1, 2 i 3 w dziale A):

Uczniowie powinni zasadniczo opracować tematy brakujące w porównaniu z normalnym przygotowaniem do klasy, do której chcą wstąpić, z pewnymi jednak opuszczeniami i ułatwieniami. Szczegóły pominięte bądź będą uwzględnione w dalszej nauce, choćby w innym ujęciu, bądź też są już zrównoważone innym materiałem nauczania. Przy ułatwionym w ten sposób przygotowaniu uczeń powinien w każdym razie osiągnąć rzetelne opanowanie zasobu wiadomości istotnie podstawowych i odpowiedni poziom podstawowych sprawności.

2. Przy przechodzeniu do klasy I gimnazjum ogólnokształcącego (przypadki 4 i 5 w dziale A):

Praca przygotowawcza winna być skupiona przede wszystkim na dwu przedmiotach: *języku polskim i arytmetyce,* w celu wyrównania wszystkich braków i osiągnięcia możliwie takiego samego poziomu wiedzy i sprawności, jak po przygotowaniu w 6 klasie szkoły powszechnej stopnia trzeciego. W zakresie innych przedmiotów egzaminu obowiązuje program szkoły, z której uczeń wychodzi, z uwzględnieniem tylko pe-

wnych dodatków, wskazanych w załączniku, przy tym rzeczą istotną jest *dobre opanowanie* ograniczonego w ten sposób materiału.

W szczególności zaznaczam, że przy egzaminie do gimnazjum będzie stosowana do wszystkich kandydatów *jednakowa miara* w zakresie:

sprawności w czytaniu głośnym i cichym, umiejętności *poprawnego wypowiadania się* w mowie i piśmie, opanowania *ortografii;*

biegłości w działaniach arytmetycznych na *liczbach całkowitych,* umiejętności (ale jeszcze nie w stopniu biegłości) wykonywania działań na *ułamkach* zwykłych i dziesiętnych oraz umiejętności stosowania zdobytej wiedzy w dostępnych zagadnieniach praktycznych;

umiejętność praktycznego posługiwania się się *mapą* i globusem.

C. 1. Kandydatów do szkół powszechnych stopnia drugiego i trzeciego w przypadkach 1, 2, i 3 z działu A egzaminuje się tylko z przedmiotów wymagających douczania się według odpowiedniego działu załącznika; egzamin opiera się na programie klasy, z której uczeń przychodzi, oraz na materiale uwzględnionym w tym dziale załącznika. W tym celu nauczyciele egzaminujący są obowiązani do znajomości programów niższego, wzgl. niższych stopni.

2. Osobny okólnik Nr 51 z dnia 29 września 1938 r. (Nr II Pr-3036/38) ustala do wiadomości nauczycieli gimnazjów ogólnokształcących wymagania, jakie należy stawiać kandydatom, przybywającym ze szkoły stopnia drugiego oraz ze świadectwem ukończenia szkoły stopnia pierwszego, w zakresie historii, geografii i nauki o przyrodzie.

D. Różne formy *organizacji douczania się* zostały wskazane ogólnie w dziale III okólnika Nr 71 z r. 1937. Zwracam jeszcze szczególną uwagę na możliwości następujące:

1. Grupa uczniów (wyjątkowo jeden uczeń), nabywszy lub wypożyczywszy potrzebne podręczniki, ma z nauczycielem szkoły lub inną osobą dodatkowe lekcje, przeznaczone na wypełnienie braków. Jest to stosunkowo nietrudne ze względu na niewielką ilość materiału, a najbardziej celowe, w przypadku 1 (klasa III — wczesny wiek dzieci).

2. Grupa uczniów (wyjątkowo jeden uczeń), nabywszy lub wypożyczywszy dodatkowe podręczniki, otrzymuje od nauczyciela (nauczycieli) dokładne wskazanie rozdziałów do opracowania i ćwiczeń do przerobienia w ciągu miesiąca lub paru tygodni. Pracę tę uczniowie wykonywają w zasadzie w szkole, po lekcjach ogólnych, przy tym jednak nie można tu żądać od nauczyciela stałej opieki. Każdy przydział materiału i zadań jest sprawdzany po upływie określonego jak wyżej czasu, co może wymagać zależnie od liczby uczniów 1—2 godzin w tym okresie na każdy przedmiot.

Ten sposób douczania się jest zwłaszcza możliwy i korzystny w przypadku 4 (klasa VI— dzieci 12—13-letnie).

3. Połączenie sposobów 1 i 2 lub szczególnej opieki nauczyciela, ale bez lekcyj dodatkowych, nad indywidualną pracą niektórych uczniów — z kursem specjalnym, złożonym z codziennych lekcyj a zorganizowanym bezpośrednio przed egzaminem. Sposób taki nasuwa się w przypadku 5.

Rzeczą bardzo ważną jest szczególna opieka nauczyciela tej szkoły, *do której* uczeń przechodzi; nauczyciel powinien jak najżyczliwiej ułatwić mu dostosowanie się do nowego środowiska i w razie potrzeby udzielać rad i pomocy w wyrównywaniu braków, które by mu jeszcze przeszkadzały w dalszej nauce.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

(—) W. Świętosławski.

Załącznik do okólnika Nr 50 z dnia 29 września 1938 r. (II Pr-3035/38).

Wskazania dotyczące programów douczania się w celu przejścia do szkoły powszechnej wyższego stopnia lub do gimnazjum *)

I. PRZEJŚCIE PO JEDNYM ROKU NAUKI W KLASIE III SZKOŁY STOPNIA PIERWSZEGO DO KLASY IV SZKOŁY STOPNIA DRUGIEGO LUB TRZECIEGO

A. KSIĄŻKI DODATKOWE

Z zakresu geografii i nauki o przyrodzie — podręcznik dla klasy III szkoły stopnia pierwszego, odpowiadający drugiemu kursowi (podręcznik B, gdy klasa przechodzi kurs A; podręcznik A, gdy klasa przechodzi kurs B).

*) Działy I, IV i V załącznika zostały wyróżnione większym drukiem ze względu na większe znaczenie praktyczne.

Jeżeli klasa przechodzi kurs B — podręcznik A do nauki języka polskiego w klasie III szkoły stopnia pierwszego, oraz ew. podręcznik A do nauki religii rzymskokatolickiej w tej samej klasie.

B. TREŚĆ NAUKI.

1. Religia rzymskokatolicka

a) Jeżeli klasa III szkoły stopnia pierwszego przechodzi kurs A, nie potrzeba uzupełnień i kandydat, który opracował ten kurs (i wchodzi do szkoły stopnia drugiego lub trzeciego z początkiem roku następnego), nie jest egzaminowany.

b) Jeżeli klasa III szkoły stopnia pierwszego przechodzi kurs B, a klasa IV szkoły, do której uczeń ma zdawać, uczy się osobno (nie w komplecie), uczeń winien opracować z podręcznika A do nauki religii w tej klasie, a przed jego ukazaniem się w druku — z podręcznika dla klasy III szkół stopnia drugiego i trzeciego, tematy następujące:

Sakrament Pokuty na tle przypowieści ewangelicznych. O grzechu i pięciu warunkach Sakramentu Pokuty.

Nauka o Przenajświętszym Sakramencie na tle opowiadań z Ewangelii św. Ustanowienie Najświętszego Sakramentu. Nawiedzenie Najświętszego Sakramentu. O Mszy św. jako ofierze Nowego Zakonu, o Komunii św. i jej skutkach.

Jeżeli jednak klasa IV szkoły, do której uczeń zdaje, uczy się razem z klasą III, nie należy przeprowadzać egzaminu. gdyż wskazane tematy znajdą się w kursie A programu dla tego kompletu.

2. Język polski

a) Jeżeli klasa III szkoły stopnia pierwszego przechodzi kurs A, nie potrzeba uzupełnień, i kandydat, który opracował ten kurs, nie jest egzaminowany.

b) Jeżeli klasa III szkoły stopnia pierwszego przechodzi kurs B, uczeń winien poznać *podania polskie*.

3. Geografia i nauka o przyrodzie

a) Jeżeli klasa przechodzi kurs A. uczeń winien opracować z podręcznika B tematy następujące:

Drogi we wsi; porównywanie różnych dróg: ścieżki, drogi polne, gościńce. Kierunek głównej drogi we wsi. Odległość od wsi do sąsiednich miejscowości, znaczenie napisów na słupach przydrożnych. Utrzymywanie dróg. Sposoby podróżowania dawniejsze i dzisiejsze. Kolej żelazna. Praca ludzi, rzemieślnicy we wsi.

Strumień lub rzeka. Kierunek biegu; brzeg prawy i lewy, wysoki i niski; szybkość prądu, podmywanie brzegów; nanoszenie piasku i kamieni. Zużytkowanie spadku wody: młyn, tartak (zależnie od okoliczności). Kąpiele; dodatnie strony kąpieli, niebezpieczeństwa.

Jaskółka, bocian. Sposób życia tych ptaków i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Wicie gniazd i opieka nad potomstwem.

Mucha domowa; przenoszenie zarazków, konieczność zabezpieczenia pożywienia przed muchami.

b) Jeżeli klasa przechodzi kurs B, uczeń winien opracować z podręcznika A tematy następujące:

Rozpoznawanie kilku roślin ozdobnych, rosnących w pobliżu szkoły. Rozróżnianie kilku drzew najbliższej okolicy. Z jakiego materiału są pobudowane chaty we wsi; zabezpieczenie od pożaru. Czystość i porządek w chacie. Znaczenie okien jako źródła światła i powietrza, otwieranie okien.

Przeznaczenie i rozmieszczenie budynków w zagrodzie. Utrzymywanie czystości w zagrodzie, utrzymywanie studni w czystości.

Sołtys, posterunek policji (jeżeli jest we wsi). Najbliższe miasto, różnice między wsią i miastem pod względem sposobów zabudowania, dróg, zajęć mieszkańców. Wzajemna zależność mieszkańców wsi i miasta.

Nierówności terenu, wzgórze (zależnie od miejscowych warunków). Rozróżnianie podnóża, zboczy łagodnych i stromych, wierzchołka.

Staw lub jezioro; brzegi, wyspy, półwyspy, zatoki.

Ssaki domowe; dokładniejsze opracowanie: konia, krowy, psa. Sposób ich życia i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Wymagania ich pod względem pożywienia i pomieszczenia. Małe tych ssaków; opieka rodzicielska. Pożytek, jaki te zwierzęta przynoszą człowiekowi.

Ptaki domowe: kura, kaczka lub gęś. Sposób ich życia i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Wysiadywanie jaj przez ptaki domowe i opieka rodzicielska. Znaczenie chowu ptaków domowych ze względu na ich pożytek.

4. Arytmetyka z geometrią

a) Jeżeli klasa III szkoły stopnia pierwszego przechodzi kurs A, uczeń winien dodatkowo poznać obliczenia zegarowe.

b) Jeżeli klasa III szkoły stopnia pierwszego przechodzi kurs B, uczeń winien dodatkowo poznać obliczenia w tuzinach, mendlach i kopach oraz obliczenia kalendarzowe, przerobić trochę ćwiczeń w ocenie odległości na oko.

W obu przypadkach materiał dodatkowy może być wzięty z zadań dla drugiego rocznika, poza tym można również zużytkować odpowiednie działy drugiej części podręcznika.

C. Uwaga ogólna

Na przygotowanie mogą się składać dodatkowe godziny lekcyjne łącznie z osobistą pracą ucznia o charakterze zwykłych zadań domowych. Godziny lekcyjne najlepiej rozłożyć w taki sposób, aby zachować pewien związek tematów z równoczesną nauką szkolną.

II. PRZEJŚCIE PO DWU LATACH NAUKI W KLASIE IV SZKOŁY STOPNIA PIERWSZEGO DO KLASY VI SZKOŁY STOPNIA DRUGIEGO LUB TRZECIEGO.

A. KSIĄŻKI DODATKOWE

Podręcznik do nauki religii rzymskokatolickiej dla klasy V szkół stopnia drugiego i trzeciego.

Podręcznik do ćwiczeń gramatycznych i ew. podręcznik do ćwiczeń ortograficznych dla klasy V szkół stopnia drugiego i trzeciego.

Podręcznik do nauki historii dla klasy V szkół stopnia drugiego i trzeciego.

Podręcznik do nauki geografii dla klasy V szkół stopnia drugiego i trzeciego.

Podręcznik do nauki o przyrodzie dla klasy V szkół stopnia drugiego i trzeciego.

Podręcznik do nauki arytmetyki z geometrią dla klasy V szkół stopnia drugiego i trzeciego.

B. TREŚĆ NAUKI

1. Religia rzymskokatolicka.

Uczeń winien uzupełnić swe wiadomości do zakresu przytoczonego poniżej minimalnego programu klasy V szkoły stopnia drugiego (z uwzględnieniem także powtórzenia i utrwalenia rzeczy znanych).

Objawienie Boże w Starym Zakonie oraz w Nowym Zakonie aż do nauki Pana Jezusa o Królestwie Bożym.

A. O Objawieniu Bożym: Pismo św. i Tradycja.

Opowiadania oparte o tekst Pisma św.:

O Bogu Stworzycielu świata, aniołów, człowieka; o duszy ludzkiej, o Opatrzności Boskiej; o grzechu pierworodnym i jego skutkach, obietnicy zesłania Zbawiciela; o oczekiwaniu Zbawiciela; o ofierze Kaina i Abla, ocaleniu Noego z potopu, powołaniu Abrahama, o Jakubie i jego synach, o Józefie Egipskim; o Mojżeszu, nadaniu przykazań i ofiarach w Starym Zakonie; o Dawidzie królu i proroku, o Salomonie; o prorokach i przepowiedniach mesjańskich; o ostatnich czasach przed Chrystusem.

Opowiadania oparte o tekst Ewangelii św.:

O św. Janie Chrzcicielu (Łuk. I, 5—25; 57—80); o Zwiastowaniu Najświętszej Pannie Marii i Nawiedzeniu św. Elżbiety (Łuk. I, 26—56), o Narodzeniu Pana Jezusa i pokłonie pasterzy (Łuk. II, 1—21), ofiarowaniu w kościele (Łuk. II, 22—39), o pokłonie królów (Mat. II, 1—12), ucieczce do Egiptu (Mat. II, 13—23), znalezieniu Pana Jezusa w kościele (Łuk. II, 40—52); o chrzcie Pana Jezusa (Mat. III, 13—17), poście i kuszeniu na pustyni (Mat. IV, 1—11), o powołaniu pierwszych uczniów (Jan I, 35—51); o Panu Jezusie, nauczającym w bóżnicy w Nazarecie (Łuk. IV, 16—30); o cudach, stwierdzających Jego Boskie posłannictwo (np. o rozmnożeniu chleba i chodzeniu po morzu — (Mat. XIV, 13—36).

B. W związku z opowiadaniami biblijnymi w ciągu całego roku przypomnienie, rozszerzenie i pogłębienie prawd wiary w zakresie artykułów I — III Składu Apostolskiego.

Okolicznościowe rozwijanie i utrwalanie zasad moralnych na przykładach zaczerpniętych z opowieści wskazanych pod A.

W związku z biegiem roku kościelnego krótkie omawianie najważniejszych uroczystości i obrzędów, zwłaszcza tych, które łączą się z opracowanymi opowiadaniami biblijnymi.

Język polski.

Tematy do opracowania dodatkowego *z materiału ortograficznego:*

a) gdy należy uzupełnić kursy A i B: pisownia końcówek narzędnika i miejscownika liczby pojedyńczej i narzędnika liczby mnogiej w deklinacji zaimkowej i przymiotnikowej: *ym, ymi, im, imi;* znaki przestankowe w zdaniu złożonym, pisanie początkowych cząstek wyrazu *z* i *s;*

b) w przypadku BC: łączne i rozdzielne pisanie wyrazu *nie* i cząstki *by*, znaki przestankowe w zdaniu złożonym; pisownia czasowników: *ą, ę, am, emy, imy;*

c) w przypadku CA: pisownia niektórych cząstek wyrazów: *ski, dzki, cki, stwo, dztwo, ctwo;* znaki przestankowe w zdaniu złożonym; pisownia często spotykanych wyrazów obcych (litery *i* i *j*).

Uzupełnienie i uporządkowanie wiadomości gramatycznych.

Uczeń winien przepracować szczegółowo w ostatnim roku z gramatyki dla klasy V szkół stopnia drugiego i trzeciego:

rodzaje określeń,

deklinację,

ponadto utrwalić według tego podręcznika inne podane w nim określenia i rozróżnienia.

3. Historia.

Uczeń winien opanować przytoczony poniżej program minimalny klasy V szkoły stopnia drugiego według odpowiedniego podręcznika, co mu sprawi najwięcej pracy, gdy przechodzi kursy B i C. Najlepiej zrobi to w końcu drugiego roku lub na kursie wakacyjnym, przy tym ze względu na chronologię i powiązanie nie powinien opuszczać obrazów znanych, ale je przeczytać i jeszcze raz utrwalić. Należy korzystać z pytań w podręczniku, ułatwiających powtórzenie.

Materiał nauczania obejmie zatem, co następuje:

Budowa Państwa Polskiego.

Z życia dawnych Słowian: życie pierwotne i pierwotny krajobraz Polski.

Chrzest Polski. Męczeństwo św. Wojciecha. Zjazd gnieznieński. Życie w grodzie i na podgrodziu. Życie na wsi, wolni i niewolni w służbie księcia i grodu. W obronie niezależności: obraz z walk z Niemcami. Wjazd do Kijowa, odzyskanie Grodów Czerwieńskich. Koronacja Chrobrego.

Młodość Bolesława Krzywoustego, pasowanie na rycerza. Walka Krzywoustego o Pomorze, zdobycie Nakła. Obrona Głogowa, zwycięstwo pod Wrocławiem. Testament Krzywoustego.

Upadek jedności Państwa Polskiego.

Sprowadzenie Krzyżaków do Polski. Napad Tatarów: obrona Sandomierza, bitwa pod Legnicą, zniszczenie grodów ruskich. Wieś osadnicza i jej zakładanie. Założenie miasta Krakowa, plan średniowiecznego miasta.

Gospodarka klasztorów, życie klasztorne, dawne książki.

Odrodzenie jedności i wzmocnienie Państwa Polskiego.

Koronacja Władysława Łokietka. Bitwa pod Płowcami, Florian Szary. Giedymin, początki Wilna.

Odzyskanie Rusi Czerwonej, Kazimierz Wielki budowniczym Lwowa. Gospodarka Kazimierza Wielkiego: śpichlerze, sukiennice, drogi handlowe, Kazimierz Wielki królem chłopków. Opieka króla nad Żydami. Życie mieszczan, uczta u Wierzynka. Budowa kościoła Mariackiego i inne znakomitsze budowle tego czasu.

Rozwój potęgi Państwa Polskiego.

Królowa Jadwiga i Władysław Jagiełło, chrzest Litwy. Zwycięstwo pod Grunwaldem, Zawisza Czarny. Zjazd w Horodle.

Wyprawa i śmierć Władysława Warneńczyka. Kazimierz Jagiellończyk i odzyskanie Pomorza: przyjęcie posłów pruskich przez króla w Krakowie, zwycięstwo pod Puckiem, pokój toruński. Gdańsk za Kazimierza Jagiellończyka. Gospodarka szlachty w folwarkach, handel zbożem. Sejmik szlachecki, „nic o nas bez nas". Życie w mieście średniowiecznym: mieszczanie, cechy, kupcy, handel.

Uniwersytet Krakowski i życie żaków. Pierwsze druki polskie. Wit Stwosz.

Złoty wiek w Polsce.

Dwór Zygmunta Starego i Bony. Wawel, dzwon Zygmunta. Hołd pruski. Bitwa pod Obertynem. Zapobiegliwość gospodarcza królowej Bony. Krzemieniec. Kniaziowie Ostrogscy w służbie państwa.

Obrazki z obrad sejmików i sejmów. Pozyskanie Inflant. Początki polskiej floty. Unia Lubelska. Testament Zygmunta Augusta.

Państwo Polskie w walce o utrzymanie potęgi.

Obraz elekcji na Woli: Stefan Batory, król „niemalowany"; obrazek z wojny moskiewskiej, piechota wybraniecka. Jan Zamojski, mąż stanu, opiekun nauki i sztuki. Wieś polska, pańszczyzna, chata wiejska.

Warszawa stolicą. Zwycięstwo pod Kircholmem. Zwycięstwo pod Kłuszynem, sztandary polskie na Kremlu. Żółkiewski jako wzór obywatela, jego śmierć pod Cecorą. Obóz polski pod Chocimem, Chodkiewicz, Piotr Konaszewicz Sahajdaczny. Obraz wojska i floty za Władysława IV.

Bitwa pod Beresteczkiem. Potop szwedzki: obrona Częstochowy, Stefan Czarniecki, śluby Jana Kazimierza. Ugoda z Kozakami w Hadziaczu. Lwów w w. XVII.

Król Jan Sobieski: jego młodość, zwycięstwo pod Chocimem, odsiecz Wiednia, Wilanów. Obrazki z życia magnatów i szlachty w XVII w., dwory i dworki. Osłabienie mieszczan.

4. Geografia.

Uczeń winien opracować *geografię Europy* według zamieszczonego poniżej programu i przy pomocy podręcznika dla klasy V szkół powszechnych stopnia drugiego i trzeciego (z uwzględnieniem także powtórzenia i utrwalenia rzeczy znanych, które muszą być włączone do nowego układu).

Część ogólna.

Rozczłonkowanie poziome. Przegląd najważniejszych gór, wyżyn i nizin. Główne rzeki.

Część szczegółowa.

Niemcy. Granica z Polską. Przegląd krain. Wielki przemysł w Niemczech. Berlin. Polacy w Niemczech.

Czechosłowacja. W kotlinie Czeskiej. Na południowych stokach Karpat. Jak Czesi wyzyskują swoje bogactwa naturalne. Praga. Polacy na pograniczu Polski.

Rumunia. Rozmaitość krajobrazów.

Związek Socjalistycznych Republik Rad. W krainie tundry, w lasach północnych. Czarnoziem Ukrainy. Klimat lądowy. Gospodarka rolnicza i wielkie przedsięwzięcia przemysłowe, Moskwa, Kijów. Polacy w Rosji.

Sąsiedzi znad Bałtyku: Łotwa i Litwa. Stosunki gospodarcze z Polską.

Krótkie wzmianki o Estonii, krajach skandynawskich, Holandii i Belgii.

Wielka Brytania. Klimat morski. Światowa potęga przemysłowa i handlowa. Londyn — wielki port, największe miasto Europy.

Francja. Krainy naturalne. Kraj rolniczo-przemy-

słowy. Paryż — światowy ośrodek kultury. Stosunki z Polską.

Krótkie wzmianki o Szwajcarii i Węgrzech.

Półwysep Bałkański. Grecja — kraj zabytków starożytnej kultury. Jugosławia i Bułgaria: charakterystyczne właściwości krajobrazu, stosunki z Polską. Krótka wzmianka o Turcji.

Półwysep Apeniński. Klimat śródziemnomorski. Włochy. Rzym — stolica, miasto zabytków. Watykan.

Krótkie wzmianki o państwach półwyspu Pirenejskiego.

Zestawienie państw europejskich.

W ciągu całej nauki należy stosować pomiary długości rzek, linij kolejowych itp., zaznaczanie na mapkach konturowych różnych elementów geograficznych, np. granic, większych miast itp.

5. Nauka o przyrodzie.

Uczeń winien opracować według podręcznika dla klasy V szkół drugiego i trzeciego stopnia ważniejsze tematy brakujące lub niedostatecznie rozwinięte. Będą to mianowicie:

a) Gdy należy uzupełnić kursy A i B:

Z nauki o przyrodzie martwej.

Produkty spalania drewna, węgla kamiennego: węgiel drzewny (koks), popiół, gazy spalinowe (głównie: dwutlenek węgla i „czad“). Charakterystyczne oddziaływanie dwutlenku węgla na wodę wapienną. Wpływ oddychania, palenia się lampy naftowej lub świecy na czystość powietrza. Budowa i działanie lampy naftowej.

Zmiany objętości wody, powietrza i metalu przy zmianach temperatury; przykład: osadzanie obręczy żelaznej na koło wozu. Zachowanie się słupa rtęci w termoskopie, wstawionym w topniejący lód (punkt 0^0), w parę wrzącej wody (punkt 100^0). Termometr pokojowy w klasie i termometr lekarski.

Rozpuszczanie w wodzie soli kuchennej, cukru. Woda mineralna. Woda zaskórna i źródlana. Sposoby oczyszczenia wody. Urządzenia, dające dobrą wodę do picia (np. studnia cembrowana, wiercona).

Ciśnienie powietrza i jego rozprężliwość. Zastosowania ciśnienia powietrza: lewar prosty, pompa ssąca.

Światło słoneczne, smuga światła, smuga cienia. O cieniu. Zwierciadło; odbicie światła; obrazy w zwierciadle.

b) W przypadku BC:

Z nauki o przyrodzie żywej.

Zaznajomienie z rybą na przykładzie ryby dostępnej dla obserwacji: ruchy, pobieranie pożywienia, oddychanie oraz związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Zaznajomienie z karpiem i szczupakiem lub innymi rybami o znaczeniu handlowym, zależnie od warunków miejscowych.

Rośliny i drobne zwierzęta wodne, stanowiące podstawę życia ryb w wodzie.

Zaznajomienie z kilkoma ssakami krajowymi, jak np.: sarna, dzik, wilk, lis, wiewiórka, nietoperz. Sposoby poruszania się tych zwierząt w różnych środowiskach, sposoby zdobywania i przyjmowania pożywienia oraz związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Ochrona ssaków ginących.

Żaba: jej ruchy, oddychanie, sposób przyjmowania pokarmu i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej; przeobrażenia.

Zaskroniec i żmija.

Z nauki o przyrodzie martwej.

Znaczenie uwłosienia ssaków jako zabezpieczenia od zimna. Ubranie człowieka. Powietrze jako zły przewodnik ciepła.

Produkty spalania drewna, węgla kamiennego: węgiel drzewny (koks), popiół, gazy spalinowe (głównie: dwutlenek węgla i „czad“). Charakterystyczne oddziaływanie dwutlenku węgla na wodę wapienną.

Zmiany objętości wody, powietrza i metalu przy zmianach temperatury; przykład: osadzanie obręczy żelaznej na koło wozu. Zamarzanie wody; zmiana objętości przy zamarzaniu wody.

Rozpuszczanie w wodzie soli kuchennej, cukru. Woda mineralna. Woda zaskórna i źródlana. Sposoby oczyszczania wody. Urządzenia, dające dobrą wodę do picia (np. studnia cembrowana, wiercona).

Ciśnienie powietrza i jego rozprężliwość. Zastosowania ciśnienia powietrza: lewar prosty, pompa ssąca.

c) W przypadku C A:

Z nauki o przyrodzie żywej.

Kilka ptaków, wybranych spośród pozostających u nas na zimę i odlatujących od nas, np, dzięcioł, sikora, kukułka. Obyczaje tych ptaków oraz związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Przyloty ptaków, gnieżdżenie się ptaków.

Budowa pąków. Byliny kwitnące wczesną wiosną, np. przylaszczka, sasanka, zawilec, fiołek; zapasy, krótki okres rozwoju tych roślin, kwitnienie, rozmnażanie przez nasiona i rozmnażanie rostowe.

Z nauki o przyrodzie martwej.

Gleba i podglebie, warstwy przepuszczalne i nieprzepuszczalne. Piasek, glina, próchnica. Gleby urodzajne i nieurodzajne; gleby piaszczyste i gliniaste.

Ogrzewanie mieszkań, materiały opałowe. Racjonalne palenie w piecu i trzonie kuchennym przy regulowaniu dopływu powietrza.

Produkty spalania drewna, węgla kamiennego: węgiel drzewny (koks), popiół, gazy spalinowe (głównie: dwutlenek węgla i „czad“). Charakterystyczne oddziaływanie dwutlenku węgla na wodę wapienną. Powietrze czyste a zanieczyszczone; wpływ oddychania, palenia się lampy naftowej lub świecy na czystość powietrza.

Zmiany objętości wody, powietrza i metalu przy zmianach temperatury; przykład: osadzanie obręczy żelaznej na koło wozu. Zachowanie się słupa rtęci w termoskopie, wstawionym w topniejący lód (punkt 0^0), w parę wrzącej wody (punkt 100^0). Termometr pokojowy w klasie i termometr lekarski.

Para wodna; parowanie i jego znaczenie w życiu praktycznym: suszenie bielizny, siana, zboża; opady atmosferyczne.

Rozpuszczanie w wodzie soli kuchennej, cukru. Woda mineralna. Woda zaskórna i źródlana. Sposoby oczyszczania wody. Urządzenia, dające dobrą wodę do picia (np. studnia cembrowana, wiercona).

Ciśnienie powietrza i jego rozprężliwość. Zastosowania ciśnienia powietrza: lewar prosty, pompa ssąca.

6. Arytmetyka z geometrią.

Uczeń powinien opracować jako rzecz nową lub powtórzyć i uzupełnić według odpowiednich rozdziałów podręcznika dla klasy V szkół stopnia drugiego i trzeciego, z zastosowaniem licznych ćwiczeń, tematy następujące:

Wielokrotność i podzielnik, cechy podzielności, rozkład liczby na czynniki pierwsze.

Ułamek całości; oznaczanie ułamka. Obliczanie ułamka danej wielkości; obliczanie wielkości na podstawie danego jej ułamka.

Porównywanie ułamków o jednakowych mianownikach. Dodawanie i odejmowanie ułamków o jednakowych mianownikach.

Ułamki właściwe i niewłaściwe. Wyłączanie całości z ułamka niewłaściwego; zamiana liczby mieszanej na ułamek niewłaściwy.

Ułamki równe; upraszczanie ułamka, ułamek nieskracalny. Sprowadzanie ułamków do wspólnego mianownika, porównywanie ułamków o niejednakowych mianownikach. Dodawanie i odejmowanie dowolnych ułamków.

Kąty płaskie, mierzenie kątów; wyznaczanie punktów na planie metodą rzutowania na oś. Opis prostopadłościanu; specjalne przypadki prostopadłościanu: prostopadłościan kwadratowy, sześcian. Obliczanie objętości prostopadłościanu w centymetrach sześciennych.

7. Rysunek.

Uczeń winien się wprawiać w rysowaniu odręcznym na papierze i na tablicy kwadratu i prostokąta oraz w dzieleniu na dwie i cztery części odcinków prostej, kwadratu, prostokąta, choćby ogół klasy nie robił tych ćwiczeń — oraz przyłożyć szczególniej starań do rysunku z natury.

III. PRZEJŚCIE PO JEDNYM ROKU NAUKI W KLASIE VI SZKOŁY STOPNIA DRUGIEGO DO KLASY VII SZKOŁY STOPNIA TRZECIEGO

A. KSIĄŻKI DODATKOWE

Podręcznik do nauki religii rzymskokatolickiej dla klasy VI szkoły stopnia drugiego, odpowiadający drugiemu kursowi (podręcznik B, gdy klasa przechodzi kurs A; podręcznik A, gdy klasa przechodzi kurs B). Przed ukazaniem się tych podręczników — podręcznik dla klasy VI szkoły stopnia trzeciego.

Podręczniki do ćwiczeń gramatycznych i ortograficznych dla klasy VI szkoły stopnia drugiego, odpowiadające drugiemu kursowi.

Podręcznik do nauki historii dla klasy VI szkoły stopnia trzeciego.

Podręcznik do nauki geografii dla klasy VI szkoły stopnia drugiego, odpowiadający drugiemu kursowi.

Podręcznik do nauki o przyrodzie dla klasy VI szkoły stopnia drugiego, odpowiadający drugiemu kursowi (lub podręcznik dla klasy VI szkoły stopnia trzeciego).

Podręcznik do nauki arytmetyki z geometrią dla klasy VI szkoły stopnia drugiego, odpowiadający drugiemu kursowi.

B. TREŚĆ NAUKI

1. Religia rzymskokatolicka.

W roku szkolnym 1938/39:

a) Jeżeli klasa VI szkoły stopnia drugiego, przechodzi dawny program oddziału VI szkoły stopnia trzeciego — nie ma braków do wypełnienia i uczeń nie zdaje egzaminu.

b) Jeżeli klasa VI szkoły stopnia drugiego, przechodzi dawny program oddziału VII, uczeń winien przejść kurs klasy VI szkoły stopnia trzeciego według podręcznika dla tej klasy, z opuszczeniem tematów nie obowiązujących w szkole o 5 nauczycielach *).

W latach następnych:

a) Jeżeli klasa VI szkoły stopnia drugiego przechodzi kurs A, uczeń winien z podręcznika B dla tej klasy opracować tematy następujące:

Opowiadania oparte o tekst Pisma św.:

O ukazaniu się Pana Jezusa Marii Magdalenie, uczniom i Apostołom (Łuk. XXIV, 13—35, Jan XX, 11—29); o założeniu Kościoła (Mat. XVI, 13—20, Jan XXI, 15—17; Mat. XXVIII, 16—20); o Wniebowstąpieniu (Łuk. XXIV, 50—51); o Zesłaniu Ducha Świętego (Dzieje Apost. II, 1—13); nauka o rzeczach ostatecznych i ciała zmartwychwstaniu, tudzież o sądzie ostatecznym (Mat. XXV, 31—46).

W związku z powyższymi opowiadaniami biblijnymi rozszerzenie i pogłębienie prawd wiary w zakresie artykułów VI—XII Składu Apostolskiego.

Pierwsza działalność Apostołów, pierwsze lata Kościoła. Obecna organizacja Kościoła. Obowiązki wynikające z przykazań Kościelnych.

b) Jeżeli klasa VI szkoły stopnia drugiego przechodzi kurs B, uczeń winien z podręcznika A dla tej klasy opracować tematy następujące:

Nauka Pana Jezusa o królestwie Bożym (Mat. V—VII; Łuk. XIII, 18—21); w związku z nią przy zastosowaniu obrazków z życia Świętych, szczególniej polskich, zasady moralności chrześcijańskiej:

w zakresie przykazań Boskich I—III;

stosunek dziecka do rodziców, rodzeństwa i bliźnich (miłość i uszanowanie, życzliwość i usłużność), uczucia społeczne (koleżeństwo, solidarność, wspoma-

*) Według wydawnictwa z r. 1938: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Uzupełnienie programu religii rzymskokatolickiej w publicznych szkołach powszechnych stopnia trzeciego z polskim językiem nauczania.

ganie się w dobrym), uczucia obywatelskie (ofiarność, prawość, podporządkowanie się prawu) (IV przykazanie Boże);

troska i dbałość o życie bliźniego (V przykazanie Boże); cnota czystości (VI i IX przykazanie Boże, ze szczególnym zwróceniem uwagi na wzajemny stosunek młodzieży, rozmowy, żarty, rozrywki, czytelnictwo);

dalsze obowiązki chrześcijanina wobec siebie i bliźnich: obowiązek poszanowania swojej i cudzej własności, uczciwości i sprawiedliwości; zwracania pożyczonych rzeczy; oszczędności; poszanowania dobra publicznego; prawdomówności i życia w prawdzie; życzliwego sądu o bliźnich; zwalczania obmowy, plotek itd. (przykazanie Boże VII, VIII i X).

Opowiadania, oparte o tekst Pisma św.:

O Ostatniej Wieczerzy (Jan XIII, 1—35); o Męce i Śmierci Pana Jezusa (Mat. XXVI—XXVII, 60); o Zmartwychwstaniu (Mat. XXVII, 61—66 i XXVIII, 1—15).

Łącznie z powyższymi opowiadaniami biblijnymi — rozszerzenie i pogłębienie prawd wiary w zakresie artykułów IV i V Składu Apostolskiego.

2. Język polski.

Uzupełnienie wiadomości z zakresu ortografii i gramatyki, wskazane poniżej w dziale IV. B. 1.

3. Historia.

Uczeń powinien od początku roku szkolnego uzupełniać materiał historyczny według podręcznika dla klasy VI szkoły stopnia trzeciego. Douczanie się obejmie tematy następujące:

a) Przy opracowywaniu przez klasę kursu A:

W szkole Konarskiego. W korpusie kadetów, katechizm rycerski. Rejtan i pierwszy rozbiór.

Komisja Edukacji Narodowej. Warszawa za Stanisława Augusta, Łazienki, dwór króla, obiady czwartkowe. Niemcewicz. Zakładanie fabryk. Obrazek z Pawłowa Brzostowskiego.

Przysięga Kościuszki, Bartosz Głowacki, Maciejowice.

Legiony polskie we Włoszech. Wyprawa na Moskwę. Śmierć ks. Józefa.

Założenie Liceum Krzemienieckiego.

Zmiany w gospodarowaniu na zachodzie, wprowadzenie maszyny tkackiej i kolei żelaznej. Nowe fabryki w Polsce. Żyrardów. Zasługi Staszica.

Noc listopadowa, obrona Woli, Sowiński.

Traugutt.

Odkrycie nafty, Łukasiewicz. „Czarne diamenty“ na Śląsku i w Zagłębiu, Łódź. Emigranci w Brazylii. Polacy w fabrykach Stanów Zjednoczonych. Tajna oświata.

Przygotowania wojskowe do walki o niepodległość Wymarsz Kadrówki dnia 6 sierpnia 1914 r. Naczelnik Państwa i Wódz Naczelny Józef Piłsudski.

Zniszczenie Polski przez wojnę i jej odbudowa, port w Gdyni.

b) Przy opracowywaniu przez klasę kursu B:

Sejm niemy,

Kościuszko i Pułaski w Stanach Zjednoczonych.

Obrazy z działalności sejmu czteroletniego, uchwała o powiększeniu wojska i zasileniu skarbu. Konstytucja 3 maja.

Kościuszko, Dubienka, drugi rozbiór. Zwycięstwo racławickie, ogłoszenie uniwersału połanieckiego. Powstanie Warszawy, Kiliński.

Napoleon Bonaparte. Henryk Dąbrowski i utworzenie Księstwa Warszawskiego. Bitwa pod Raszynem, ks. Józef Poniatowski.

Wojsko i skarb w Królestwie Polskim Powstanie listopadowe i bitwa pod Grochowem, zwycięstwo pod Iganiami; Emilia Plater. Upadek powstania.

Noc 22 stycznia 1863 r., manifest Rządu Narodowego. Przebudzenie się narodowe ludu śląskiego. Prześladowanie unitów. Wóz Drzymały.

Polityczne prace dla niepodległości. Wybuch wojny światowej.

Obrona Polski w 1920 r.

Uchwalenie konstytucji w r. 1921 i jej zmiany w r. 1926. Uchwalenie nowej konstytucji w 1935 r.

Polska a inne państwa świata, Liga Narodów.

4. Geografia.

a) Jeżeli klasa przechodzi kurs A, uczeń winien ponadto opracować z podręcznika B Amerykę, Australię, Oceanię i kraje polarne według programu następującego:

Ameryka Północna i Południowa.

Kanada. Nad Wielkimi Jeziorami. W puszczach kanadyjskich. Na fermie u polskiego emigranta.

Stany Zjednoczone. Kalifornia — kraina o typie śródziemnomorskim, pustynna Wielka Kotlina, stepowe prerie, urodzajna nizina Missisipi. Farmerzy, plantacje, mechanizacja rolnictwa. Chicago — miasto przemysłowe. Appalachy, bogactwa kopalne. Nowy Jork — największe miasto i targ świata. Waszyngton — stolica. Polacy w Stanach Zjednoczonych.

Rzut oka na *Meksyk* i kraje *Ameryki Środkowej*. Kanał Panamski. Czerwonoskórzy.

Krótkie wzmianki o ważniejszych państwach wzdłuż Andów. Trudne warunki życia w koloniach polskich.

Brazylia — kraj kawy, lasów pierwotnych, bogactw naturalnych. Dzień w puszczy brazylijskiej i dzień na kolonii polskiej.

Argentyna. W krainie pampasów. Hodowla bydła. eksport mięsa. Polacy w Argentynie.

Australia i Oceania.

Australia. Świat roślinny i zwierzęcy. Hodowla owiec. Życie w miastach.

Oceania. Wyspy wulkaniczne i koralowe na Oceanie Spokojnym. Życie na wyspach hawajskich.

Kraje polarne.

Obrazy z wypraw polarnych.

b) Jeżeli klasa przechodzi kurs B, uczeń winien opracować z podręcznika A Afrykę i Azję według programu następującego:

Afryka

Egipt — dar Nilu. Wycieczka do piramid. Kanał Sueski.

Alger. Kolonizacyjna praca Francji.

Sahara. Życie w pustyni: oazy, Arabowie.

Sudan. Sawanny; życie w wiosce murzyńskiej.

Kongo. Kotlina, lasy równikowe.

Wielkie jeziora — kraina różnorodnego i bogatego świata zwierzęcego i roślinnego.

Afryka południowa. Wyżynny charakter kraju. W kopalni diamentów i złota. Hodowla bydła. Ludność.

Azja.

Półwysep Arabski. Mekka — miasto minaretów.

Indie. Nad Gangesem. U stóp Himalajów. Dżungla indyjska. Plantacje herbaty na Cejlonie.

Indochiny i wyspy Sundajskie. Krajobraz podzwrotnikowy, gospodarka plantacyjna.

Chiny. Wśród pól ryżowych. Na rzekach chińskich. Przeludnienie kraju.

Japonia. „Kraj tysiąca wysp". U stóp Fudżijamy. Wulkany, trzęsienia ziemi. Państwowy rozwój Japonii.

Syberia. Kraina największych mrozów. Tundra i tajga. Bogactwo naturalne. Polacy na Syberii.

5. Nauka o przyrodzie.

a) Jeżeli klasa przechodzi kurs A, uczeń winien według podręcznika B (względnie według podręcznika dla klasy VI szkoły stopnia trzeciego) opracować, co następuje:

Z nauki o przyrodzie żywej.

Na przykładzie jednego drzewa iglastego lub liściastego (np. dębu, świerku, sosny) zaznajomienie się z budową pnia (wyjaśnienie szczegółów dostrzegalnych gołym okiem na przekroju).

Parowanie liści, ich opadanie.

Mrówki leśne: ustrój roju; rola mrówek jako obrońców lasu i siewców roślin runa leśnego.

Grzyby jadalne i trujące. Grzyby pasożytnicze, np. rdza zbożowa lub zaraza ziemniaczana.

Budowa nasienia, zapasy w nasieniu; nasiona jednoliścienne i dwuliścienne. Przebieg kiełkowania; warunki kiełkowania.

Czynności korzenia na przykładzie młodego korzenia kiełkujących roślin. Wyjaławianie się gleby, jej nawożenie; różne rodzaje nawozów sztucznych. Znaczenie wody i powietrza w glebie; drenowanie pól i łąk.

Wpływ światła na rozwój rośliny na przykładzie roślin, wyhodowanych w świetle i ciemności.

Z nauki o przyrodzie martwej.

Kompas. Magnes w kształcie „igły". Oddziaływanie igły kompasu na opiłki i przedmioty żelazne. Wzajemne oddziaływanie dwóch igieł. Stały kierunek igły w kompasie: biegun północny i południowy. Inne kształty magnesów.

Prąd galwaniczny. Elektromagnes. Praktyczne poznanie budowy dzwonka elektrycznego ze szczególnym uwzględnieniem elektromagnesu. Obwód prądu.

Latarka elektryczna; praktyczne zaznajomienie się z jej budową; żarówka jako sygnalizator prądu. Wprowadzenie do obwodu prądu przewodników o różnych długościach, grubościach i z różnych materiałów; posługiwanie się stosem zamiast pojedyńczego ogniwa.

O pracy, tarciu i środku ciężkości. Przykłady prac, wykonywanych przez ludzi i zwierzęta, wodę i wiatr, z określeniem wykonywanej czynności i zwracaniem uwagi na to, że dla wykonania pracy są konieczne: siła i przesunięcie. Przykłady narzędzi, przyrządów i prostych maszyn, używanych przez człowieka do wykonania pracy, ze stopniowym wyodrębnieniem dźwigni i równi pochyłej. Doświadczenia z dźwignią, kołowrotem, równią pochyłą w celu wykazania, że one ułatwiają wykonanie pracy.

Przykłady tarcia w działaniu poznanych narzędzi, przyrządów i maszyn. Przykłady celowego wzmacniania i osłabiania tarcia.

Środek ciężkości, trzy stany równowagi.

b) Jeżeli klasa przechodzi kurs B, uczeń winien według podręcznika A (względnie według podręcznika dla klasy VI szkoły stopnia trzeciego) opracować, co następuje:

Z nauki o przyrodzie żywej.

Rozpoznawanie drzew iglastych i liściastych najbliższej okolicy. Wpływ oświetlenia, temperatury, wiatru, wilgotności powietrza w lesie na jego roślinność.

Mech (np. płonnik), paproć (np. paproć samcza), przystosowania tych roślin do środowiska, sposób rozmnażania się.

Klęski lasów, powodowane przez owady szkodniki, np. barczatkę sosnówkę, brudnicę nieparkę, białkę wierzbówkę, strzygonię chojnówkę (wybór uzależniony od okoliczności). Kornik i jego niszczycielska działalność.

Lasy sztuczne i naturalne. Ochrona przyrody. Parki narodowe.

Z nauki o przyrodzie martwej.

Skład powietrza. Spalanie pod kloszem. Prażenie proszku żelaza przy wolnym dostępie powietrza. Główne składniki powietrza: tlen i azot. Palenie się węgla i siarki w powietrzu, w tlenie.

Obieg węgla. Dwutlenek węgla. Obieg węgla w przyrodzie: udział w tym obiegu człowieka i zwierząt; przyswajanie węgla przez rośliny zielone; zależność świata zwierzęcego od roślinnego.

Skład chemiczny wody. Otrzymywanie wodoru za pomocą ogrzewania wilgotnego proszku żelaza w rurze. Otrzymywanie wody przez spalanie wodoru. Tlen jako drugi składnik wody.

6. Arytmetyka z geometrią.

Uzupełnienia wskazane poniżej w dziale IV. B. 5.

IV. PRZEJŚCIE PO JEDNYM ROKU NAUKI W KLASIE VI SZKOŁY POWSZECHNEJ STOPNIA DRUGIEGO DO GIMNAZJUM.

A. KSIĄŻKI DODATKOWE

Podręczniki do ćwiczeń gramatycznych i ortograficznych dla klasy VI szkoły stopnia

drugiego, odpowiadające drugiemu kursowi (podręczniki B, gdy klasa przechodzi kurs A; podręczniki A, gdy klasa przechodzi kurs B).

Podręcznik do nauki o przyrodzie martwej dla klasy VI szkoły stopnia drugiego, odpowiadający drugiemu kursowi.

Podręcznik do nauki arytmetyki z geometrią dla klasy VI szkoły stopnia drugiego, odpowiadający drugiemu kursowi.

B. TREŚĆ NAUKI

1. Język polski.

Uczeń powinien na podstawie podręczników dla drugiego z lat nauki w tej klasie uzupełnić wiadomości z zakresu ortografii i gramatyki, opracowując tematy następujące:

a) Jeżeli klasa przechodzi kurs A:

Grupy głosek *kie, gie* i *ke, ge* w wyrazach swojskich i zapożyczonych; najważniejsze przypadki pisowni poszczególnych form deklinacji rzeczowników (np. końcówki: *ą* i *om, ę* i *e, i* i *ij* itp.), przymiotników, zaimków, liczebników (np. końcówki *ym, ymi,* formy *dwu, dwóch* itp), pisownia często spotykanych wyrazów obcych (litery *i* i *j); użycie pojedyńczych i podwójnych liter *(miękkie, ranny, szklany).*

Równoważniki zdań, powtórzenie deklinacji, rozpoznawanie przyimka, spójnika i wykrzyknika, zebranie wiadomości o głosce i sylabie, zdobytych w związku z nauką ortografii.

b) Jeżeli klasa przechodzi kurs B:

Najważniejsze przypadki pisowni poszczególnych form deklinacji rzeczowników (np. końcówki *ą* i *om, ę* i *e, i* i *ij* itp); imiesłowy na *łszy i wszy;* pisownia form bezokolicznika: *yć, eć, ić, ć, c;* łączne i rozdzielne pisanie przymiotników złożonych, przysłówków i zrostów, cząstek: *no, że, li, czy;* pisownia początkowych cząstek wyrazu *z* i *s, ś* i *ź.*

Zdanie bezpodmiotowe; wszystkie wiadomości o czasowniku (formy; osoby, czasy; tryby; strony; rodzaje czynności; koniugacja jako zespół form); zebranie wiadomości o głosce i sylabie, zdobytych w związku z nauką ortografii

W każdym roku należy zastosować dodatkowe ćwiczenia w czytaniu, z baczeniem na poprawność i płynność, uwydatnienie akcentów logicznych i uczyciowych, oraz w mówieniu i pisaniu, ze szczególnym uwzględnieniem zwięzłych streszczeń ustnych i piśmiennych i różnych rodzajów listów — w celu osiągnięcia właściwego poziomu sprawności.

2. Historia.

Uczeń powinien powtórzyć w końcu roku szkolnego część historyczną tego kursu, który jest opracowywany przez klasę.

3. Geografia.

Nauka dodatkowa ma objąć:

Ustalenie i pogłębienie elementów geografii ogólnej. Kształt ziemi. Siatka geograficzna. Ruch wirowy ziemi i jego konsekwencje: dzień i noc. Ruch postępowy ziemi. Pory roku. Wiatry stałe i zmienne. Elementarne wiadomości o układzie słonecznym; gwiazdy — odległe słońca.

Szczegółowe opracowanie *przeglądu politycznej mapy świata, wielkich dróg komunikacyjnych i najważniejszych źródeł surowców,* z uwzględnieniem położenia państw i kolonij, wskazanych w kursie nie przypadających na dany rok, oraz wiadomości, gdzie istnieją skupienia Polaków.

4. Nauka o przyrodzie.

a) Jeżeli klasa przechodzi kurs A, uczeń powinien opracować dodatkowo z podręcznika B:

Kompas. Magnes w kształcie „igły". Oddziaływanie igły kompasu na opiłki i przedmioty żelazne. Wzajemne oddziaływanie dwóch igieł. Stały kierunek igły w kompasie: biegun północny i południowy. Inne kształty magnesów.

Prąd galwaniczny. Elektromagnes. Obwód. prądu. Latarka elektryczna; praktyczne zaznajomienie się z jej budową; żarówka jako sygnalizator prądu.

O pracy i środku ciężkości. Przykłady narzędzi, przyrządów, prostych maszyn, używanych przez człowieka do wykonywania pracy. Doświadczenia z dźwignią, kołowrotem, równią pochyłą w celu wykazania, że one ułatwiają wykonanie pracy. Środek ciężkości; trzy stany równowagi.

b) Jeżeli klasa przechodziła kurs B, uczeń powinien opracować dodatkowo z podręcznika A:

Skład powietrza. Spalanie pod kloszem. Prażenie proszku żelaza przy wolnym dostępie powietrza. Główne składniki powietrza: tlen i azot. Palenie się węgla i siarki w powietrzu, w tlenie. Wydzielanie dwutlenku węgla przez człowieka i zwierzęta, przyswajanie węgla z dwutlenku przez rośliny zielone.

Skład chemiczny wody. Otrzymywanie wodoru z wody za pomocą ogrzewania wilgotnego

proszku żelaza w rurze. Otrzymywanie wody przez spalanie wodoru. Tlen jako drugi składnik wody.

5. Arytmetyka z geometrią.

a) Jeżeli klasa przechodzi kurs A, uczeń winien opracować z podręcznika B:

Rozwinięcie dziesiętne ułamka zwykłego, przybliżenie dziesiętne jako wynik zaokrąglenia i jako wynik pomiaru, praktyczne reguły dodawania i odejmowania przybliżeń dziesiętnych oraz zaokrąglania iloczynu i ilorazu przybliżeń; zadania z uwzględnieniem ciężaru właściwego ciał; przeliczanie walut obcych (z uwględnieniem potrzeb środowiska).

Kreślenie trójkąta i wielokąta równego danemu lub w danej skali (metodą rzutowania wierzchołków na oś); zastosowanie metody rzutowania na oś do wyznaczania punktów na planie.

Obliczanie długości okręgu; przybliżenie dziesiętne liczby π. Obliczanie pola koła (bez uzasadnienia). Opis walca obrotowego. Obliczanie pola powierzchni walca obrotowego.

Obliczanie objętości walca obrotowego. Zastosowanie do zagadnień praktycznych, z uwzględnieniem przybliżeń dziesiętnych.

b) Jeżeli klasa przechodzi kurs B, uczeń winien z podręcznika A opracować:

Porównanie porównywania, dodawania i odejmowania ułamków. Wyznaczanie wielkości na podstawie danego jej procentu, wyznaczanie stosunku procentowego jednej wielkości do drugiej; rabat i skonto w rachunkach za towary; procenty w prostych zestawieniach statystycznych. Promil (bez zagadnień odwrotnych).

Powtórzenie wiadomości o kątach płaskich i mierzeniu kątów; kąty przyległe i wierzchołkowe. Równoległobok; obliczanie pola równoległoboku. Obliczanie pola podłogi lub parceli według planu.

Opis graniastosłupa prostego o podstawie trójkątnej i wielokątnej; prostopadłościan jako specjalny przypadek graniastosłupa; proste i płaszczyzny w graniastosłupie prostym. Rozumienie rysunku prostopadłościanu i graniastosłupa prostego w rzucie równoległym ukośnym. Obliczanie pola powierzchni prostopadłościanu i graniastosłupa prostego.

Obliczanie objętości graniastosłupa prostego (bez uzasadnienia). Obliczanie objętości pomieszczeń; obliczanie objętości powietrza, przypadającego na osobę w danym pomieszczeniu. Inne zastosowania nabytych umiejętności do zagadnień praktycznych z zastosowaniem przybliżeń dziesiętnych.

Uwaga. Ilość czasu i ćwiczeń w każdym poszczególnym przypadku zależy od tego, jak dalece trzeba podnieść poziom orientacji i sprawności.

V. PRZEJŚCIE PO UKOŃCZENIU SZKOŁY POWSZECHNEJ STOPNIA PIERWSZEGO DO GIMNAZJUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO.

A. KSIĄŻKI DODATKOWE

Podręczniki do ćwiczeń gramatycznych dla klas V i VI szkoły stopnia trzeciego.

Podręcznik do nauki o przyrodzie martwej dla klasy VI szkoły stopnia trzeciego.

Podręczniki do nauki arytmetyki z geometrią dla klas V i VI szkoły stopnia trzeciego.

B. TREŚĆ NAUKI

1. Język polski.

Uczeń winien przejść kolejno: podręcznik gramatyki dla klasy V i podręcznik gramatyki dla klasy VI szkół stopnia trzeciego, z opuszczeniem ćwiczeń łatwiejszych i dostatecznie już opanowanych. Należy przy tym poświęcić szczególną uwagę obszerniejszemu ujęciu deklinacji i rozszerzeniu wiadomości o czasowniku oraz opracować tematy nowe, a mianowicie: rodzaje określeń, zdania bezpodmiotowe i równoważniki zdań, stosunek współrzędny i podrzędny zdań.

Większą część czasu winno się jednak poświęcić na dodatkowe ćwiczenia w czytaniu, mówieniu i pisaniu. Należy zwłaszcza:

a) rozwinąć i umocnić umiejętność poprawnego, płynnego czytania, z uwydatnieniem akcentów logicznych i uczuć;

b) w zakresie ćwiczeń w mówieniu stosować samodzielne opowiadania dzieci na tematy, zaczerpnięte z życia i lektury, układanie planów opisów i opowiadań;

c) w zakresie pisania uwzględnić wypracowania na łatwe tematy zaczerpnięte z lektury, układanie i zapisywanie planów opowiadań czytanych itp.; sprawdzić opanowanie ortografii, opracować osobno użycie znaków przestankowych z zdaniu złożonym;

d) rozwinąć ćwiczenia słownikowe, stosując m. in. nazywanie dostępnych dla dziecka sta-

nów życia wewnętrznego, np. uczuć i ich objawów, wyszukiwanie i wyjaśnianie wyrazów bliskoznacznych i wieloznacznych, poszukiwanie zwrotów zastępczych.

2. Historia.

Uczeń winien w ciągu drugiej połowy ostatniego roku powtórzyć kolejno:

czasy od początku Państwa Polskiego do Stefana Batorego włącznie — według podręcznika A z dodaniem w odpowiednich miejscach obrazów z tego samego okresu, zawartych w podręcznikach B i C;

czasy od Zygmunta Wazy do roku 1831 włącznie — według podręcznika B z dodaniem w odpowiednich miejscach obrazów z tego samego okresu, zawartych w podręcznikach C i A;

czasy od roku 1863 do współczesności — według podręcznika C z dodaniem w odpowiednich miejscach obrazów z tego samego okresu, zawartych w podręcznikach A i B.

Celem tej nauki oprócz utrwalenia znanych faktów ma być ich szczegółowe uporządkowanie w czasie i możliwe powiązanie.

Wiadomości obywatelskie nie należą do zakresu przygotowania i egzaminu.

Materiał, który obowiązuje według tych wytycznych, jest następujący:

Budowa Państwa Polskiego.

Chrzest Polski. Mieszko I, budowniczy Państwa Polskiego. Życie na wsi; życie w grodzie i na podgrodziu. Bolesław Chrobry walczy o niezależność i granice państwa; obrazek z walk z Niemcami; wjazd do Kijowa i odzyskanie Grodów Czerwieńskich. Koronacja Chrobrego.

Walka Krzywoustego o Pomorze. Obrona Głogowa. Testament Krzywoustego.

Upadek jedności Państwa Polskiego.

Sprowadzenie Krzyżaków do Polski. Napady Tatarów, bitwa pod Legnicą. Wieś osadnicza i jej zakładanie. Założenie miasta Krakowa. Gospodarka klasztorów.

Odrodzenie i wzmocnienie Państwa Polskiego.

Koronacja Władysława Łokietka. Bitwa pod Płowcami.

Odzyskanie Rusi Czerwonej. Gospodarka Kazimierza Wielkiego: spichlerze, sukiennice, drogi handlowe. Kazimierz Wielki królem chłopków. Kościół Mariacki i inne znakomitsze budowle tego czasu.

Rozwój potęgi Państwa Polskiego.

Królowa Jadwiga i Władysław Jagiełło, połączenie Litwy z Polską, chrzest Litwy. Zwycięstwo pod Grunwaldem. Zjazd w Horodle.

Kazimierz Jagiellończyk i odzyskanie Pomorza; przyjęcie posłów pruskich przez króla w Krakowie, zwycięstwo pod Puckiem, pokój toruński.

Gospodarka szlachty w folwarkach, handel zbożem, zmiana w położeniu włościan. Sejmik szlachecki, „nic o nas bez nas". Życie w mieście średniowiecznym: mieszczanie, cechy, kupcy, handel.

Uniwersytet Krakowski; Kopernik.

Złoty wiek w Polsce.

Wawel, dzwon Zygmunta. Hołd pruski. Bitwa pod Obertynem.

Obrazki z obrad sejmików i sejmu. Unia lubelska, testament Zugmunta Augusta.

Państwo Polskie w walce o utrzymanie potęgi.

Wieś polska w XVI w., pańszczyzna, chata wiejska. Elekcja Stefana Batorego. Król „niemalowany"; obrazek z wojny moskiewskiej, piechota wybraniecka.

Przeniesienie stolicy Państwa do Warszawy. Zwycięstwo pod Kłuszynem, sztandary polskie na Kremlu. Żółkiewski jako wzór obywatela, jego śmierć pod Cecorą. Obóz polski pod Chocimem, Chodkiewicz, Piotr Konaszewicz Sahajdaczny. Obraz wojska i floty za Władysława IV.

Bitwa pod Beresteczkiem, ugoda z Kozakami w Hadziaczu. Potop szwedzki. Stefan Czarniecki, obrona Częstochowy.

Król Jan Sobieski, zwycięstwo pod Chocimem, odsiecz Wiednia.

Czasy odradzania się i upadku Państwa Polskiego.

Obrazek z życia Polski za Sasów. Sejm niemy. Rejtan i pierwszy rozbiór. Warszawa za Stanisława Augusta. Łazienki, obiady czwartkowe. Obrazek z Pawłowa Brzostowskiego. Sejm czteroletni, uchwała o powiększeniu wojska i zasileniu skarbu, konstytucja 3 maja.

Drugi rozbiór, przysięga Kościuszki. Zwycięstwo racławickie, Bartosz Głowacki, ogłoszenie uniwersału połanieckiego. Powstanie Warszawy, Kiliński. Klęska pod Maciejowicami, trzeci rozbiór.

Pierwszy okres walk o niepodległość.

Legiony polskie we Włoszech. Utworzenie Księstwa Warszawskiego. Wyprawa na Moskwę. Śmierć księcia Józefa Poniatowskiego. Nowe fabryki w Polsce. Żyrardów. Zasługi Staszica.

Wojsko i skarb w Królestwie Polskim. Noc listopadowa, bitwa pod Grochowem; obrona Woli, Sowiński; upadek powstania.

Czasy niewoli i nowych walk

Noc 22 stycznia 1863 r., manifest Rządu Narodowego, obrazki z walk powstańczych, Traugutt.

Przebudzenie się narodowe ludu śląskiego. Emigranci w Brazylii, Polacy w fabrykach Stanów Zjednoczonych, Wóz Drzymały, tajna oświata, prześladowanie unitów.

Odzyskanie niepodległości i odrodzone Państwo Polskie.

Józef Piłsudski: przygotowanie do walki o niepodległość. Wymarsz Kadrówki dnia 6 sierpnia 1914 r. Obrazki z walk Legionów i działań Polskiej Organizacji Wojskowej. Obrazki wędrówek i walk innych polskich formacyj wojskowych.

11 listopada 1918 r., oswobodzenie Polski. Z walk o wyzwalanie się dzielnic. Józef Piłsudski Naczelnikiem Państwa. Obrona Polski w 1920 r. Zniszczenie Polski przez wojnę i jej odbudowa, Gdynia. Polska, jej sąsiedzi i inne państwa świata. Liga Narodów.

3. Geografia.

Uczeń winien powtórzyć wiadomości o mapie i ogólny opis Polski według podręcznika z ostatniego roku nauki oraz wiadomości o krajach europejskich i pozaeuropejskich ze zwróceniem szczególnej uwagi na sąsiadów Polski i na Polaków w różnych krajach — ze wszystkich trzech kursów, ponadto zaś opracować parę uzupełnień z geografii ogólnej (wyróżnionych poniżej). Materiał nauczania obejmie, co następuje:

a. Najważniejsze wiadomości o mapie (podziałka, kierunki, kompas), uzyskane na podstawie czytania mapy własnego województwa.

b. Ogólny obraz Polski na podstawie mapy:

Granice i obszar Polski. Przedstawianie na mapie najważniejszych form terenu przy pomocy poziomic. Ogólny przegląd gór, wyżyn i nizin Polski. Przegląd głównych rzek Polski. Podział na krainy geograficzne.

c. Przegląd mapy Europy.

Czechosłowacja, Rumunia: Polacy na pograniczu Polski; w kotlinie czeskiej; rozmaitość krajobrazów Rumunii. Krótkie wiadomości o państwach półwyspu Bałkańskiego, o Węgrzech i Szwajcarii. Francja — kraj rolniczo-przemysłowy; stosunki z Polską.

Związek Socjalistycznych Republik Rad (Z. S. R. R.): w krainach pól uprawnych; Moskwa, Kijów; wielkie przedsięwzięcia rolne i przemysłowe w Z. S. R. R. Polacy w Rosji Europejskiej. Wielka Brytania — światowa potęga przemysłowa i handlowa.

Niemcy: wielki przemysł w Niemczech; Berlin; Polacy w Niemczech. Krótkie wiadomości o innych państwach nad Bałtykiem. Włochy: krajobrazy i życie.

d. Kształt ziemi. Globus. *Siatka geograficzna.* Ruch wirowy ziemi i *jego konsekwencje: dzień i noc.* Ruch postępowy ziemi; *pory roku.*

Kolonie francuskie w Afryce północnej; Sahara; życie Murzynów w Sudanie; lasy równikowe — kraina bogatego i różnorodnego świata roślin i zwierząt; Egipt — dar Nilu.

Syberia — kraina mrozów i bogactw naturalnych; Polacy na Syberii. Japonia — kraj tysiąca wysp, trzęsień ziemi i wulkanów; Chiny—kraj ryżu, wielkich rzek, Szanghaj; Indie: w dżungli nad Gangesem. Hodowla owiec w Australii.

Stany Zjednoczone: życie farmerów na urodzajnych nizinach Missisipi; życie w miastach przemysłowych, Nowy Jork; Polacy w Stanach Zjednoczonych. Brazylia — kraj kawy i lasów pierwotnych; w kolonii polskiej. Wzmianka o Polakach w Argentynie.

Rozkład lądów i oceanów na kuli ziemskiej.

W ciągu całej nauki *utrwalanie i pogłębianie* praktycznej umiejętności posługiwania się *mapą* i globusem.

4. Nauka o przyrodzie.

Uczeń winien dodatkowo opracować według podręcznika dla klasy VI szkoły stopnia trzeciego materiał następujący:

Własności i skład powietrza. Ciśnienie powietrza i jego rozprężliwość; łatwe zastosowania. Spalanie pod kloszem. Prażenie proszku że-

laza przy wolnym dostępie powietrza. Główne składniki powietrza: tlen i azot. Palenie się węgla i siarki w powietrzu, w tlenie. Dwutlenek węgla; charakterystyczne oddziaływanie na wodę wapienną. Wydzielanie dwutlenku węgla przez człowieka i zwierzęta, przyswajanie węgla z dwutlenku przez rośliny zielone.

Skład chemiczny wody. Otrzymywanie wodoru z wody za pomocą ogrzewania wilgotnego proszku żelaza w rurze. Otrzymywanie wody przez spalanie wodoru. Tlen jako drugi składnik wody.

Kompas. Magnes w kształcie „igły". Oddziaływanie igły kompasu na opiłki i przedmioty żelazne. Wzajemne oddziaływanie dwóch igieł. Stały kierunek igieł w kompasie: biegun północny i południowy. Inne kształty magnesów.

Prąd galwaniczny. Elektromagnes. Obwód prądu. Latarka elektryczna, jej budowa; żarówka jako sygnalizator prądu.

O pracy i środku ciężkości. Przykłady narzędzi, przyrządów, prostych maszyn, używanych przez człowieka do wykonywania pracy. Doświadczenia z dźwignią, kołowrotem, równią pochyłą w celu wykazania, że one ułatwiają wykonanie pracy. Środek ciężkości; trzy stany równowagi.

5. Arytmetyka z geometrią.

Uczeń winien opracować jako rzeczy nowe lub powtórzyć i uzupełnić według odpowiednich rozdziałów podręczników dla klas V i VI, co następuje:

Z zakresu arytmetyki.

Wielokrotność i podzielnik, cechy podzielności, rozkład liczby na czynniki pierwsze.

Ułamek całości; oznaczanie ułamka. Obliczanie ułamka danej wielkości; obliczanie wielkości na podstawie danego jej ułamka; obliczanie, jakim ułamkiem jednej wielkości jest druga wielkość tego samego rodzaju (na łatwych przykładach).

Ułamki właściwe i niewłaściwe. Wyłączanie całości z ułamka niewłaściwego; zamiana liczby mieszanej na ułamek niewłaściwy.

Ułamki równe; upraszczanie ułamka; ułamek nieskracalny. Sprowadzanie ułamków do wspólnego mianownika. Porównywanie ułamków o niejednakowych mianownikach. Dodawanie i odejmowanie dowolnych ułamków.

Ułamki o mianownikach 10, 100, 1000 itd. w związku z metrycznym układem jednostek miary; liczby dziesiętne w pozycyjnym układzie dziesiątkowym.

Porównywanie liczb dziesiętnych. Mnożenie i dzielenie liczby dziesiętnej przez 10, 100, 1000 itd.; zamiana jednostek miary.

Dodawanie i odejmowanie liczb dziesiętnych.

Ułamek jako iloraz liczb całkowitych, mnożenie ułamka przez liczbę całkowitą, dzielenie ułamka przez liczbę całkowitą.

Ułamek jako mnożnik. Mnożenie liczby całkowitej przez mnożnik ułamkowy; mnożenie ułamka przez ułamek.

Ułamek jako dzielnik. Dzielenie liczby całkowitej przez dzielnik ułamkowy; sprowadzenie dzielenia przez ułamek do mnożenia przez odwrotność dzielnika; dzielenie ułamka przez ułamek. Niezmienność ilorazu w przypadku, kiedy dzielna i dzielnik zostaną pomnożone przez jedną i tę samą liczbę.

Mnożenie liczby dziesiętnej przez liczbę całkowitą. Dzielenie liczby dziesiętnej przez liczbę całkowitą. Rozwinięcie dziesiętne ułamka zwykłego.

Mnożenie i dzielenie liczby dziesiętnej przez ułamek zwykły.

Mnożenie i dzielenie liczby dziesiętnej przez liczbę dziesiętną.

Stosowanie nabytych umiejętności do zagadnień praktycznych. Przybliżenie dziesiętne jako wynik zaokrąglenia lub jako wynik pomiaru; praktyczne reguły dodawania i odejmowania przybliżeń dziesiętnych, a także zaokrąglania iloczynu i ilorazu przybliżeń dziesiętnych. Zadania z uwzględnieniem ciężaru właściwego ciał. Zamiana dawnych jednostek gruntowych na metryczne. Przeliczanie walut obcych. Zadania praktyczne z innych dziedzin.

Wyznaczanie procentu danej wielkości, wyznaczanie wielkości na podstawie danego jej procentu, wyznaczanie stosunku procentowego jednej wielkości do drugiej; rabat i skonto w rachunkach za towary, procenty w prostych zestawieniach statystycznych.

Z zakresu geometrii.

Kąty płaskie. Mierzenie kątów. Proste prostopadłe. Rzut punktu na prostą i odległość od punktu do prostej. Proste równoległe. Ćwiczenia w kreśleniu (na papierze nieliniowanym).

Kreślenie trójkąta i wielokąta równego da-

nemu (metodą rzutowania wierzchołków na oś). Kreślenie figur w danej skali. Wyznaczanie punktów na planie metodą rzutowania na oś.

Równoległobok i jego pole. Obliczanie pola trójkąta. Trapez i jego pole. Obliczanie pola wielokąta. Obliczanie pola podłogi i parceli według planu.

Proste i płaszczyzny w graniastosłupie prostym. Rozumienie rysunku prostopadłościanu i graniastosłupa prostego w rzucie równoległym ukośnym. Obliczanie pola powierzchni prostopadłościanu i graniastosłupa prostego.

Obliczanie długości okręgu; przybliżenie dziesiętne liczby π. Obliczanie pola koła.

Opis walca obrotowego. Obliczanie pola powierzchni walca obrotowego. Obliczanie objętości walca obrotowego.

W ciągu całej nauki należy stale podnosić i utrwalać orientację i sprawność za pomocą odpowiedniej liczby *zadań* o dostatecznym stopniu trudności.

*

131

OKÓLNIK Nr 51

z dnia 29 września 1938 r. (II Pr-3036/38)

w sprawie wymagań stawianych przy egzaminie do klasy I gimnazjum ogólnokształcącego różnym kategoriom kandydatów.

(Przedruk z Dz. Urz. M. W. R. i O. P. z dnia 8.X.38 r. Nr 10, poz. 302).

Uzupełniając postanowienia, zawarte w regulaminie przyjmowania uczniów do państwowego gimnazjum ogólnokształcącego, ogłoszonym jako załącznik do zarządzenia z dnia 23 lutego 1937 r. Nr II S-846/37 (Dz. Urz. Ministerstwa W. R. i O. P. z r. 1937, Nr 3, poz. 57), wyjaśniam i zarządzam, co następuje:

A. Wszyscy dyrektorzy i nauczyciele gimnazjum ogólnokształcącego a zwłaszcza ci, którzy egzaminują kandydatów do klasy I, *powinni znać program publicznej szkoły powszechnej stopnia trzeciego* w jego obowiązującej redakcji [1]), gdyż szkoła ta stanowi według art. 2 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa jego „podstawę organizacyjną i programową".

[1]) W chwili obecnej:
Program nauki w publicznych szkołach powszechnych trzeciego stopnia z polskim językiem nauczania (Tymczasowy). Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych we Lwowie. Wydanie z r. 1934.

W szczególności należy się dostosować do założenia, że zgodnie z art. 21 ustawy program gimnazjum opiera się na drugim szczeblu programowym, tj. na programie klas V i VI szkoły powszechnej stopnia trzeciego. Egzamin wstępny w obu swych częściach — piśmiennej i ustnej — ma przede wszystkim na celu stwierdzenie ogólnego rozwoju kandydatów oraz ich uzdolnienia do skutecznego podjęcia nauki w gimnazjum; stwierdzenie to odbywać się powinno zasadniczo w oparciu o drugi szczebel programowy szkoły powszechnej. Wymagania przy egzaminie *nie mogą* w żadnym razie *przekraczać* zakresu objętego tym szczeblem — ani dla obostrzenia selekcji, ani dla jakichś względów przypadkowych. Przeciwnie, bez uszczerbku dla istotnie niezbędnego przygotowania można zmniejszyć niektóre mniej ważne wymagania w stosunku do kandydatów ze szkół powszechnych stopnia drugiego i pierwszego, którzy zostali wskazani w punkcie a) §-fu 11 regulaminu przyjmowania do gimnazjum. Jednym ze środków umożliwienia dalszego wykształcenia—w myśl wstępu do ustawy o ustroju szkolnictwa — „zdolniejszym" „i dzielniejszym jednostkom ze wszelkich środowisk" jest właśnie usunięcie *zbędnych* i nazbyt formalistycznych przeszkód w stosunku do tych kandydatów. W związku z odpowiednimi postanowieniami formalnymi wzmiankowanego regulaminu określam obecnie szczegółowsze normy egzaminacyjne dla różnych przypadków. W zastosowaniu do kandydatów, którzy nie wyczerpali drugiego szczebla programowego w szkole powszechnej stopnia drugiego lub pierwszego, normy te są pomyślane w taki sposób, aby dziecko odpowiednio uzdolnione, które *rzetelnie opanowało materiał* ustalony obecnie jako obowiązujący i wykazuje przy tym *dostateczny stopień rozwoju ogólnego*, mogło w krótkim czasie dostosować się należycie do normalnej pracy w gimnazjum.

Egzaminujący i dyrektorzy szkół, w myśl regulaminu przyjmowania do gimnazjum, mają do czynienia z następującymi kategoriami kandydatów:

1. Posiadający świadectwo ukończenia klasy VI szkoły powszechnej stopnia trzeciego.

2. Posiadający świadectwo ukończenia klasy VI szkoły powszechnej stopnia drugiego.

3. Posiadający świadectwo ukończenia z wynikiem pomyślnym jednego roku nauki w klasie VI szkoły powszechnej stopnia drugiego.

4. Posiadający świadectwo ukończenia szkoły powszechnej stopnia pierwszego.

5. Wszyscy inni kandydaci, odpowiadający warunkom określonym w § 1 i § 2 regulaminu, a więc przewidziani w punkcie b) §-fu 11.

B. Od wszystkich kandydatów do klasy I gimnazjum ogólnokształcącego żąda się *w dziedzinie języka polskiego i arytmetyki z geometrią* tego samego przygotowania, określonego przez drugi szczebel programowy, w szczególności przez program klasy VI szkoły powszechnej stopnia trzeciego. Zwałszcza zaś stosuje się *do wszystkich jednakową* miarę w zakresie:

sprawności w czytaniu głośnym i cichym, umiejętności *poprawnego wypowiadania się* w mowie i piśmie, opanowania *ortografii;*

biegłości w działaniach arytmetycznych *na liczbach całkowitych*, umiejętności (ale jeszcze nie w stopniu biegłości) wykonywania działań na *ułamkach* zwykłych i dziesiętnych oraz umiejętności stosowania zdobytej wiedzy w dostępnych zagadnieniach praktycznych, wymagających wykonania kilku działań.

Co się tyczy *łatwości* wypowiadania się, należy przy egzaminowaniu młodzieży ze szkół powszechnych wszystkich trzech stopni liczyć się z warunkami środowiska, zwłaszcza wiejskiego, i stosować pewną wyrozumiałość tam, gdzie warunki te nie były korzystne dla językowego rozwoju dziecka.

W zakresie *geografii*, przy uwzględnieniu w określonych przypadkach ustalonych ulg i skrótów, do wszystkich kandydatów stosuje się jednakową miarę wymagań w zakresie praktycznej umiejętności posługiwania się *mapą* i globusem.

Pewne zróżnicowanie innych wymagań ustalam w sposób następujący:

1. W stosunku do kandydatów, którzy ukończyli z wynikiem pomyślnym klasę VI szkoły powszechnej stopnia trzeciego, obowiązuje nie tylko w zakresie języka polskiego i arytmetyki z geometrią, ale także historii, geografii i nauki o przyrodzie, drugi szczebel programowy szkoły powszechnej, zwłaszcza zaś w myśl § 12 regulaminu program klasy VI — *bez zastrzeżeń.*

Jeżeli kandydat przeszedł kurs klasy VII szkoły powszechnej, powinien być egzaminowany tak samo jak przybywający bezpośrednio z klasy VI.

2. Jeżeli kandydat skończył nie klasę VI szkoły powszechnej stopnia trzeciego, lecz dwuletnią klasę VI szkoły stopnia drugiego, wówczas wymagania w zakresie historii, geografii i nauki o przyrodzie należy ograniczyć według wskazań, podanych *w dziale A załączonej instrukcji.*

3. Do kandydatów, którzy ukończyli z wynikiem pomyślnym jeden rok nauki w dwuletniej klasie VI szkoły stopnia drugiego, należy stosować w zakresie historii, geografii i nauki o przyrodzie wymagania, wskazane w *dziale B załączonej instrukcji.*

4. Do kandydatów, którzy ukończyli szkołę powszechną stopnia pierwszego, należy stosować w zakresie historii, geografii i nauki o przyrodzie wymagania, wskazane w *dziale C załączonej instrukcji.*

5. W zastosowaniu do wszystkich innych kandydatów obowiązuje w zakresie 6 przedmiotów egzaminu, wskazanych w § 20 regulaminu przyjmowania uczniów do państwowego gimnazjum ogólnokształcącego, drugi szczebel programowy, a więc program klas V i VI szkoły stopnia trzeciego, bez żadnych ułatwień.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:

W. Świętosławski.

Załącznik do okólnika Nr 51 z dnia 29 września 1938 r. (II Pr-3036/38).

Instrukcja
dotycząca wymagań przy egzaminie wstępnym do klasy I gimnazjum ogólnokształcącego.

A. W ZASTOSOWANIU DO KANDYDATÓW, KTÓRZY UKOŃCZYLI KLASĘ VI SZKOŁY POWSZECHNEJ STOPNIA DRUGIEGO.

Z programu klas V i VI szkoły powszechnej stopnia trzeciego nie należy wymagać znajomości tematów, wyszczególnionych poniżej.

1. HISTORIA.

Z programu klasy V. Drużyna rycerska Chrobrego. Rycerze zachodni, ich obyczaje i zamki rycerskie. Św. Kinga, św. Salomea, św. Jacek na Rusi. Założenie Akademii Krakowskiej. Pogrzeb Kazimierza Wielkiego. Fortyfikacje miejskie Krakowa w XV wieku. Św. Jan Kanty. Kopernik. Długosz i synowie królewscy. Młodość Tarnowskiego i jego podróż do Włoch. Ostróg nad Horyniem. Na dworze Zygmunta Augusta. Obrazek z życia na Siczy.

Z programu klasy VI. Życie na dworze Czartoryskich w Puławach. Patriotyczne związki młodzieży wileńskiej, spisek Łukasińskiego. Bem, Prądzyński. Więzniowie Polscy w Moabicie, bombardowanie Lwowa i Krakowa.

2. GEOGRAFIA.

Z programu klasy V. Wycieczka na Howerlę. Wapienniki. W kamieniołomach pod Kielcami. Cukrownia na Podolu. Nad Gopłem. Nad kanałem Bydgoskim.

Hamburg, Monachium. Górnicy polscy w Westfalii. Bukareszt. Krajobraz. Płyty Rosyjskie. Nad dolną Wołgą. Odessa. Położenie wyspowe Wielkiej Brytanii. Marsylia. U stóp Wezuwiusza.

Z programu klasy VI. Wyprawa do Tybetu. W Pekinie i Szanghaju. Góry Skaliste. Rio de Janeiro. Ludność Australii.

3. a. NAUKA O PRZYRODZIE ŻYWEJ.

Z programu klasy V. Temperatury, opady, długość dnia w jesieni. Ryś, bóbr, łoś, żubr. Ptaki przylatujące do nas na zimę. Przystosowania ptaków do lotu.

Z programu klasy VI. Dawne zalesienie Polski. Uzupełnienia przyrodnicze obrazów: dżungli indyjskiej, pustyni Sahary, stepu afrykańskiego, tundry (dział 5 kursu jesiennego).

b. NAUKA O PRZYRODZIE MARTWEJ.

Z programu klasy V. Pokrycie ciała ssaków i ptaków jako przykłady do rozpatrywania przewodnictwa cieplnego. Praktyczne wypróbowanie niektórych dobrych i złych przewodników ciepła. Wrzenie wody, jej destylacja. Rozpuszczanie w wodzie sinego kamienia; krystalizacja różnych ciał z roztworu wodnego przy pomocy małych otworów. Peryskop.

Z programu klasy VI. Wielki piec. Ogniwo Leclanchégo.

B. W ZASTOSOWANIU DO KANDYDATÓW KTÓRZY UKOŃCZYLI Z WYNIKIEM POMYŚLNYM JEDEN ROK NAUKI W KLASIE VI SZKOŁY STOPNIA DRUGIEGO.

1. HISTORIA.

Z programu klasy V szkoły powszechnej stopnia trzeciego nie należy wymagać znajomości tematów, wskazanych powyżej w dziale A. 1.

Z programu klasy VI obowiązuje materiał następujący.

Jeżeli uczeń przechodził kurs A:

Czasy odradzania się i upadku Państwa Polskiego.

Obraz z życia Polski za Sasów: sejm niemy. Obraz sejmu rozbiorowego w 1772 r.

Kościuszko i Pułaski w Stanach Zjednoczonych. Obrazy z działalności sejmu czteroletniego, uchwała o powiększeniu wojska i zasileniu skarbu. Konstytucja 3 maja.

Kościuszko, Dubienka, drugi rozbiór. Zwycięstwo racławickie, ogłoszenie uniwersału połanieckiego. Powstanie Warszawy, Kiliński. Trzeci rozbiór.

Pierwszy okres walk o niepodległość.

Napoleon Bonaparte. Henryk Dąbrowski i utworzenie Księstwa Warszawskiego. Bitwa pod Raszynem, ks. Józef Poniatowski.

Wojsko i skarb w Królestwie Polskim. Powstanie listopadowe: bitwa pod Grochowem, zwycięstwo pod Iganiami, Emilia Plater. Upadek powstania.

Czasy niewoli i nowych walk.

Noc 22 stycznia 1863 r., manifest Rządu Narodowego; obrazek z walk powstańczych, działalność Rządu Narodowego. Prześladowanie unitów. Wóz Drzymały. Przebudzenie się narodowe ludu śląskiego.

Odzyskanie niepodległości i odrodzone Państwo Polskie.

Józef Piłsudski; polityczne prace dla niepodległości. Wybuch wojny światowej. Obrazki z walk Legionów i działań Polskiej Organizacji Wojskowej. Obrazki z wędrówek i walk innych formacyj polskich.

11 listopada 1918 r., objęcie władzy przez Józefa Piłsudskiego. Z walk o wyzwalanie się dzielnic. Obrona Polski w 1920 roku.

Uchwalenie konstytucji w r .1921 i jej zmiany w r. 1926. Uchwalenie nowej konstytucji w 1935 r.

Polska a inne państwa świata, Liga Narodów.

Jeżeli uczeń przechodził kurs B:

Czasy odradzania się i upadku Państwa Polskiego.

Obrazek z życia szlachty za Sasów W szkole Konarskiego. W Korpusie Kadetów, katechizm rycerski. Rejtan i pierwszy rozbiór.

Komisja Edukacji Narodowej. Warszawa za Stanisława Augusta, Łazienki, dwór króla, obiady czwartkowe, Niemcewicz. Zakładanie fabryk. Obrazek z Pawłowa Brzostowskiego. Dzień 3 maja 1791 r.

Przysięga Kościuszki, Bartosz Głowacki, Maciejowice, trzeci rozbiór.

Pierwszy okres walk o niepodległość.

Legiony polskie we Włoszech. Wyprawa na Moskwę. Śmierć Księcia Józefa.

Założenie Liceum Krzemienieckiego.

Zmiany w gospodarowaniu na Zachodzie, wprowadzenie maszyny tkackiej i kolei żelaznej. Nowe fabryki w Polsce, Żyrardów. Zasługi Staszica.

Noc listopadowa; obrona Woli, Sowiński.

Czasy niewoli i nowych walk.

Manifestacje warszawskie, obrazek z walk powstańczych w r. 1863; Traugutt.

Odkrycie nafty, Łukasiewicz. „Czarne diamenty" na Śląsku i w Zagłębiu, Łódź. Emigranci w Brazylii. Polacy w fabrykach Stanów Zjednoczonych.

Tajna oświata.

Odzyskanie niepodległości i odrodzone Państwo Polskie.

Józef Piłsudski; przygotowania wojskowe do walki o niepodległość. Wymarsz Kadrówki dnia 6 sierpnia 1914 r. Obrazki z walk Legionów. Obrazki z wędrówek i walk innych formacyj polskich.

11 listopada 1918 r., oswobodzenie Polski. Z walk o wyzwalanie się dzielnic. Naczelnik Państwa i Wódz Naczelny Józef Piłsudski.

Zniszczenie Polski przez wojnę i jej odbudowa, port w Gdyni.

2. GEOGRAFIA.

Z programu klasy V szkoły powszechnej stopnia trzeciego nie należy wymagać znajomości tematów, wskazanych powyżej w dziale A. 2.

Z materiału nauczania według *programu klasy VI* szkoły powszechnej stopnia trzeciego należy wymagać od wszystkich uczniów znajomości działów: „1. Elementy geografii ogólnej" i „3. Ziemia we wszechświecie". Ponadto *uczniowie, którzy przeszli kurs A,* winni znać z działu 2 („Geografia krajów pozaeuropejskich") geografię Afryki i Azji (z wyjątkiem tematów: „Wyprawa do Tybetu", „W Pekinie i Szanghaju"); *uczniowie, którzy przeszli kurs B,* winni znać geografię Ameryki Północnej i Południowej, Australii, Oceanii i krajów polarnych (z wyjątkiem tematów: „Góry Skaliste", „Rio de Janeiro", ludność Australii). Co się tyczy pominiętych działów programu, należy w każdym z dwu przypadków poprzestać na znajomości położenia uwzględnionych tam państw i kolonij na mapie świata i na wiadomościach, gdzie w nich istnieją skupienia Polaków.

3. a. NAUKA O PRZYRODZIE ŻYWEJ.

Z programu klasy V szkoły powszechnej stopnia trzeciego nie należy wymagać znajomości tematów, wskazanych powyżej w dziale A. 3. a.

Z programu klasy VI szkoły powszechnej stopnia trzeciego obowiązuje tylko materiał następujący:

Jeżeli uczeń przechodził kurs A:

Rozpoznawanie drzew iglastych i liściastych najbliższej okolicy. Wpływ oświetlenia, temperatury, wiatru, wilgotności powietrza w lesie na jego roślinność.

Mech (np. płonnik), paproć (np. paproć samcza), przystosowania tych roślin do środowiska, sposób rozmnażania się.

Klęski lasów, powodowane przez owady szkodniki, np. barczatkę sosnówkę, brudnicę nieparkę, białkę wierzbówkę, strzygonię chojnówkę (wybór uzależniony od okoliczności). Kornik i jego niszczycielska działalność.

Ochrona przyrody. Parki narodowe.

Lasy sztuczne i naturalne.

Jeżeli uczeń przechodził kurs B:

Na przykładzie jednego drzewa iglastego lub liściastego (np. dębu, świerku, sosny) zaznajomienie się z budową pnia (wyjaśnienie szczegółów dostrzegalnych gołym okiem na przekroju).

Parowanie liści, ich opadanie.

Mrówki leśne: ustrój roju; rola mrówek jako obrońców lasu i siewców roślin runa leśnego.

Grzyby jadalne i trujące. Grzyby pasożytnicze, np. rdza zbożowa lub zaraza ziemniaczana. Gnicie ściółki leśnej przy współudziale pleśni i bakteryj; kompost.

Cała część wiosenna materiału nauczania w klasie VI szkoły powszechnej stopnia trzeciego (według tekstu pod tytułem „Nauka o przyrodzie żywej" na str. 176 i 177 wydania programu z r. 1934).

b. NAUKA O PRZYRODZIE MARTWEJ.

Z programu klasy V szkoły powszechnej stopnia trzeciego nie należy wymagać znajomości tematów, wskazanych powyżej w dziale A. 3. b.

Z programu klasy VI obowiązuje materiał następujący:

Jeżeli uczeń przechodził kurs A:

Działy: „1. Skład powietrza", „2. Obieg węgla", „3. Skład chemiczny wody", wiadomości o soli kuchennej (sól kopalniana i warzonka), dział „6. Kompas", zamiast działów 7 i 8 wiadomości skrócone:

Prąd galwaniczny. Elektromagnes. Obwód prądu. Latarka elektryczna; praktyczne zaznajomienie się z jej budową; żarówka jako sygnalizator prądu.

O pracy i środku ciężkości. Przykłady narzędzi, przyrządów, prostych maszyn, używanych przez człowieka do wykonywania pracy. Doświadczenia z dźwignią, kołowrotem, równią pochyłą w celu wykazania, że one ułatwiają wykonanie pracy. Środek ciężkości; trzy stany równowagi.

Jeżeli uczeń przechodził kurs B:

Wszystkie działy materiału nauczania w klasie VI szkoły powszechnej stopnia trzeciego z ułatwieniami następującymi: z działu „2. Obieg węgla" należy uwzględnić tylko wiadomości o wydzielaniu dwutlenku węgla przez człowieka i zwierzęta oraz o przyswajaniu węgla z dwutlenku przez rośliny zielone; z działu „4. Żelazo" *nie należy wymagać* znajomości tematu „Wielki piec", z działu „5. Sól kuchenna, wapień, granit, glina"—wiadomości o soli kuchennej, z działu „7. Prąd galwaniczny" — znajomości tematu „Ogniwo Leclanchégo".

C. W ZASTOSOWANIU DO KANDYDATÓW, KTÓRZY UKOŃCZYLI SZKOŁĘ POWSZECHNĄ STOPNIA PIERWSZEGO

1. HISTORIA.

Wymagania należy oprzeć na programie następującym:

Budowa Państwa Polskiego.

Chrzest Polski. Mieszko I, budowniczy Państwa Polskiego. Życie na wsi; życie w grodzie i na podgrodziu. Bolesław Chrobry walczy o niezależność i granice Państwa; obrazek z walk z Niemcami; wjazd do Kijowa i odzyskanie Grodów Czerwieńskich. Koronacja Chrobrego.

Walka Krzywoustego o Pomorze. Obrona Głogowa. Testament Krzywoustego.

Upadek jedności Państwa Polskiego.

Sprowadzenie Krzyżaków do Polski. Napady Tatarów, bitwa pod Legnicą. Wieś osadnicza i jej zakładanie. Założenie miasta Krakowa. Gospodarka klasztorów.

Odrodzenie i wzmocnienie Państwa Polskiego.

Koronacja Władysława Łokietka. Bitwa pod Płowcami.

Odzyskanie Rusi Czerwonej. Gospodarka Kazimierza Wielkiego: spichlerze, sukiennice, drogi handlowe. Kazimierz Wielki królem chłopków. Kościół Mariacki i inne znakomitsze budowle tego czasu.

Rozwój potęgi Państwa Polskiego.

Królowa Jadwiga i Władysław Jagiełło, połączenie Litwy z Polską, chrzest Litwy. Zwycięstwo pod Grunwaldem. Zjazd w Horodle.

Kazimierz Jagiellończyk i odzyskanie Pomorza; przyjęcie posłów pruskich przez króla w Krakowie, zwycięstwo pod Puckiem, pokój toruński.

Gospodarka szlachty w folwarkach, handel zbożem, zmiana w położeniu włościan. Sejmik szlachecki, „nic o nas bez nas". Życie w mieście średniowiecznym: mieszczanie, cechy, kupcy, handel.

Uniwersytet Krakowski; Kopernik.

Złoty wiek w Polsce.

Wawel, dzwon Zygmunta. Hołd pruski. Bitwa pod Obertynem.

Obrazki z obrad sejmików i sejmu. Unia lubelska, testament Zygmunta Augusta.

Państwo Polskie w walce o utrzymanie potęgi.

Wieś polska w XVI w., pańszczyzna, chata wiejska. Elekcja Stefana Batorego. Król „niemalowany"; obrazek z wojny moskiewskiej, piechota wybraniecka.

Przeniesienie stolicy Państwa do Warszawy. Zwycięstwo pod Kłuszynem, sztandary polskie na Kremlu. Żółkiewski jako wzór obywatela, jego śmierć pod Cecorą. Obóz polski pod Cho-

cimem, Chodkiewicz, Piotr Konaszewicz Sahajdaczny. Obraz wojska i floty za Władysława IV.

Bitwa pod Beresteczkiem, ugoda z Kozakami w Hadziaczu. Potop szwedzki. Stefan Czarniecki, obrona Częstochowy.

Król Jan Sobieski, zwycięstwo pod Chocimem, odsiecz Wiednia.

Czasy odradzania się i upadku Państwa Polskiego.

Obrazek z życia Polski za Sasów. Sejm niemy. Rejtan i pierwszy rozbiór. Warszawa za Stanisława Augusta. Łazienki, obiady czwartkowe. Obrazek z Pawłowa Brzostowskiego. Sejm czteroletni, uchwała o powiększeniu wojska i zasileniu skarbu, konstytucja 3 maja.

Drugi rozbiór, przysięga Kościuszki. Zwycięstwo racławickie, Bartosz Głowacki, ogłoszenie uniwersału połanieckiego. Powstanie Warszawy, Kiliński. Klęska pod Maciejowicami, trzeci rozbiór.

Pierwszy okres walk o niepodległość.

Legiony polskie we Włoszech. Utworzenie Księstwa Warszawskiego. Wyprawa na Moskwę. Śmierć księcia Józefa Poniatowskiego. Nowe fabryki w Polsce. Żyrardów. Zasługi Staszica.

Wojsko i skarb w Królestwie Polskim. Noc listopadowa, bitwa pod Grochowem; obrona Woli, Sowiński; upadek powstania.

Czasy niewoli i nowych walk.

Noc 22 stycznia 1863 r., manifest Rządu Narodowego, obrazek z walk powstańczych, Traugutt.

Przebudzenie się narodowe ludu śląskiego. Emigranci w Brazylii, Polacy w fabrykach Stanów Zjednoczonych. Wóz Drzymały, tajna oświata, prześladowanie unitów.

Odzyskanie niepodległości i odrodzone Państwo Polskie.

Józef Piłsudski: przygotowanie do walk o niepodległość. Wymarsz Kadrówki dnia 6 sierpnia 1914 r. Obrazki z walk Legionów i działań Polskiej Organizacji Wojskowej. Obrazki z wędrówek i walk innych polskich formacyj wojskowych.

11 listopada 1918 r., oswobodzenie Polski. Z walk o wyzwalanie się dzielnic. Józef Piłsudski Naczelnikiem Państwa. Obrona Polski w 1920 r. Zniszczenie Polski przez wojnę i jej odbudowa, Gdynia. Polska, jej sąsiedzi i inne państwa świata. Liga Narodów.

2. GEOGRAFIA.

Wymagania należy oprzeć na programie następującym:

a. Najważniejsze wiadomości o mapie (podziałka, kierunki, kompas), uzyskane na podstawie czytania mapy własnego województwa.

b. Ogólny obraz Polski na podstawie mapy: Granice i obszar Polski. Przedstawianie na mapie najważniejszych form terenu przy pomocy poziomic. Ogólny przegląd gór, wyżyn i nizin Polski. Przegląd głównych rzek Polski. Podział na krainy gospodarcze.

c. Przegląd mapy Europy.

Czechosłowacja, Rumunia: Polacy na pograniczu Polski; w kotlinie czeskiej; rozmaitość krajobrazów Rumunii. Krótkie wiadomości o państwach półwyspu Bałkańskiego, o Węgrzech i Szwajcarii. Francja — kraj rolniczo-przemysłowy; stosunki z Polską.

Związek Socjalistycznych Republik Rad (Z. S. R. R.): w krainach pól uprawnych, Moskwa, Kijów; wielkie przedsięwzięcia rolne i przemysłowe w Z. S. R. R. Polacy w Rosji Europejskiej. Wielka Brytania — światowa potęga przemysłowa i handlowa.

Niemcy: wielki przemysł w Niemczech; Berlin; Polacy w Niemczech. Krótkie wiadomości o innych państwach nad Bałtykiem. Włochy: krajobrazy i życie.

d. Kształt ziemi. Globus. Siatka geograficzna. Ruch wirowy ziemi i jego konsekwencje: dzień i noc. Ruch postępowy ziemi; pory roku.

Kolonie francuskie w Afryce północnej; Sahara; życie Murzynów w Sudanie; lasy równikowe — kraina bogatego i różnorodnego świata roślin i zwierząt; Egipt — dar Nilu.

Syberia — kraina mrozów i bogactw naturalnych; Polacy na Syberii. Japonia — kraj tysiąca wysp, trzęsień ziemi i wulkanów; Chiny— kraj ryżu, wielkich rzek, Szanghaj; Indie: w dżungli nad Gangesem. Hodowla owiec w Australii.

Stany Zjednoczone: życie farmerów na urodzajnych nizinach Missisipi; życie w miastach przemysłowych, Nowy Jork; Polacy w Stanach Zjednoczonych. Brazylia — kraj kawy i lasów pierwotnych; w kolonii polskiej. Wzmianka o Polakach w Argentynie.

Rozkład lądów i oceanów na kuli ziemskiej.

3. NAUKA O PRZYRODZIE.

Wymagania należy oprzeć na programie następującym:

a. Rozpoznawanie drzew w najbliższej okolicy. Na przykładzie jednego drzewa liściastego lub iglastego wyjaśnienie szczegółów budowy pnia, dostrzegalnych gołym okiem. Sposoby rozsiewania się owoców poznanych drzew. Wpływ światła na kształtowanie się roślin w ogóle a drzew w szczególności.

Parowanie liści. Opadanie liści, udział liści i darni w tworzeniu się gleby.

Znaczenie lasów; ochrona lasów.

Wiadomości o budowie kwiatu i powstawaniu owocu.

Mech, np. płonnik. Rozmnażanie się za pomocą zarodników.

Na przykładzie dowolnie wybranym zaznajomienie z grzybem, jego sposobem odżywiania się i rozmnażania się przez zarodniki. Grzyby jako pożywienie — wskazówki higieniczne.

Opracowanie rdzy zbożowej lub innego przykładu grzyba pasożytniczego.

Jak rośliny przetrwały zimę. Rozwój bylin i ich kwitnienie na dowolnie wybranym przykładzie, zależnie od warunków miejscowych (np. zawilec, konwalia, kosaciec). Budowa nasienia. Kiełkowanie. Budowa i czynności korzenia na przykładzie kiełkujących roślin.

Gleba i podglebie, warstwy przepuszczalne i nieprzepuszczalne. Piasek, glina, próchnica. Gleby urodzajne i nieurodzajne; gleby piaszczyste i gliniaste. Wyjaławianie się gleby i jej nawożenie. Znaczenie mechanicznej uprawy gleby dla pomyślnego wzrostu roślin.

Parowanie wody z gleby, w zależności od temperatury. Parowanie wody w ogóle, w temperaturze 0° i 100°; termometr pokojowy i termometr lekarski.

Opady atmosferyczne: rosa, deszcz, grad.

b. Znaczenie uwłosienia ssaków jako zabezpieczenia od zimna. Ubranie człowieka. Powietrze jako zły przewodnik ciepła. Zaznajomienie z kilkoma ssakami krajowymi, jak np.: sarna, dzik, wilk, lis, wiewiórka, nietoperz. Sposoby poruszania się tych zwierząt w różnych środowiskach, sposoby zdobywania i przyjmowania pożywienia, oraz związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Ochrona ssaków ginących.

Kilka ptaków, wybranych spośród pozostających u nas na zimę i odlatujących od nas, np. dzięcioł, sikorka, kukułka. Obyczaje tych ptaków oraz związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej.

Ochrona ptaków. Przyloty ptaków, gnieżdżenie się ptaków.

Zaznajomienie z rybą na przykładzie ryby dostępnej dla obserwacji: ruchy, pobieranie pożywienia, oddychanie oraz związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Zaznajomienie z karpiem i szczupakiem lub innymi rybami o znaczeniu handlowym, zależnie od warunków miejscowych.

Żaba: jej ruchy, oddychanie, sposób przyjmowania pokarmu i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej; przeobrażenia.

Zaskroniec i żmija.

Rośliny i drobne zwierzęta wodne, stanowiące podstawę życia ryb w wodzie.

Komar; o roznoszeniu zarazków malarii przez komary widliszki.

Zimowanie zwierząt wodnych pod lodem; tworzenie się lodu na powierzchni wody, znaczenie ochronne lodu, tempertura wody pod lodem, oddychanie zwierząt pod lodem powietrzem rozpuszczonym w wodzie, znaczenie przerębli.

c. Ogrzewanie mieszkań, materiały opałowe. Racjonalne palenie w piecu i trzonie kuchennym przy regulowaniu dopływu powietrza. Przewietrzanie mieszkań; powietrze czyste i zanieczyszczone; dwutlenek węgla, czad.

Ciśnienie powietrza; i jego rozprężliwość łatwe zastosowania. Spalanie pod kloszem. Prażenie proszku żelaza przy wolnym dostępie powietrza. Główne składniki powietrza: tlen i azot. Palenie się węgla i siarki w powietrzu, w tlenie. Dwutlenek węgla; charakterystyczne oddziaływanie na wodę wapienną. Wydzielanie dwutlenku węgla przez człowieka i zwierzęta, przyswajanie węgla z dwutlenku przez rośliny zielone.

Woda do picia, sposób jej oczyszczania, urządzenie studni. Skład chemiczny wody: otrzymywanie wodoru z wody za pomocą ogrzewania wilgotnego proszku żelaza w rurze; otrzymywanie wody przez spalanie wodoru; tlen jako drugi składnik wody.

Magnes w kształcie „igły. Oddziaływanie igły kompasu na opiłki i przedmioty żelazne. Wzajemne oddziaływanie dwóch igieł. Stały

kierunek igieł w kompasie: biegun północny i południowy. Inne kształty magnesów.

Źródła światła; światło słoneczne, elektryczne, światło lampy naftowej, świecy i łuczywa. Światło odbite. Lupa, dalekowidz i krótkowidz, okulary.

Elektromagnes. Prąd galwaniczny; obwód prądu. Latarka elektryczna, jej budowa; żarówka jako sygnalizator prądu.

Przykłady narzędzi, przyrządów, prostych maszyn, używanych przez człowieka do wykonywania pracy. Doświadczenia z dźwignią, kołowrotem, równią pochyłą w celu wykazania, że one ułatwiają wykonanie pracy. Środek ciężkości; trzy stany równowagi.

*

132

MINISTER
WYZNAŃ RELIGIJNYCH
I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO
—o—
Warszawa

OKÓLNIK Nr 60

z dnia 27 października 1938 r. (II·Pr-9168/38)

w sprawie korelacji nauki poszczególnych przedmiotów z nauką religii rzymskokatolickiej.

Rozporządzeniami Nr II Pr-6647/38 oraz Nr II Pr-6445/38 z dnia 18 lipca 1938 r. ustalony został w porozumieniu z władzami kościelnymi program nauki religii rzymskokatolickiej w publicznych szkołach powszechnych I i II stopnia. W związku z tym polecam nauczycielom szkół powszechnych stopnia I i II zaznajomić się z nowym programem nauki religii rzymskokatolickiej, aby przy realizowaniu programów poszczególnych przedmiotów uwzględniali we właściwy sposób korelację z nauką religii rzymskokatolickiej.

Minister:
(—) W. Świętosławski.

*

133

MINISTERSTWO
WYZNAŃ RELIGIJNYCH
I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO
—o—
Warszawa

OKÓLNIK Nr 61

z dnia 5 listopada 1938 r. (III PU-6160/38)

w sprawie odciążenia młodzieży w żeńskich szkołach zawodowych.

W związku z przeciążeniem młodzieży w żeńskich szkołach zawodowych wszystkich typów i stopni, zarządzam:

1) skrócić godzinę lekcyjną „zajęć warsztatowych“ w szkołach i na kursach przemysłowych oraz „zajęć praktycznych“ w szkołach gospodarczych — do 50 minut;

2) skreślić w planach lekcyjnych godziny poświęcone specjalnie wychowawstwu, gdyż praca wychowawcza obejmować powinna całokształt zajęć szkolnych; w wyjątkowych wypadkach, w razie konieczności szerszego omówienia lub opracowania niektórych zagadnień natury wychowawczej, szkoła powinna znaleźć odpowiedni na to czas poza lekcjami;

3) stosować się do okólnika Nr II W-5737/37 z dnia 30 czerwca 1937 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr 8, poz. 283) w sprawie 10 minutowych ćwiczeń cielesnych oraz t. zw. ćwiczeń śródlekcyjnych.

Doceniając znaczenie wystaw lub rewij w żeńskich szkołach zawodowych, zwracam uwagę na konieczność ograniczenia czasu, przeznaczonego na wykonanie eksponatów, wyłącznie do godzin, przewidzianych w programach na zajęcia warsztatowe (praktyczne).

Podsekretarz stanu:
(—) Jerzy Ferek Błeszyński.

*

134

MINISTER
WYZNAŃ RELIGIJNYCH
I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO
—o—
Warszawa

Dnia 2 listopada 1938 r.
Nr II S-9906/38.

W sprawie patronów szkół.

W ust. 4 § 3 zarządzenia z dnia 9 kwietnia 1938 r. Nr II S-2483/38 o nazwach szkół (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr 4, poz. 87) postanowiono, że w nazwie szkoły nie może być uwidocznione nazwisko osoby żyjącej jako patrona szkoły oraz, że w wyjątkowych przypadkach decyduje o tym Minister W. R. i O. P.

Przypominając to zaznaczam, że wyjątki te mogą dotyczyć tylko osoby Pana Prezydenta Rzeczypospolitej, Naczelnego Wodza Sił Zbrojnych oraz Pani Marszałkowej Piłsudskiej.

Takie wyróżnienie może spotkać jedynie szkoły, które pod każdym względem i ze wszech miar na to zasługują.

Ponieważ zdarza się, że szereg szkół zabiega o nadanie nazwy tego samego patrona, należy przestrzegać, by w obrębie tego samego okręgu szkolnego nie było dwóch szkół jednego typu o jednakiej nazwie.

Minister
(—) W. Świętosławski.

*

135

ROZPORZĄDZENIE

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 15 września 1938 r. (Nr II S-3227/38)

w sprawie jednolitego ubioru młodzieży państwowych szkół średnich ogólnokształcących, państwowych zakładów kształcenia nauczycieli, oraz państwowych szkół zawodowych.

(Przedruk z Dz. Urz. M. W. R. i O. P. z dnia 8.X.38 r. Nr 10, poz. 295).

Na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. R. P. Nr 38, poz. 389) zarządzam, co następuje:

§ 1. W rozporządzeniu Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 marca 1933 r. (Nr I Pr-341/33) w sprawie jednolitego ubioru młodzieży państwowych szkół średnich ogólnokształcących, państwowych zakładów kształcenia nauczycieli, oraz państwowych szkół zawodowych (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr 3, poz. 50) wprowadzam zmiany następujące:

1) § 4 otrzymuje brzmienie:

„Barwy poszczególnych rodzajów szkół są następujące: Gimnazja ogólnokształcące i zawodowe oraz seminaria dla wychowawczyń przedszkoli — błękit nieba.

Licea ogólnokształcące i zawodowe oraz licea pedagogiczne i licea dla wychowawczyń przedszkoli — karmazyn“.

2) § 6 otrzymuje brzmienie:

„Poszczególne typy szkół zawodowych oraz zakładów kształcenia nauczycieli oznacza się następującymi literami:
H — szkoły handlowe,
G — szkoły gospodarcze,
N — licea pedagogiczne,
P — szkoły przemysłowe,
R — szkoły rolnicze,
W — szkoły dla wychowawczyń przedszkoli“.

3) W § 9 skreśla się ostatnie zdanie w brzmieniu:

„Seminaria dla wychowawczyń przedszkoli — barwą liliową — jasną“.

§ 2. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem 1 października 1938 r.

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego:
(—) W. Świętosławski.

*

136

ODZNACZENIA.

Orderem Kawalerskim Odrodzenia Polski

zostali odznaczeni :

Gryglewski Wiktor, p. o. naczelnika Wydz. w Kuratorium O. S. Wil.

Ks. Grodis Jan, dyrektor Państw. Liceum i Gimnazjum im. Wł. Syrokomli w Nieświeżu.

Złotym Krzyżem Zasługi

zostali odznaczeni:

Chruściel Stanisław, inspektor szkolny w Słonimie.

Cywińska Bernadeta, naucz. Pryw. Gimnazjum Zgromadz. SS. Nazaretanek w Wilnie.

Fela Józef, naczelnik Biura Personalnego w Kuratorium O. S. Wil. (po raz drugi).

Kuncewiczówna Maria, naucz. Państw. Gimnazjum im. E. Orzeszkowej w Wilnie.

Myślicki Wacław, p.o. dyrektora Pryw. Gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej w Grodnie.

Niessner Henryk, prow. referendarz, p. o. wizytator szkół w Kuratorium O. S. Wil.

Rzeszowski Edward, p. o. wizytatora szkół w Kuratorium O. S. Wil.

Dr Wroński Stanisław, radca, p.o. naczelnika Wydziału w Kuratorium O. S. Wil. w Wilnie.

Żeligowski Henryk, dyrektor Pryw. Gimnazjum Kupieckiego OO. Pijarów w Lidzie.

Srebrnym Krzyżem Zasługi.

zostali odznaczeni :

Antoniewicz Wiktor, kier. publ. szk. powsz. w Ejszyszkach, pow. lidzkiego.

Baran Piotr, kier. publ. szk. powsz. w Trokach.

Birkowski Stanisław, naucz. publ. szk. powsz. w Szarkojciu, woj. wileńskiego.

Banelowa Maria, kier. pryw. szkoły powsz. w Wilnie.

Barański Władysław, kier. publ. szk. powsz. w Dubieniach, pow. wołożyńskiego.

Bohatkiewicz Józef, naucz. publ. szk. powsz. w Wsielubiu, pow. nowogródzkiego.

Baranowska Józefa, instrukt. Szkoły Dokszt. Wil. - Nowogr. Instytutu Rzemieśln. w Wilnie.

Batowski Stefan, kier. publ. szk. powsz. w Baranczach, pow. wileńskiego.

Butrymowiczówna Regina, podref. w Kuratorium O. S. Wil.

Chmielewska Maria, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Wólce, woj. nowogródzkiego,

Czajka Henryk, naucz. publ. szk. powsz. w Geniowcach, woj. wileńskiego.

Cieśluk Jan, kier. publ. szk. powsz. w Berznikach, pow. suwalskiego.

Ciechanowicz Bronisław, naucz. publ. szk. powsz. w Baranowiczach.

Drozdowski Stanisław, naucz. publ. szk. powsz. w Borunach, woj. wileńskiego.

Dąbrowska Maria, naucz. publ. szk. powsz. w Kołkach, pow. słonimskiego.

Dębniak Leon, kier. publ. szk. powsz. w Drewnie, pow. baranowickiego.

Drozdowski Eugeniusz, naucz. publ. szk. powsz. w Ostryni, pow. szczuczyńskiego.

Eymont Władysław, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Krzywiczach, woj wileńskiego.

Farbotkowa Anna, naucz. publ. szk. powsz. w Nalibokach, pow. stołpeckiego.

Frączak Jan, naucz. publ. szk. powsz. w Oszmianie.

Galoch Stanisław, p. o. kier. publ. szk. pow. w Wołmie, woj. nowogródzkiego.

Gaur Józef, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Brodzieniczach, woj. wileńskiego.

Godziszewski Jakub, naucz. Szkoły Rolniczej w Opsie.

Głazowski Stanisław, kier. publ. szk. powsz. w Kuźnicy, pow. grodzieńskiego.

Gieszterowicz Jan, naucz. publ. szk. powsz. w Cidowiczach, pow. grodzieńskiego.

Gaczorek Stanisław, naucz. Państw. Liceum Pedag. w Szczuczynie Nowogr.

Hryniewiczowa Maria, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Bujwidziszkach, woj. wileńskiego.

Harciarek Stanisław, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Kodkiewiczach Wielkich, woj. białostockiego.

Ks. Hermanowski Antoni, naucz. publ. szk. powsz. w Izabelinie, pow. wołkowyskiego.

Hołubowa Maria, naucz. publ. szk. powsz. w Wołożynie.

Horbaczewska Maria, naucz. publ. szk. powsz. w Wołożynie.

Hrynko Andrzej, naucz. publ. szk. powsz. w Rachowiczach, pow. słonimski.

Jakobsche Bronisław, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Królewszczyźnie, woj. wileńskiego.

Juchniewicz Teodor, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Hoduciszkach.

Jankowski Stefan, naucz. publ. szk. powsz. w Stołpcach.

Jundziłł Jan, naucz. publ. szk. powsz. w Wiszniewie, pow. wołożyńskiego.

Jaworski Zygmunt, kier. publ. szk. powsz. w Wilnie.

Jackowski Bogusław, naucz. publ. szk. powsz. w Wołkowysku.

Kolendo Władysław, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Łyczycach, woj. nowogródzkiego.

Kaczkowski Stefan, kier. publ. szk. powsz. w Drui, woj. wileńskiego.

Karbowski Karol, naucz. publ. szk. powsz. w Konstantynowie.

Korta Tadeusz, naucz. Państw. Gimnazjum w Wilnie.

Kubicka Jadwiga, naucz. publ. szk. powsz. w Wilnie.

Kiewliczowa Zofia, podreferendarz Kuratorium O. S. Wil. (po raz drugi).

Kopciński Zdzisław, kier. publ. szk. powsz. w Głębokiem (po raz drugi).

Kałafatnik Władysław, naucz. publ. szk. powsz. w Koreliczach, pow. nowogródzkiego.

Kość Edward, kier. publ. szk. powsz. w Janowiczach, pow. nieświeskiego.

Krakowiak Stanisław, kier. publ. szk. powsz. w Wsielubie, pow. nowogródzkiego.

Kulesza Michał, naucz. publ. szk. powsz. w Zabrodziu, pow. stołpeckiego.

Kordasowa Helena, kier. publ. szk. powsz. w Marcinkańcach, pow. grodzieńskiego.

Krzysztow Jan, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Kolnicy, pow. augustowskiego.

Krzywiec Jan, sekr. Inspektoratu Szkolnego w Grodnie.

Korzycki Edward, kier. publ. szk. powsz. w Swyłowiczach, pow. nieświeskiego.

Kępiński Ludwik, sekr. adm. w Kuratorium O. S. Wil.

Kulesza Ignacy, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Wołkołacie, woj. wileńskiego.

Lewandowski Adam, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Nowej Rudzie, pow. grodzieńskiego.

Łozicki Józef, naucz. publ. szk. powsz. w Oszmianie.

Matuszewski Józef, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Honczarach, woj. nowogródzkiego.

Rymwid-Mickiewicz Witold, naucz. publ. szk. powsz. w Drui.

Muszanka Lidia, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Brasławiu.

Mroczkowski Józef, inspektor szkolny w Grodnie.

Mażyński Zachariasz, naucz. Pryw. Gimn. Kupieckiego w Wilnie.

Mikutowiczowa Jadwiga, p. o. kier. publ. szk. powsz. Nr 40 w Wilnie.

Nirio Stanisław, kier. publ. szk. powsz. w Olesince, pow. wileńsko-trockiego.

Obrycka Władysława, naucz. publ. szk. powsz. w Dąbrowicy, pow. nowogródzkiego.

Piechota Jan, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Świranach, woj. wileńskiego.

Pieszkun Jan, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Mosarzu.

Puciatycka Aniela, kier. Szkoły Przysposobienia Gospodyń Wiejskich w Kukowie.

Pietko Kazimierz, kier. publ. szk. powsz. w Burunach, woj. nowogródzkiego.

Piałucha Piotr, p. o. insp. szkolnego w Brasławiu (po raz drugi).

Piotrowicz Jan, naucz. publ. szk. powsz. w Orli, pow. szczuczyńskiego.

Radkiewicz Antoni, kier. publ. szk. powsz. w Zapolu, pow. nieświeskiego.

Sokołowska Katarzyna, naucz. publ. szk. powsz. w Siemkowie, woj. nowogródzkiego.

Szpilewska Helena, naucz. publ. szk. powsz. w Kotłowie.

Świderska Janina, naucz. publ. szk. powsz. w Kuźmiczach.

Skrzat Franciszek, kier. publ. szk. powsz. w Murowanej Oszmiance, woj. wileńskiego.

Staniszewski Józef, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Widzach.

Supiński Wiktor, naucz. Państw. Gimnazjum w Wilejce.

Szymański Konstanty, p. o. kier, publ. szk. powsz. w Słobódce, woj. wileńskiego.

Sal Jan, naucz. pryw. szk. powsz. w Jatołowiczach, pow. wołożyńskiego.

Stankiewicz Antoni, naucz. publ. szk. powsz. w Snowie, pow. nieświeskiego.

Serafinowiczowa Zofia, naucz. Centr. Szk. Dokszt. Zawod. Wil.-Nowogr. Instyt. Rzemieśln. w Wilnie.

Szpiecówna Bronisława, naucz. publ. szk. powsz. w Bohdanowcach, pow. nowogródzkiego.

Siewiczowa Halina, kier. pryw. szk. powsz. „Szkoła Radosna“ w Wilnie.

Turecka Emilia, naucz. publ. szk. powsz. w Podbrodziu, woj. wileńskiego.

Wojnarowicz Tadeusz, kier. publ. szk. powsz. w Mickiewiczach, woj. wileńskiego.

Woźniak Jan, naucz. publ. szk. powsz. w Jabrowiczach.

Warakowski Stanisław, kier. publ. szk. powsz. w Baryłowie, woj. białostockiego.

Wasilewski Antoni, naucz publ. szk. powsz. w Mickiewiczach, pow. baranowickiego.

Wieczniak Marcin, kier. publ. szk. powsz. w Połoneczce, pow. stołpeckiego.

Wróblewski Józef, kier publ. szk. powsz. w Żołudku, pow. szczuczyńskiego.

Zieleniewski Władysław, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Horodyszczach, woj. nowogródzkiego.

Zarembianka Helena, kier. publ. szk. powsz. w Suwałkach.

Zmarzły Michał, sekr. Inspektoratu Szkolnego w Szczuczynie Nowogr.

Żebrowski Jan, naucz. publ. szk. powsz. w Wilnie.

Żarnowiecki Jan, kier. publ. szk. powsz. w Nowej Wilejce.

Brązowym Krzyżem Zasługi

zostali odznaczeni:

Jarzębski Józef, kontr. woźny w Gimnazjum Państw. w Szczuczynie Nowogr.

Orzeszyna Jan, woźny w Państw. Pedagogium w Wilnie.

Stiepajtis Józef, emer. woźny Inspektoratu Szkolnego w Wilnie.

Świercz Antoni, naucz. publ. szk. powsz. w Turcu, pow. stołpeckiego.

Wiewiórski Józef, p. o. kier. publ. szk. powsz. w Grodnie.

*

137

KOMUNIKATY URZĘDOWE.

Rejony wizytacyjne w roku szkolnym 1938/39.

Szkolnictwo powszechne.

p. o. Naczelnika Wydziału p. Gryglewski Wiktor wizytuje rejon I:

Obwód szkolny nowogródzki i augustowski.

Wizytator p. Młodkowski Tadeusz wizytuje rejon II:

Obwód szkolny brasławski,
„ „ wileńsko-trocki,
„ „ święciański,
„ „ grodzieński,
„ „ lidzki,
„ „ suwalski.

p. o. Wizytatora p. Poźniak Tadeusz wizytuje rejon III:

Obwód Szkolny postawski,
„ „ wilejski,
„ „ mołodecki,
„ „ wołożyński,
„ „ głębocki,
„ „ oszmiański,
„ „ wileński miejski.

p. o. Wizytatora p. Niessner Henryk wizytuje rejon IV:

Obwód szkolny słonimski,
„ „ baranowicki,
„ „ szczuczyński,
„ „ wołkowyski,
„ „ nieświeski.

*

Kształcenie przedpoborowych.

Wyciąg z instrukcji Ministerstwa W. R. i O. P. na rok 1938/39.

W związku z rozpoczętą akcją kształcenia przedpoborowych w roku szk. 1938/39 Kuratorium podaje do wiadomości ogółu pracowników oświatowych na terenie okręgu wyciąg z instrukcji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie kształcenia przedpoborowych w roku szk. 1938/39:

1) „Akcję kształcenia przedpoborowych w roku 1938/39 rozszerza się na teren całego Państwa.

Wyraża się ona zasadniczo w dwu rodzajach systematycznych kursów: początkowych i dokształcających.

2) Na kursach początkowych nauka będzie prowadzona w roku szk. 1938/39 według nowego „Programu kursów początkowych dla przedpoborowych", świeżo wydanego przez Instytut Oświaty Dorosłych, który we wskazaniach organizacyjnych, dydaktycznych oraz wykładzie materiału programowego został specjalnie dostosowany do potrzeb i zainteresowań młodzieży przedpoborowej.

3) W nowym programie kursów początkowych wprowadzono systematyczny układ „wiadomości obywatelskich", wyodrębnionych w osobne jednostki lekcyjne i nastawionych na główny cel całej akcji, tj. wytworzenie moralnego pogotowia słuchaczy do obrony Państwa.

Należy położyć silny nacisk, by program w tym zakresie był dokładnie wykonany.

4) Na zasadzie dyrektyw władz wojskowych oraz wszczętego przez władze szkolne współdziałania z organami, kierującymi akcją w zakresie p. w. i w. f., na wielu kursach dla przedpoborowych wprowadzono niektóre elementy przysposobienia do obrony kraju.

Nie należy to do głównych zadań kursów; jeżeli jednak takie zajęcia są uwzględniane, powinny być one prowadzone pod kierunkiem powiatowego komendanta p. w. i w. f. Ilość kursów, prowadzących planowo zajęcia o charakterze przysposobienia do obrony kraju, będzie oczywiście ograniczona i uzależniona od możliwości fachowej obsługi. Obwodowe władze szkolne powinny opracować w porozumieniu z powiatowymi komendantami p. w. i w. f. szczegółowe plany działalności w tym zakresie".

Wytyczne informacje o organizowaniu pracy na kursach dla przedpoborowych w b. roku szkolnym na terenie Okręgu Szkolnego Wileńskiego zamieszczone zostały w myśl powyższej instrukcji w wydanym przez Kuratorium dzienniku lekcyjnym dostarczonym kursom w terenie.

*

Organizacja szkół przysposobienia rolniczego i gospodyń wiejskich.

W roku 1939 w Okręgu Szkolnym Wileńskim czynne będą następujące szkoły przysposobienia rolniczego (męskie) i przysposobienia gospodyń wiejskich (żeńskie), w których rok szkolny rozpoczyna się 15 stycznia 1939 r.

W województwie wileńskim:

1. Państwowa Szkoła Przysposobienia Rolniczego w Łuczaju, pocz. Łuczaj, pow. postawski,
2. Państwowa Szkoła Przysposobienia Gospodyń Wiejskich w Antowilu, pocz. Wilno, pow. wil.-trocki,
3. Publiczna Szkoła Przysposobienia Rolniczego w Antonowie, pocz. Boruny, pow. oszmiański,
4. Publiczna Szkoła Przysposobienia Rolniczego w Bukiszkach, pocz. Wilno, pow. wil.-trocki,
5. Publiczna Szkoła Przysposobienia Rolniczego w Opsie, pocz. Opsa, pow. brasławski,
6. Publiczna Szkoła Przysposobienia Gospodyń Wiejskich w Święcianach.

W województwie nowogródzkim:

7. Państwowa Szkoła Przysposobienia Rolniczego w Grzybowie, pocz. Słonim, pow. słonimski,
8. Państwowa Szkoła Przysposobienia Gospodyń Wiejskich w Bereźnie, pocz. Mir, pow. stołpecki,
9. Państwowa Szkoła Przysposobienia Rolniczego w Różance, pocz. Różanka, pow. szczuczyński,
10. Publiczna Szkoła Przysposobienia Rolniczego w Kuszelewie, pocz. Kuszelewo, pow. nowogródzki,
11. Publiczna Szkoła Przysposobienia Rolniczego w Berdówce, pocz. Berdówka, pow. lidzki,
12. Publiczna Szkoła Przysposobienia Rolniczego w Łazdunach, pocz. Juraciszki, pow. wołożyński.

W województwie białostockim:

13. Państwowa Szkoła Przysposobienia Rolniczego w Dowspudzie, pocz. Raczki, pow. augustowski,
14. Publiczna Szkoła Przysposobienia Gospodyń Wiejskich w Kukowie, pocz., powiat suwalski,
15. Państwowe Kursy Ogrodniczo-Rolnicze (koedukacyjne) przy Państwowym Gimnazjum Krawieckim w Grodnie.

Zadaniem szkół przysposobienia rolniczego jest praktyczne przygotowanie młodzieży wiejskiej do samodzielnego prowadzenia mniejszych gospodarstw rolnych oraz zaprawianie jej do przyszłych obowiązków społecznych i obywatelskich; szkoły przysposobienia gospodyń wiejskich przygotowują młodzież żeńską do samodzielnej pracy w mniejszych gospodarstwach wiejskich wychowując ją zarazem na zamiłowane w swej pracy gospodynie oraz obywatelki świadome swych obowiązków względem rodziny, społeczeństwa i Państwa.

Do szkół tych przyjmowana jest młodzież przede wszystkim taka, która bierze udział w organizacjach młodzieżowych wiejskich oraz w przysposobieniu rolniczym i która ma warunki

do powrotu na własne gospodarstwo po ukończeniu szkoły.

Kurs nauki we wszystkich tych szkołach trwa 11 miesięcy i rozpoczyna się 15 stycznia. Opłata wpisowa za cały kurs wynosi 5 zł. Za utrzymanie w internacie szkolnym pobierane są właściwe koszty utrzymania, które wynoszą około 20 zł miesięcznie.

Warunki przyjęcia: 1) ukończenie szkoły powszechnej I stopnia, 2) wymagany wiek do szkół przysposobienia rolniczego 17—24 lat, do szkół przysposobienia gospodyń wiejskich 16—24 lat włącznie.

Podania o przyjęcie przyjmują i bliższych informacyj udzielają kierownictwa szkół.

Nauka zawodowa i wychowanie młodzieży wiejskiej w tych szkołach mają na celu podniesienie wsi i kultury. Leży w interesie społecznym, by nieliczne w stosunku do potrzeb rolnicze szkoły były jak najlepiej wykorzystane i by znalazła się w nich młodzież najbardziej wartościowa, zdolna i uspołeczniona, która zdobyte w tych szkołach umiejętności jaknajlepiej w przyszłości dla dobra wsi wykorzysta.

Młodzież, która na to zasługuje ma możność otrzymania przez szkoły stypendiów państwowych i samorządowych na częściowe, a w wyjątkowych wypadkach całkowite, pokrycie kosztów utrzymania w internatach szkolnych.

*

Zbiórka odpadków i makulatury.

Kuratorium zawiadamia, że Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w piśmie z dnia 25.X.1938 r. Nr. II W-7133/38 wyraziło zgodę na kontynuowanie w bieżącym roku szk. zarządzonej pismem Ministerstwa z dnia 22.II.38 r. Nr. II W-10740/38 (Dz. Urz. K. O. S. W. Nr. 4, poz. 44) zbiórki odpadków i makulatury w szkołach, w których akcja ta nie była prowadzona względnie nie została ukończona.

*

Kurs alkohologii.

Z inicjatywy Ministerstwa Opieki Społecznej (Departament Służby Zdrowia) Państwowa Szkoła Higieny w porozumieniu z Towarzystwem „Trzeźwość" organizuje w dniach od 12 grudnia do 17 grudnia włącznie r.b. XIII-ty Kurs Alkohologii p. t. „Alkoholizm i jego zwalczanie".

Program kursu obejmuje następujące zagadnienia: rola i znaczenie napojów alkoholowych w gospodarstwie narodowym; wpływ alkoholu na organizm ludzi, na charakter, na stosunki społeczne i zdrowotność publiczną; systemy walki z alkoholizmem oraz zagadnienie alkoholizmu na terenie międzynarodowym.

Wykłady odbywać się będą codziennie w godzinach 9—13 i 16—19 w gmachu Państwowej Szkoły Higieny. Kurs jest bezpłatny, wpisowe wynosi 4 zł.

Dla pewnej liczby słuchaczy Departament Służby Zdrowia Ministerstwa Opieki Społecznej przeznaczył stypendia w wysokości 50 zł.

Podanie o stypendium składać należy przez właściwe Inspektoraty Szkolne do dn. 3-XII rb. włącznie. Do podania dołączyć należy krótki życiorys z podaniem dotychczasowej działalności społecznej.

Kandydaci zostaną zawiadomieni o przyjęciu na kurs i przyznaniu stypendium przed dn. 10.XII r. b.

Państwowa Szkoła Higieny zwraca się do Kuratorium z prośbą o zainteresowanie kursem podległego mu nauczycielstwa, a w szczególności instruktorów oświaty pozaszkolnej, i o udzielenie pragnącym w nim wziąć udział wszelkich ułatwień.

Wszelkich wyjaśnień udziela oraz przyjmuje zgłoszenia Sekretariat Państwowej Szkoły Higieny — Warszawa, ul. Chocimska Nr 24.

*

Podręczniki dla I i II klasy liceów ogólnokształcących.

W związku z pojawieniem się w prasie i wśród społeczeństwa nieścisłych wiadomości o braku podręczników dla liceów ogólnokształcących, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego podaje do wiadomości, co następuje:

Dla klasy 1 liceum zostały wydrukowane podręczniki do wszystkich przedmiotów, oprócz

religii i historii. W nauczaniu tych dwóch przedmiotów, zgodnie z wydaną przez Ministerstwo instrukcją, mogą być używane książki dopuszczone do użytku w gimnazjum dawnego ustroju.

W klasie 2 liceum następujące przedmioty posiadają podręczniki dostosowane do programów obowiązujących w bieżącym roku szkolnym: religia, języki obce, język łaciński, propedeutyka filozofii, matematyka, fizyka, astronomia, chemia. Natomiast brak chwilowo podręczników do języka polskiego, języka greckiego, historii, biologii, geografii, zagadnień życia współczesnego. Zgodnie ze wspomnianą wyżej instrukcją w nauczaniu każdego z tych przedmiotów mogą być używane podręczniki dla gimnazjów dawnego ustroju (do opracowywania „Zagadnień życia współczesnego“ może być wykorzystany dawny podręcznik nauki o Polsce współczesnej).

Jednocześnie Ministerstwo zaznacza, że o ukazaniu się w druku dalszych podręczników będą natychmiast ogłaszane odpowiednie komunikaty.

*

Tablica propagandowa p. t. „Higiena w domu i w szkole“.

Na prośbę Dyrekcji Państwowej Szkoły Higieny Kuratorium O. S. Wil. zawiadamia, że zatwierdzona przez Ministerialną Komisję Oceny Książek Szkolnych i Środków Naukowych tablica propagandowa pt. „Higiena w domu i w szkole“ jest do nabycia w Sekretariacie Państwowej Szkoły Higieny (Warszawa, Chocimska 24) w cenie 2,50 zł za egzemplarz i może być wysyłana na zamówienie poszczególnych szkół lub na zamówienia zbiorowe za pośrednictwem Inspektoratów Szkolnych.

*

RATUJMY ZDROWIE MŁODEGO POKOLENIA I WALCZMY Z CIEMNOTĄ PRZEZ BUDOWANIE ODPOWIEDNICH SZKÓŁ!

138

CZĘŚĆ NIEURZĘDOWA.

Ś. P. DYREKTORKA MARIA ROPELEWSKA.

W pierwszych dniach października b. r. zmarła w Poznaniu po kilkumiesięcznej chorobie Dyrektorka Państwowego Liceum i Gimnazjum im. M. Konopnickiej w Suwałkach ś. p. Maria Ropelewska.

Urodzona 25 maja 1883 r. we wsi Lisiec Wielki w pow. konińskim kształciła się w gimnazjum rządowym w Kaliszu. Podczas strajku szkolnego w r. 1905 występuje z klasy 7, uczy się samodzielnie i w r. 1907 zdaje egzamin końcowy w gimnazjum kaliskim.

W tym samym roku obejmuje posadę nauczycielki w 7-klasowej szkole handlowej J. Komornickiej w Koninie a po 3 latach przenosi się do szkoły Golczewskiej-Chrzanowskiej w Częstochowie. Ze szkołą tą wiąże się na szereg lat. Równocześnie pracuje usilnie nad sobą. Wyjeżdża do Niemiec, gdzie kształci się w języku i literaturze niemieckiej, zapisuje się na uniwersytet krakowski i tam uzyskuje kwalifikacje nauczycielskie.

Po upaństwowieniu szkoły Chrzanowskiej w r. 1920 otrzymuje tamże państwową posadę nauczycielską, na której pozostaje do kwietnia 1926 r. Powołana w tym czasie na stanowisko dyrektorki Państwowego Gimnazjum im. M. Konopnickiej w Suwałkach, trwa na tym posterunku w żmudnej, pełnej poświęcenia a owocnej pracy aż do śmierci. W uznaniu zasług niepodległościowych odznaczona zostaje w r. 1931 Medalem Niepodległości.

W ś. p. Zmarłej traci szkoła polska ideową bojowniczkę i pełną poświęcenia pracowniczkę. Twarde warunki życia wykuły charakter prawy, nieuznający kompromisów, niezłomnie zdążający do prawdy i dobra. Surowa dla siebie aż do samozaparcia, była wymagająca dla drugich. Jej „twardą“ ręką kierowało jednak gorące, czułe serce. Dużo o tym mogłyby powiedzieć liczne rzesze Jej wychowanek, chylące się dziś w ciężkim żalu po stracie ukochanej, dobrej kierowniczki - wychowawczyni. Dużo mogliby o tym powiedzieć koledzy — podwładni, których jako dyrektorka uczyła postępować prostą drogą do wzniosłych celów.

Szkole polskiej, o którą w młodości walczyła i której całe swe życie poświęciła, zasłużyła się ś. p. Maria Ropelewska jak najlepiej.

Cześć Jej pamięci!

*

PO V TYGODNIU SZKOŁY POWSZECHNEJ.

W bieżącym roku szkolnym Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych obchodziło swoje pięciolecie. Z tego właśnie względu Piąty Tydzień Szkoły Powszechnej na terenie całej Rzeczypospolitej zorganizowany był wyjątkowo troskliwie i uroczyście. Zgodnie z założeniami Zarządu Głównego Towarzystwa P. B. P. S. P. V Tydzień miał wnieść do kasy Organizacji jeden milion złotych (rok 1937 przyniósł 796329 zł).

Poza efektami materialnymi tydzień ten miał poinformować społeczeństwo o działalności Towarzystwa P. B. P. S. P. oraz zdobyć jak najliczniejszą grupę ludzi akceptujących i popierających nasze cele.

Z tych właśnie względów praca Zarządu Komitetu Okręgowego Towarzystwa P. B. P. S. P. w Wilnie szła w kierunku:

a) powiększenia liczby członków zwyczajnych, dożywotnich oraz uczestników Kół;
b) uaktywnienia istniejących Kół i tworzenia nowych, owianych służbą idei;
c) organizowanie odpowiednich imprez w okresie V Tygodnia;
d) wyzyskania wszelkich możliwości wpływów w okresie całego roku szkolnego.

O powyższym komunikowaliśmy obszerniej w Dzienniku Urzędowym K. O. S. Wil. Nr 5 i 6 z bieżącego roku oraz we własnym „Biuletynie" z września 1938 roku.

Obecnie, gdy V Tydzień Szkoły Powszechnej już minął, warto zdać sobie sprawę, jak wyglądała w praktyce realizacja zamierzeń Komitetu Okręgowego Towarzystwa P. B. P. S. P. w Wilnie.

W ogólnych rzutach owo sprawozdanie przedstawia się w sposób następujący:

a) efekt finansowy stwierdza, iż wysiłki Komitetu Okręgowego, Komitetów Obwodowych oraz Kół nie poszły na marne. Projektowane 50000 zł w V Tygodniu Szkoły Powszechnej uzyskaliśmy z nadwyżką;
b) efekty moralne wystąpiły szczególnie silnie tam, gdzie należycie spełniły swą misję Komitety Obwodowe.

Komitety te wykazały w wielu wypadkach akcję silną i skuteczną. Działały one zgodnie z instrukcjami Komitetu Okręgowego przygotowując całą akcję w możliwie wczesnym okresie (nawet w maju b. r.). Na terenie tych Komitetów Obwodowych Koła przystąpiły bardzo wcześnie do montowania całej akcji; w rezultacie pozwoliło to uniknąć niespodzianek Jest rzeczą charakterystyczną, że właśnie w tych obwodach szczególnie dobrze udały się konkursy na wypracowania uczniowskie związane z działalnością Towarzystwa P. B. P. S. P. i wyjątkowo należycie zostały zorganizowene wystawy ilustrujące dorobek działalności Towarzystwa, zarówno na terenie całej Rzeczypospolitej, jak i w naszym Okręgu. W obwodach tych również właściwie wyzyskano uroczystości poświęcenia nowowybudowanych szkół, wiążąc tę akcję z pomocą dzieci szkolnych uczących się w „nowych pałacach" dla tej dziatwy, która uczy się jeszcze w warunkach anormalnych.

Obwody te uzyskały również szczególnie dobre rezultaty w zakresie werbowania członków zwyczajnych, dożywotnich oraz uczestników Kół.

Gorliwość i inicjatywę tych Komitetów Obwodowych podkreślamy z tym większą przyjemnością, iż o wspólnej naszej akcji stosunkowo niedawno wspominał Minister W. R. i O. P. prof. W. Świętosławski, mówiąc m. i. że:

„....nie tylko budową izb szkolnych zajmuje się Towarzystwo. Łoży ono również na dostarczanie szkołom powszechnym odpowiednich urządzeń wewnętrznych oraz koniecznych pomocy i środków naukowych. Potrzeby budownictwa szkolnego są jeszcze olbrzymie, aczkolwiek od chwili odrodzenia Polski uczyniono w tym kierunku wiele..."

„...Akcja Towarzystwa rozszerzała się z roku na rok skutecznie. Każdy, kto zwiedzał w latach ostatnich, zwłaszcza tego roku, różne zakątki Polski, mógł się o tym przekonać. Wszędzie bowiem mógł napotkać na rozpoczętych budowanych lub wykańczanych budynkach szkolnych wyraźny napis: Budowa prowadzona przy pomocy Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych".

...„każdy tysiąc złotych pożyczki lub zasiłku, udzielonego gminie, uruchamia w terenie dodatkowo od 2—3 a czasem nawet 4000 złotych, czy

to w postaci materiału budowlanego, czy robót szarwarkowych, czy wreszcie kredytu uruchomionego w drzewie przez Lasy Państwowe, lub też w gotówce przez inne instytucje“...

W okresie swej pięcioletniej działalności Komitet Okręgowy T. P. B. P. S. P. w Wilnie wydatkował na cele budowlane przeszło półtora miliona złotych, uzyskując nowych, odpowiednich 211 budynków o 859 izbach lekcyjnych oraz 77 mieszkań nauczycielskich. Wartość realna wzniesionych budowli wynosi około 7 milionów złotych.

Obok akcji budownictwa szkolnego Okręg Wileński w pracach swych uwzględnił zaopatrywanie szkół w odpowiednie pomoce naukowe. W bieżącym roku szkolnym znalazło to wyraz w postaci skompletowania przeszło 200 bibliotek i rozesłania tychże odpowiednim szkołom powszechnym w postaci bezpłatnego daru Towarzystwa. W latach najbliższych akcja ta ma być nasilona w jeszcze większym stopniu. o czym informował ostatni numer Dziennika Urzędowego K. O. S. Wil. (Nr 11, str. 325).

Czy wpływy Komitetu Okręgowego pozwolą na zrealizowanie planowanej budowy 250 izb lekcyjnych oraz zaopatrzenie szkół w pomoce naukowe wartości 50000 złotych w każdym roku? Prawdopodobnie tak — o ile będą one conajmniej takie jak w ostatnim okresie.

Stan tych wpływów w czasie od 1 października do 19 listopada b. r. przedstawia załączona tablica I.

Tablica I.

Wpływy Komitetu Okręgowego T. P. B. P. S. P. w Wilnie za czas od 1.X. do 19.XI. 1938 r.

L. p.	OBWÓD	Za mater. organiz.		Od członk. dożywot.		Za mater. z Tyg. Szk.		Za wywieszki		Za zn. na św. à gr. 10		Za zn. na św. à zł 1 i gr 30		Z imprez i ofiar		Wkłady na Pom. Nauk.		Z sum przejśc. do wyjaśn.		Razem	
1	Brasław	887	10	—	—	675	50	—	—	—	—	72	50	2604	85	—	—	463	28	4.703	23
2	Głębokie	138	40	—	—	581	24	—	—	—	—	85	70	897	81	5	—	283	42	1.991	57
3	Oszmiana	126	85	—	—	603	05	—	—	5	30	—	—	744	97	10	—	217	64	1.707	81
4	Postawy	218	20	—	—	714	19	55	—	22	70	—	—	817	25	—	—	237	72	2.065	06
5	Święciany	167	22	—	—	488	82	—	—	7	90	—	—	509	14	19	65	21	28	1.214	01
6	Mołodeczno	183	50	—	—	584	25	110	—	—	—	—	—	565	34	1	50	300	69	1.745	28
7	Wilejka	196	28	75	—	401	60	—	—	—	—	14	—	681	71	—	—	141	80	1.510	39
8	Wilno	971	70	—	—	1992	32	—	—	90	30	345	40	4576	—	20	—	542	57	8.538	29
9	Wilno-Troki	309	55	—	—	627	07	—	—	3	50	—	—	719	34	65	—	535	74	2.260	20
10	Baranowicze	300	15	—	—	1301	49	460	—	77	70	—	—	1546	65	68	26	250	90	4.005	15
11	Lida	228	95	—	—	1236	85	—	—	7	60	—	—	2595	22	47	—	598	36	4.713	98
12	Nieśwież	206	20	—	—	925	37	—	—	—	—	—	—	1114	83	41	25	186	93	2.474	58
13	Stołpce	160	50	—	—	786	42	—	—	7	10	—	—	1100	55	—	—	330	41	2.384	98
14	Nowogródek	197	—	1350	—	646	95	—	—	80	05	—	—	1208	34	—	—	863	35	4.345	69
15	Słonim	179	70	75	—	362	—	—	—	26	20	106	80	1068	51	—	—	113	26	1.931	47
16	Szczuczyn	433	67	—	—	712	87	—	—	—	—	—	—	2028	81	—	—	184	06	3.359	41
17	Wołożyn	287	45	—	—	454	15	—	—	5	60	—	—	985	24	20	—	1447	94	3.200	38
18	Grodno	1037	40	200	—	2091	54	150	—	—	—	299	—	5288	68	35	—	639	01	9.740	63
19	Augustów	122	90	—	—	596	71	—	—	—	—	—	—	1074	51	45	50	236	37	2.075	99
20	Suwałki	185	75	20	—	411	55	—	—	25	20	40	—	1270	60	56	70	226	09	2.235	89
21	Wołkowysk	241	20	75	—	921	84	—	—	—	—	—	—	838	34	—	—	208	66	2.285	04
		6.779	67	1.795	—	17.115	78	775	—	359	15	963	40	32.236	69	434	86	8.029	48	68.489	03

Z zestawienia powyższego widzimy, że wpływy z V Tygodnia Szkoły Powszechnej wynoszą 49352 zł 47 gr (+8029,48 — sumy przejściowe, z których lwią część stanowią również wpływy z Tygodnia) Jeśli się zważy, że po dniu 19.XI. b. r. wpływy z V Tygodnia nadchodzą do Okręgu w dalszym ciągu, stwierdzić można, iż suma nowych dochodów na ten okres jest imponująca, gdyż prawdopodobnie sięgnie do 60000 złotych wobec 24661 zł w r. 1936 i 35082 zł w roku 1937. Taki wzrost wpływów (70%) ma swoją wymowę nie tylko finansową, ale i moralną. Możemy twierdzić, że działalność Towarzystwa spotyka się z coraz to szerszym zrozumieniem społeczeństwa i jego pełnym poparciem. A właśnie to ostatnie jest bodaj najważniejszym, gdyż krzepi energię i nie pozwala ustawać w wysiłkach.

*

W zakończeniu powyższego warto zwrócić uwagę na rodzaj wpływów, uzyskanych w omawianym V Tygodniu Szkoły. Przytaczamy tu dane, nadesłane przez część Komitetów Obwodowych (tablica II).

Tablica II.

Wpływy Komitetów Obwodowych T. P. B. P. S. P. w V Tygodniu Szkoły Powsz.

OBWÓD	Zbiórka uliczna		Imprezy		Listy ofiar		Materiały wart.		Razem	
	zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł	gr
Postawy	247	24	72	82	549	61	950	64	1820	31
Oszmiana	387	29	297	12	203	07	747	55	1635	03
Szczuczyn	815	92	935	97	657	23	524	36	2933	48
Mołodeczno	311	60	126	44	176	12	774	01	1388	17
Słonim	472	34	421	07	232	04	222	81	1348	26
Brasław	1068	10	1484	91	619	95	981	23	4804	19
Wołożyn	1065	94	593	77	635	34	720	33	3015	38
Suwałki	482	22	370	99	592	52	343	10	1788	83
Grodno	1661	93	2217	75	1895	21	2083	48	7858	37
Wilno—miasto	2998	14	224	70	1374	31	2102	30	6789	45
Augustów	384	51	180	94	555	77	835	17	1956	39
Wilejka	276	31	162	15	318	98	689	02	1446	46
Święciany	388	28	113	81	219	—	478	50	1149	59
Nieświeź	268	39	420	09	671	64	861	54	2221	66

Treść tablicy II mówi, iż głównymi źródłami wpływów w V Tygodniu Szkoły Powszechnej były zbiórki uliczne, imprezy, listy ofiar oraz sprzedaż materiałów wartościowych. Porównanie dochodów wymienionych wyżej Obwodów z dochodami roku ubiegłego wykazuje wyraźny wzrost. Fakt ten potwierdza wywody, o których mowa była już wyżej. Życzyćby tu należało, by owo ożywienie organizacyjne miało charakter trwały, a nie ograniczyło się jedynie do okresu Tygodnia. Gdyby tak się stało, nie byłoby kłopotów z realizacją przewidywanego planu budowy szkół, mieszkań nauczycielskich i zaopatrywania w pomoce naukowe. Moglibyśmy wówczas powiedzieć, iż stosunkowo niedługi okres czasu dzieli nas od tego momentu, w którym wszystkie szkoły powszechne, na terenie naszego Okręgu zaczną pracować w normalnych warunkach. Oby się to udało zrealizować jak najszybciej.

Leon Łyszczarczyk.

*

W SPRAWIE LECZNICTWA ZĘBÓW W PRZYCHODNIACH DENTYSTYCZNYCH.

Obserwacje lekarzy dentystów szkolnych podczas masowych badań uczniów potwierdzają moje badania statystyczne z roku 1936 ogłoszone w Dzienniku Urzędowym Kuratorium O. S. Wil. Nr 3 z roku 1936. Badając na początku każdego roku szkolnego młodzież szkolną, nie dostrzegałam dotąd wyraźnych zmian w kierunku polepszenia stanu uzębienia; liczby poszczególnych schorzeń zębów są zbliżone do poprzednich przeze mnie ogłoszonych. We wrześniu roku b. zbadałem stan uzębienia młodzieży jednego z prywatnych gimnazjów w Wilnie z następującym wynikiem:

Ogółem zbadano uczniów	280
Uzębienie zdrowe miało	24 (9,1%)
Ubytków próchnicowych i zębów do leczenia było	984
Zebów do usunięcia	206
Przeciętnie więc na ucznia przypada do leczenia	4 zęby.

Były jednostki mające 16, 17 zębów do leczenia, ponadto po 2, 3 i 4 zęby do usunięcia.

Lekarz dentysta szkolny przy maksymalnej liczbie godzin pracy w danej szkole nie może zaspokoić potrzeb w lecznictwie. Siłą rzeczy olbrzymia większość jego pacjentów w szkole są to dzieci rodziców niezamożnych, którym gdzieindziej prawo leczenia zębów nie przysługuje. Oczywiście, leczy on również wszystkie przypadki nagłe. Odnośnie do przypadków nagłych lekarz-dentysta w szkole udziela t. zw. pierwszej pomocy, t. zn. wykonuje extrakcje, dewitalizacje, przecinanie ropni, oraz plombuje małe ubytki próchnicowe. Lecznictwo właściwe młodzieży szkolnej, jak i w ogóle chorych, odbywa się w przychodniach dentystycznych instytucyj rządowych i społecznych, oczywiście też w gabinetach prywatnych. W ostatnich czasach powstają gabinety dentystyczne przy Miejskich Ośrodkach Zdrowia.

Przyglądając się zbliska tej pracy, poczuwam się do obowiązku wypowiedzenia się.

Od początku uderza stały nieproporcjonalny stosunek w przychodniach pomiędzy liczbą zgłaszających się pacjentów, a liczbą pracujących lekarzy dentystów. Stosunek ten z roku na rok się pogarsza, gdyż systematycznie wzrasta uświadomienie szerokich mas ludności i młodzieży szkolnej o konieczności wczesnego leczenia zębów. W dobie obecnej jednak chodzi nie tylko o leczenie początkowych usterek, a również o gruntowne leczenie od lat zaniedbanego uzębienia w postaci zębów zgorzelinowych, przewlekłych stanów zapalnych miazgi i stanów zapalnych ozębnej. Codziennie niemal lekarz-dentysta staje w kolizji ze swoim sumieniem lekarskim, wrażliwym dotąd, które prawdopodobnie po długim szeregu lat wrażliwość tę utraci. Chodzi o zakwalifikowanie na leczenie najbardziej potrzebujących z pośród licznie zgłaszających się kandydatów. Powstaje pytanie, czy dać pierwszeństwo dotkniętym ubytkiem powierzchownym, czy też leczyć konserwacyjnie stany zaniedbane zębów, czy równomiernie traktować początkowe i końcowe schorzenia zębów. Zapatrywania lekarzy dentystów pod tym względem nie są uzgodnione. Większość bodaj pracujących oddawna wytworzyła sobie pogląd, iż główną uwagę zwracać należy na schorzenia początkowe, nie wymagające dłuższego leczenia, zaniedbując wyraźnie schorzenia posunięte, wymagające dłuższego leczenia. Pogląd ten ma stronę dodatnią, ma również stronę ujemną. Plombując drobne ubytki zapobiega się dalszemu psuciu się zęba, oraz w czasie przeznaczonym na pracę można przyjąć znacznie więcej pacjentów. Zaniedbując jednak gruntowne dłuższe leczenie, skazujemy zęby na usunięcie. Tymczasem nawet bardzo zniszczone a wyleczone zęby mogłyby jeszcze służyć długie lata. Nauka lekarska w tym wypadku zajmuje zdecydowane stanowisko — zachować należy wszystko, co zachować się da i co może służyć ku pożytkowi pacjenta.

Narzucanie lekarzowi dentyście zbyt dużej liczby chorych na godzinę zmusza go wreszcie do powierzchownego traktowania schorzeń, a pacjentów naraża na długie schorzenie, na stratę czasu. Nieraz na skutek zniechęcenia pacjenci leczenie przerywają. Wśród pacjentów utarło się pojęcie o zabiegu lekarsko-dentystycznym jako „zmiana watki“. Słusznie powstają narzekania na stratę czasu, którego młodzież szkolna zbyt wiele nie ma. Pod tym względem wyprzedził mnie artykuł lekarza dentysty Janusza Szajewskiego z Warszawy p. t. „Pomoc Dentystyczna w Instytucjach Społecznych i Szkołach“, umieszczony w Dwumiesięczniku Stomatologicznym z 1936 r., Nr 6. Pozwalam sobie przytoczyć jego zdanie, które całkowicie podzielam:

„Nie dziwię się, gdy cierpięcy pacjent nie dostawszy się do lekarza z powodu wyczerpania

numerków zaczyna złorzeczyć pod jego adresem. A wszak każdy z nas jest tylko człowiekiem i jest w tym stanie przyjąć w określonym czasie tylko pewną liczbę chorych. Jeden więcej, drugi mniej, ale każdy z nas ma pewne maximum, regulowane za pomocą numerków, a gdy te się wyczerpią, mówi stop! i drzwi zamyka. Iluż pacjentów jest tylko przyjętych dla formy, t. zn. usiadł na fotelu i coś mu się zrobiło, np. zmieniło mu się tak „zwaną watkę". Jest to przecież na prawdę okłamywanie tych biednych pacjentów, których przy obecnym systemie leczenia jest 80%".

A dalej tenże autor pisze: „Jeżeli instytucje chciałyby dać rzetelną pomoc dentystyczną, to powinny zaangażować znaczną liczbę lekarzy dentystów, przy czym powinno być wzięte pod uwagę to, że ten lekarz nie może przyjąć więcej chorych jak 4 na godzinę".

Młodzież szkolna zgłasza się do gabinetów dentystycznych z miasta i z terenu t. zw. Wielkiego Wilna (Kolonia Wileńska, Jerozolimka, Pośpieszka, Wilcza-Łapa itd.). Dziecko nieraz musi przebyć 5—6 klm w jedną stronę. Wyczyn znaczny, powinien przeto być i celowy, t. zn. należycie potraktowany przez lekarza dentystę, który winien podczas każdego przyjęcia wykonać maximum tego, co się wykonać da. Nadto traci czas matka, ojciec, lub ktoś z bliskich, prowadzący dziecko do lekarza. Wynikałoby z tego, iż nie należy dążyć ku temu, by lekarz dentysta zwiększał liczbę przyjęć na godzinę, nie jest to bowiem racjonalne ani pod względem lekarskim, ani pod względem społecznym. Natomiast niewątpliwie należy dążyć do usprawnienia samej pracy i ulepszenia warsztatów pracy. Liczba przyjęć na godzinę przeciętnie waha się od 3 do 4, zależnie od sprawności lekarza i jakości zabiegów.

Przyjmowanie dzieci z niższych klas szkół powszechnych, zresztą w ogóle dzieci, zabiera lekarzowi więcej czasu, niż przyjmowanie dorosłych, a to ze względu na lęk dziecka przed zabiegiem, mniejsze opanowanie i trudniejsze warunki pracy w małej jamie ustnej.

W wyniku rozważań nad lecznictwem zębów młodzieży szkolnej podaję następujące wnioski i wytyczne:

Przychodnie lekarsko-dentystyczne są właściwym miejscem leczenia zębów w najszerszym znaczeniu. W nich musi być prowadzone lecznictwo zarówno nieznacznych ubytków, jak i spraw chorobowych najdalej posuniętych.

Lekarz-dentysta przychodni winien się doskonalić w kierunku zwiększenia wydajności pracy, zaś gabinet dentystyczny powinien być zaopatrzony w instrumentarium możliwie pełne i dobre. Jeśli w przychodni pracuje kilku lekarzy dentystów, każdy z nich powinien być wyposażony w oddzielne instrumenty.

Stan uzębienia wiąże się ściśle z ogólnym rozwojem młodzieży. Wchodzą tu w grę zagadnienia wychowania fizycznego w szerokim znaczeniu, warunki bytu i pracy młodzieży. Im racjonalniej są postawione te zagadnienia, tym lepiej rozwijają się kościec i zęby.

Stan kośćca i zębów wiąże się z chorobami innych układów oraz z ogólną przemianą materii w ustroju. Znanym też jest fakt, iż po przewlekłych schorzeniach lub po chorobach zakaźnych długotrwałych, przebiegających z powikłaniami występują ubytki próchnicowe, oraz choroby tkanek okołozębowych. „Bóle Twe w plecach, głowie i nogach pochodzą od zębów, nie będziesz więc mógł wyzdrowieć inaczej, jak tylko przez usunięcie zębów". Orzeczenie to lekarskie pochodzi z przed 2500 lat i zostało przeznaczone dla króla w Babilonie. A więc w czasach bardzo dawnych czyniono trafne spostrzeżenia, potwierdzane w dobie obecnej.

Kwestia odżywiania się młodzieży jest zagadnieniem podstawowym. Niedostateczne jakościowo i ilościowo pożywienie prowadzi do osłabiania odporności tkanek zębowych na czynniki szkodliwe, prowadzi do stanów degeneracyjnych w rozwijającym się uzębieniu oraz usposabia zęby do próchnicy. Odżywianie ustroju jest zależne od dostarczania w odpowiednich ilościach podstaw pokarmowych — białka, węglowodanów, tłuszczu, soli mineralnych oraz witamin. Kwestia przyswajania pokarmów oraz możność wyrównania w pewnych granicach jednych składników innymi zależna jest od czynności gruczołów o wydzielaniu wewnętrznym — od hormonów oraz witamin, pochodzących z roślinnego pożywienia. Nauka o gospodarce wewnętrznej ustroju, o przemianie mineralnej, witaminowej, i wpływie nań hormonów oraz o wzajemnym na siebie oddziaływaniu wymienionych czynników czyni duże i szybkie postępy, jakkolwiek szereg zagadnień dotąd pozostaje nierozwiązanych. Faktem zdobytym na drodze empirycznej jest, iż artykuły spożywcze w formie

niezłożonej — razowy chleb, ziemniaki, mleko surowe, tłuszcze, ser, jaja, jarzyny, owoce, woda nieprzegotowana — dają dobry efekt odżywczy. Badając masowo młodzież szkolną wiejską w liczbie 2.000 w powiatach wileńsko-trockim, oszmiańskim i święciańskim w roku szk. 1937/38, stwierdziłam, iż stan uzębienia młodzieży wiejskiej, mimo, iż higieny jamy ustnej nie przestrzega, jest znacznie lepszy, niż stan uzębienia młodzieży szkolnej w Wilnie.

W trosce o zdrowe uzębienie młodzieży, co jest ważne w znaczeniu społecznym i państwowym, winniśmy stale podnosić znaczenie profilaktyki. Młodzież winniśmy wychowywać w zasadach higienicznych. Każde dziecko winniśmy wychowywać tak, by ono wyczuwało potrzebę codziennego gruntownego oczyszczenia przed nocą zębów szczotką z proszkiem, by miało ono poczucie konieczności utrzymania w czystości jamy ustnej, by z chwilą wystąpienia próchnicy lub innych dolegliwości ze strony zębów — niezwłocznie udało się do lekarza dentysty, zaś z chwilą rozpoczęcia leczenia zębów cierpliwie je doprowadziło do końca.

Lekarz dentysta *Stanisława Nowacka.*

*

SPRAWOZDANIE

z przebiegu oraz wyników konkursu polonistycznego zorganizowanego w r. szk. 1937/38 w szkołach średnich ogólnokształcących Okręgu Szkolnego Wileńskiego.

W myśl okólnika Nr 89 Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 21 września 1937 r. Nr II S. 8515/37 w sprawie konkursów polonistycznych dla młodzieży szkół średnich ogólnokształcących (Dz. U. Min. W. R. i O. P. z dnia 1 października 1934 r. Nr 12, poz. 377), poleciło Kuratorium zorganizować w szkołach średnich ogólnokształcących Okręgu konkursy polonistyczne na zasadach wskazanych w załączonym do okólnika regulaminie (zarządzenie Nr 162 z dnia 26 października 1937 r., Nr II-38207/37) i ustaliło termin nadsyłania zgłoszeń zespołów klasowych oraz poszczególnych uczniów wzgl. uczennic na dzień 31 grudnia 1937 r.

W oznaczonym terminie następujące gimnazja zgłosiły zespoły klasowe:

1) Państwowe Gimnazjum im. Ad. Jerzego Czartoryskiego w Wilnie,

2) Państwowe Gimnazjum im. E. Orzeszkowej w Wilnie,

3) Prywatne Gimnazjum Żeńskie Zgromadzenia S. S. Najśw. Rodziny z Nazaretu w Wilnie.

Poszczególnych uczniów wzgl. uczennice zgłosiły następujące gimnazja:

1) Prywatne Gimnazjum Żeńskie im. Marii z Billewiczów Piłsudskiej w Baranowiczach,

2) Państwowe Gimnazjum im. Hetmana Karola Chodkiewicza w Lidzie,

3) Państwowe Gimnazjum im. Wł. Syrokomli w Nieświeżu,

4) Państwowe Gimnazjum im. A. Mickiewicza w Nowogródku,

5) Państwowe Gimnazjum Koedukacyjne im. Tadeusza Kościuszki w Słonimie,

6) Prywatne Gimnazjum Żeńskie Zgromadzenia S. S. Najśw. Rodziny z Nazaretu w Wilnie,

7) Prywatne Gimnazjum Koedukacyjne C. Epsztejna i I. Szpajzera w Wilnie.

Pan Kurator Okręgu Szkolnego powołał pismem z dnia 13 stycznia 1938 r. Nr II-1229/38 Komisję Konkursową na okres trzechletni t. zn. do 1939/40 r. szk. włącznie w następującym składzie:

1) Pan Dr Juliusz Balicki, okręgowy wizytator szkół K. O. S. Wil., jako przewodniczący,

2) Pani Dr Jadwiga Wokulska-Piotrowiczowa, nauczycielka Państwowego Gimnazjum im. Ad. Mickiewicza w Wilnie,

3) Pan Leon Sienkiewicz, nauczyciel Prywatnego Gimnazjum O. O. Jezuitów w Wilnie.

Komisja Konkursowa odbyła posiedzenie organizacyjne w dniu 15 stycznia b. r. Na posiedzeniu tym ustalono plan pracy Komisji oraz dokooptowano na r. szk. 1937/38 w myśl ust. ostatniego § 8 regulaminu dwu członków a mianowicie p. Franciszkę Cywińską, nauczycielkę Prywatnego Gimnazjum Żeńskiego Zgromadzenia SS Najśw. Rodziny z Nazaretu w Wilnie oraz p. Dra Władysława Kuźniara, nauczyciela Państwowego Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Wilnie.

Polska Akademja Literatury zawiadomiła Kuratorium, że delegatem Akademii do Komisji Konkursowej będzie Akademik Literatury p. Jan Lorentowicz.

Komisja Konkursowa po zbadaniu odnośnego materiału stwierdziła, że szkoły, które się do konkursu zgłosiły, odpowiadają warunkom przewidzianym w regulaminie z wyjątkiem Państwowego Gimnazjum im. E. Orzeszkowej w Wilnie, które zgłoszenie swe wycofało. Następnie na posiedzeniach odbytych w dniach 14, 15, 17 i 19 lutego b. r. rozpatrzyła zgłoszone przez członków Komisji tematy prac konkursowych, wybierając z ogólnej liczby 21 tematów zgłoszonych — 3 dla zespołów klasowych oraz 3 dla prac indywidualnych, które Przewodniczący Komisji przedstawił Panu Kuratorowi do wyboru i zatwierdzenia.

Pan Kurator wyznaczył termin pisania prac konkursowych na dzień 7 marca 1938 i zatwierdził następujące tematy:

a) (dla zespołów) „Kobieta ma głos — w życiu i literaturze",

b) (dla prac indywidualnych) „Pretenduję do miana miłośnika literatury... (Zamiast wyrazu „literatury" uczestnik konkursu wpisze według upodobania np. „poezji lirycznej", „powieści obyczajowej", „dramatu symbolicznego", „literatury romantycznej", „literatury współczesnej" itp.).

O dniu pisania wypracowań Kuratorium powiadomiło bezzwłocznie zainteresowane szkoły, bezpośrednio zaś przed wyznaczonym terminem wysłało do nich w zalakowanych kopertach tematy prac konkursowych.

Do konkursu stanęli wszyscy zgłoszeni poprzednio uczestnicy z wyjątkiem jednej uczestniczki, która usprawiedliwiła swą absencję świadectwem lekarskim.

Ogółem wpłynęło do Kuratorium 73 wypracowań z następujących gimnazjów:

A: 1) Państwowe Gimnazjum im. Ad. Jerzego Czartoryskiego w Wilnie (zespół 24 uczennic),

2) Prywatne Gimnazjum Żeńskie Zgromadzenia SS. Najśw. Rodziny z Nazaretu w Wilnie (zespół 38 uczennic).

B: 1) Prywatne Gimnazjum Żeńskie im. Marii z Billewiczów Piłsudskiej w Baranowiczach (praca indywidualna — 1 uczennica),

2) Państwowe Gimnazjum im. Hetmana Karola Chodkiewicza w Łodzi (praca indywidualna — 1 uczennica),

3) Państwowe Gimnazjum im. Wł. Syrokomli w Nieświeżu (praca indywidualna — 1 uczennica),

4) Państwowe Gimnazjum im. A. Mickiewicza w Nowogródku (praca indywidualna — 1 uczeń),

5) Państwowe Gimnazjum Koedukacyjne im. Tadeusza Kościuszki w Słonimie (prace indywidualne — 1 uczeń i 1 uczennica),

6) Prywatne Gimnazjum Żeńskie Zgromadzenia SS. Najśw. Rodziny z Nazaretu w Wilnie praca indywidualna — 1 uczennica),

7) Prywatne Gimnazjum Koedukacyjne C. Epsztejna i I. Szpajzera w Wilnie (prace indywidualne — 3 uczennice i 1 uczeń).

Komisja Konkursowa odrzuciła ze względów formalnych (brak podpisu nauczyciela) dwie prace z zespołu Państwowego Gimnazjum im. Ad. Jerzego Czartoryskiego w Wilnie i dokonała oceny 71 prac. Każdą pracę oceniało dwóch członków Komisji, ponadto zaś wszystkie prace przejrzeli i ocenili — delegat PAL oraz Przewodniczący Komisji.

W marcu b. r. zaszły w składzie Komisji zmiany skutkiem ustąpienie (na własną prośbę) p. Stanisławy Cywińskiej, której miejsce zajęła — na zaproszenie Komisji — p. Dr Wanda Achremowiczowa, nauczycielka Państwowego Gimnazjum im. E. Orzeszkowej w Wilnie.

W dniach 17 i 19 czerwca b. r. odbyła Komisja posiedzenia poświęcone zakwalifikowaniu prac konkursowych, zaś w dniu 25 czerwca na posiedzeniu, w którym uczestniczył delegat Polskiej Akademii Literatury p. Lorentowicz Jan, dokonała ostatecznego ustalenia ocen.

Zespół Państwowego Gimnazjum im. Ad. Jerzego Czartoryskiego w Wilnie otrzymał 3,09 punktów. Zespół Prywatnego Gimnazjum Żeńskiego Zgromadzenia SS. Najśw. Rodziny z Nazaretu w Wilnie otrzymał 2,39 punktów. Ze względu na niski poziom prac zespołowych Komisja uchwaliła nie przedstawiać Panu Kuratorowi wniosków w sprawie przyznania nagród wymienionym zespołom (§ 9 regulaminu), natomiast postanowiła dopuścić do konkursu indywidualnego (§ 4 ust. 6 regulaminu) trzy uczestniczki zespołu Państwowego Gimnazjum im. Ad. Jerzego Czartoryskiego w Wilnie.

Każda z tych prac otrzymała w ostatecznej ocenie 5 punktów.

Ocenę prac indywidualnych ustalono w następujący sposób:

Baranowicze 1 praca — 5 punktów,
Lida 1 praca — 3 punkty,
Nieśwież 1 praca — 5 punktów,

Nowogródek 1 praca — 3 punkty,

Słonim 2 prace — 4 i 2 punkty,

Wilno (Nazaretanki) 1 praca — 3 punkty,

Wilno (Epsztejn i Szpajzer) 4 prace — 3 prace po 3 punkty a 1 praca 4 punkty.

Po zakwalifikowaniu prac Komisja uchwaliła przedstawić do nagrody 3 prace i ustaliła ich kolejność. Ponadto Komisja uchwaliła zaproponować 3 prace do wyróżnienia.

Wnioski Komisji w sprawie nagród i wyróżnień zreferował Panu Kuratorowi w dniu 27 czerwca b. r. Przewodniczący Komisji w obecności Delegata Polskiej Akademii Literatury.

Pan Kurator przyznał pierwszą nagrodę p. Lisowskiej Walentynie, uczennicy Prywatnego Gimnazjum Żeńskiego im. Marii z Billewiczów Piłsudskiej w Baranowiczach, drugą nagrodę p. Halinie Snarskiej, uczennicy Państwowego Gimnazjum im. Ad. Jerzego Czartoryskiego w Wilnie, trzecią nagrodę p. Marii Czańskiej, uczennicy Państwowego Gimnazjum im. Wł. Syrokomli w Nieświeżu. Ponadto Pan Kurator wyróżnił prace pp.: Zofii Kinkulkinówny i Marii Fedorowiczówny, uczennic Państwowego Gimnazjum im. Ad. Jerzego Czartoryskiego w Wilnie, oraz p. Jana Bieńkiewicza, ucznia Państwowego Gimnazjum Koedukacyjnego im. Tadeusza Kościuszki w Słonimie.

Kuratorium zawiadomiło o wynikach konkursu Polską Akademię Literatury oraz zainteresowane szkoły.

Polska Akademia Literatury zaprosiła odznaczoną pierwszą nagrodą p. Lisowską Walentynę (Baranowicze) do wzięcia udziału w dorocznym, uroczystym posiedzeniu Polskiej Akademii Literatury, które odbyło się w dniu 8 listopada b. r. w Warszawie. Na posiedzeniu tym wręczono laureatce nagrodę, ustanowioną przez Prezydium PAL.

Dwie dalsze nagrody ufundowało Kuratorium, przeznaczając na nie książkę Ewy Curie o Marii Curie Skłodowskiej (druga nagroda) oraz Borowego „Antologię liryki polskiej" (trzecia nagroda). Wręczenie tych nagród odbyło się w ramach skromnych uroczystości zorganizowanych przez zainteresowane szkoły. W przemówieniach wygłoszonych do zgromadzonej młodzieży podkreślano konieczność doskonalenia się w mowie ojczystej oraz zgłębiania piśmiennictwa narodowego. Zwrócono też uwagę na splendor jaki spadł na szkołę i apelowano do młodzieży, by w następnych konkursach conajmniej dotrzymała kroku swym poprzednikom.

* * *

W związku z zakończeniem tego pierwszego w tutejszym Okręgu konkursu polonistycznego nasuwają się pewne refleksje.

Zwraca więc uwagę nieznaczna stosunkowo ilość zgłoszeń (8 szkół, 73 uczniów wzgl. uczennic). Tutaj jednak można na usprawiedliwienie przytoczyć, że w tym roku były szkoły do pewnego stopnia zaskoczone nowością, a czas był ograniczony.

Zastanawia natomiast znikomy wprost udział w konkursie młodzieży męskiej. Na ogólną liczbę 73 uczestników zgłosiło się 70 dziewcząt i zaledwie 3 chłopców.

Nasuwają się ponadto refleksje co do ogólnego poziomu wypracowań. Dotyczy to zwłaszcza wypracowań zespołowych. Jeśli znalazły się wśród nich prace dobre, to jednak przeważyły raczej wypracowania szare, bezbarwne. Nauczyciele języka polskiego powinni na ten moment zwrócić szczególniejszą uwagę, pamiętając o tym, że miarą osiągnięć w zakresie nauczania języka ojczystego nie mogą być wybrane prace zdolnych jednostek, stających do konkursów indywidualnych, ale dobre wyniki osiągane przez zespoły klasowe.

Poniżej podaje się przedruk 2 prac, które na konkursie otrzymały pierwszą i drugą nagrodę.

Ogłaszając te prace liczy się Kuratorium z zainteresowaniami nauczycieli języka polskiego w Okręgu, dla których stanowić one będą ciekawy a ze stanowiska pedagogicznego ważny materiał, ilustrujący poziom umysłowy, przygotowanie oraz sprawność językową nagrodzonych kandydatek konkursowych.

Z tych względów przedrukowano wiernie tekst oryginału i nie dokonano w nim żadnych zmian istotnych (poza usunięciem kilku drobnych usterek), zachowując wszystkie właściwości stylistyczne autorek.

*

WYPRACOWANIE KONKURSOWE

Walentyny Lisowskiej, uczennicy kl. VIII.

Pretenduję do miana miłośniczki literatury romantycznej.

„Oto mi się rozwarły
Zaczarowanej świątnicy
Srebrem odziane podwoje.
Przede mną trud umarły,
Pomarłe woje —
Olbrzymów ród...
U progu stoję,
Sercem wierząca w cud“.

O jakże często słowa te dawno, bardzo dawno, w dzieciństwie gdzieś słyszane, czy wolniutko może i z trudem odczytane z „dorosłej“ książki (gdzie litery są takie małe!), na myśl mi przychodziły, gdy brałam w ręce poważny granatowo oprawny tom poezji Mickiewicza, lub złotem tłoczoną okładkę, pod którą kryją się skarby myśli drugiego wieszcza.

Jedno mi się tylko nie zdało prawdziwe, potrzebne w tym wierszu. Ten jeden wyraz: „pomarłe“.

Bo, gdy z świętym prawie pietyzmem, z jakąś zaklętą, a czarowną grozą wczytywałam się w karty „Króla - Ducha“, to w cud wierzyłam i w moc zaczarowaną bajecznego tego serc Sezamu, jeno mi się wierzyć nie chciało, by te dawne duchy woje — pomarły, by minął czas, gdy głosem swym budzili dusze na lot wysoki.

I dziś, za poetką nowej ery, powtarzam credo swoje, że jako „wierzę w światła potęgę i w ducha zdobycze..., wierzę w cel życia wzniosły, wielki, choć daleki“, tak wierzę w moc niepożytą poezji, ducha romantyzmu.

Wiele jest gór wysokich, wiele szczytów podniosłych pnie się w chmury — do słońca, ale jeden jest najwyższy i, dlatego może, niezdobyty.

Człowiek gnany głodem wiedzy, czy żądzą przygód posiadł już najwyższe jego granice, ale szczytu nie dosiągł. I choć stara się i pnie coraz wyżej, długie jeszcze lata upłyną, nim dopnie celu, który sobie postawił.

Nie znamy mocy ducha ludzkiego, nigdy nie możemy wiedzieć, co będzie Mont-Everest‘em jego dążeń, choćby dlatego, że granicą jego możliwości jest Bóg jeden, który przecie jest Nieskończonością. Tak więc nie wiemy, jakich wyżyn sięgnie ta najgłębsza atma nasza, której najczystszym wyrazem w życiu jest poezja. (Oczywiście prawdziwa poezja!).

Ale teraz wiem, czuję, że dotąd wyżejśmy nie sięgnęli, jak wzniosło nas tych skrzydeł dwoje mickiewiczowskich. I nieprawda, że poezja romantyczna, że romantyzm — to przeżytek. Przeżytkiem jest ckliwy, mdły sentymentalizm, wytworzony przez dusze słabe i mdłe jak ich romanse.

Przeżytkiem jest to wszystko, co właśnie nie ma w sobie nic z romantyzmu prawdziwego, co jest w nim naleciałością i obcą naroślą.

Sam czysty romantyzm jest nieśmiertelny, jak — wierzę, wiem, — że nieśmiertelne jest dobro i poświęcenie.

Romantyzm pierwszy sięgnął w głąb duszy człowieka, pierwszy zapytał jego udręczonej jaźni nie tylko jak, ale i dlaczego?

Pyszny rozum ludzki nakreśliwszy pewne utarte, w zgniliźnie wieków zeskorupiałe formy, chciał wreszcie łokciem mierzyć dusze ludzkie!

Z jasną, okrutnie jasną i mądrą konsekwencją wszystko mierzył jedną miarą, na każdy czyn ludzki patrząc przez „szkiełko“, które wyolbrzymiając wprawdzie kontury, mąciło jednak i zaciemniało właściwe rysy.

I romantyzm dopiero widząc nędzą zszarzałą, bruzdami pooraną, nieszczęściem steraną twarz człowieka, zapytał go, nie jakie zbrodnie popełnił, lecz jak doszedł do nich. Zajrzał w głąb serca prawem ściganego, przejrzał duszę nędznika i światu powiedział: „Na kolana, bo święty jest między wami!“. A przecież W. Hugo nie apoteozował zbrodniarza. Zbrodni przeznaczył słuszną karę, ale nieszczęściu — litość i zrozumienie, i w tym właśnie jest mądrość romantyzmu. Ktoś powie, że to nonsens? Że sprzeczam się sama z sobą? Romantyzm i mądrość? — O tak. Oni byli mądrzy. — Posiedli najwyższą mądrość ludzką: mądrość serca. „Rozumni szałem“, ogniem serc swoich przepalili szarą pokrywę przesłaniającą dusze, weszli w samą głąb człowieka, pojęli go. Głębiej pojęli go. Głębiej pojęli tę „prawdę życia“, niż późniejsi ich przeciwnicy pozytywiści, co o prawdzie tej rozprawy pisali.

I dlatego nie pozytywizm, lecz odrodzony w „Młodej Polsce“ duch romantyzmu wywalczył nam nową Polskę. Oczywiście, romantyzm ma swoje wady, jak wszystko zresztą, co tworzy człowiek. Jest on zbyt jednostronny, zbyt daleko na stronę uczucia się przechyla, i dlatego

dobrze się stało, że przyszła reakcja, która nauczyła człowieka twardego trudu i szarej pracy.

Dobrze się stało, lecz jeszcze lepiej by było, gdyby człowiek w twardej, realnej pracy, w trzeźwym i rozumnym trudzie nie wyrzucał z duszy wszystkich ideałów romantyzmu i w dnia szarzyznę, na szyby zadymione kopalń, na piekło krwawe hut, na beznadzieję łódzkiego zgiełku, na święty trud oracza i wytworne i ordynarne intrygi polityki wszechświatowej — sprowadził światło dobra i sprawiedliwości, zachował w sercu ideały romantyzmu.

„Młodzież ma zawsze pstro w głowie", „Młodzież jest zawsze romantyczna" — mówią z pobłażliwym uśmiechem poważni rozumni panowie.

A czy to co złego? Czy nie romantyzm właśnie jest tą największą, najżywotniejszą siłą twórczą, która pozwala nam, jeśli nie „bryłę świata", to chociażby liczne skały gniotące nas spychać i kruszyć.

Mądra i realna praca jest dobra, jest konieczna i nieodzowna, ale jest ona tylko środkiem do osiągnięcia wyższych wartości.

Nią zahartowany, w ogniu codziennego trudu oczyszczony, stanie człowiek do realizacji czegoś, czego ani kupić, ani sprzedać nie można, ani nawet pracą rąk wyrobić niepodobna.

Sięgnie wtedy po cel istnienia swego, po realizację królestwa prawdy. I wtedy, co będzie jego drugą ewangelią? Czyj palec, jako miecz Archanioła, wskaże mu drogę wielką — w słońce. Czy utwory mądrych teoretyków pozytywizmu? Czy nowi nasi filozofowie? O nie! — Wtedy ukaże się nam duch czysty Wieszcza i powie nam, czciciel Jego, za Chrystusem: „Miłością budujcie nowe życie, dajcie panowie sprawiedliwości, a nastanie na ziemi Królestwo Ducha Świętego, którem wam przepowiedział".

Tak. Wierzę w niespożytą, wielką moc poezji Mickiewicza, wierzę w nieskończoną jeszcze misję poezji romantycznej, a w duszę mi ona weszła, że ideały jej są najszczytniejsze, a tak proste, jako żłobek betlejemski był prosty, że czci ona to, co najświętsze i najlepsze — więc kocham ją. Kocham, jako kogoś drogiego, bliskiego, kocham jako coś, co z duszy do duszy mówi głosem zrozumiałym, czasem cichym jak myśl dobra, czasem jak grom potężnym, a zawsze drogim i świętym i... swoim.

Tak: swoim. Nic tak swojego, własnego dla duszy polskiej nie ma, jak właśnie ta poezja romantyczna, naszych wieszczów poezja.

I jeszcze jedno. Kocham piękno. Szukam go i tęsknię do niego, tak, jak najlichsza nawet roślinka szuka: tęskni do słońca.

Platon mówi, że szukamy tego, czego u nas nie ma. Może to i prawda, może nie, ale to wiem, że piękno i wyrazem jego będąca sztuka jest dla mnie jak powietrze, jak słońce potrzebna.

I to jest drugie, co skłania mnie do postawienia poezji romantycznej na pierwszym miejscu: człowiek nie wiele stworzył, coby było piękniejsze od utworów mistrzów romantyzmu. „Iliada", „Eneida", „Boska Komedia"? Te niedościgłe wzloty geniuszu ludzkiego nieliczne są i jeszcze sprzeczaćby się można, czy dwu pierwszych z nich nie przewyższa pięknem, prawdziwie klasycznym spojrzeniem i doskonałością „Pan Tadeusz", czy nie głębiej przepaście duszy ludzkiej oddaje „Nieboska" i „Król - Duch".

Piękno, to jakby synonim wielkiej poezji romantycznej.

I nie tylko naszej. Za klasyka uważamy największego poetę Niemiec, ale i on miał w sobie wiele romantyzmu. A Byron, a Puszkin? Czy wiele znajdziemy piękniejszego, jak liryki Puszkina? Ta niezwykła wprost melodyjność (częściowo zasługa języka rosyjskiego), ta pańska wytworność, wykwintny dowcip, w połączeniu z bajeczną prostotą i czarowną melancholią tworzą z drobnych czasem wierszy prawdziwe arcydzieło. Obrazy zimy i wiosny w „Eugeniuszu Onieginie" nie mają chyba równych sobie, tyle w nich zaklętego piękna i czaru. Szkoda tylko, że w żaden sposób nie dadzą się przetłumaczyć, że każdy inny język odziera je z nimbu niezwykłości.

A nasza, nasza własna poezja? Trudno, doprawdy trudno mówić coś o jej pięknie.

Chyba zamknąć oczy, duszą wpatrzeć się w każdy jej wiersz, wchłonąć wszystkie barwy, odczuć każdy cud świętości zaklętej i malować potem prędko, by nic nie umknęło, nie uciekło z przed oczu zachwyconych i oczarowanych, by każdy półcień, każdą barwę i światło oddać wiernie i prawdziwie. Ale na to mało pędzla Rafaela, cóż więc może zrobić taki, ze szkolnej miotły wystrugany, pędzel „sztubacki".

Czy można się nawet kusić o to?!

Ale gdy serce zachwyt ogarnie, gdy poczyna bić mocno, mocno wpatrzone w coś, co pięknem onym czarując, cudu spodziewać się każe,

zimny rozum (bo i sztubacy mają rozum! troszeczkę...) stawia pytanie: dlaczego?

I wtedy przed duszy oczyma jeden się obraz ogromny, w nieskończoność idący rozpościera.

I oto widzę przestrzeń w słońcu.

Oto dwór stary, litewski na wzgórzu. Srebrny szept topoli wysokich w niebo leci. Złocą się łany zbóż przestrzenne... nieskończone.

„Puszcz przepastne krainy" cieniem odwiecznym straszą, a ponad stawami dwoma księżyc srebro roztopione leje...

I ciszą świętą dzwoni gaj brzozowy,
I strumień szemrze przezroczysty,
I dzwonią dzwonki pastusze dźwiękiem [szklanym,
I słońce grą na obłokach,
I nagle błyskawicą huk głuchy się zrywa,
W tętencie koni, w szabel brzęku,
W dział huku się wznosi,
W rogu graniu zaklętym potokiem płynie,
I roztapia się dźwiękiem jasnym,
i rozpływa się melodią serdeczną,
W cymbałów graniu,
I w piosnki żołnierskiej dźwięku,
I toastem się wznosi ostatnim:
„Kochajmy się!"

To „Pan Tadeusz". To Mickiewicz, a raczej drobna, drobniutka cząstka z niego.

A teraz innym, ostrym głosem buntu rozdrgała się harfa słoneczna na równinie.

I huczy, szczękiem kopyt dudni.

W błyskawicach i gromach i w klątwie straszliwej rwie się, by za chwilę brylantami rozsypać słowa cudowne, jako powiew zefiru miękkie, lekkie, dzwoniące, by rosą niebieską osypać „nasze kwiaty", by światłem igrać miesięcznym na jeziora powierzchni lustrzanej, by w złotych włosach dziewicy czystej, pieśń miłości zagrać, by spłonąć w ogniu i krwi i, na rękach dumnej wróżki wzniesiona, wyzywać sprawiedliwość niebios.

Autor „Grobu Agamemnona" staje „w płomieniu błyskawic" dumny i wielki, ale duch jego dumny musi, choć nie chce, pochylić czoło przed cudowną, anielską dobrocią ojca duszy polskiej. A w tej dobroci nieskończonej, piękno cudowne mieszka, jak w Hostii pszennej Chrystus utajony, i wzajemnie się w nim dopełniają i piękno i prawda i dobro, tyle tylko, ile człowiek może je pojąć i w siebie wziąć.

„Ballady i romanse", „Konrad Wallenrod" i „Dziady" to samo piękno.

W pierwszym wypadku cudne, bajkowe, jeszcze ludzkie, już w „Dziadach" ma w sobie coś boskiego, i chce się wierzyć patrząc w nie, że palec Dawcy Piękna kierował twórcą „Wielkiej Improwizacji", co w upadku nawet wielki, w pokornym poddaniu gwiazd dosięga.

I to co mądre, i to co dobre, i to co najświętsze dla serca Polaka, wszystko zamyka w sobie mój tomik granatowy, na którym jedno nazwisko „Mickiewicz" widnieje.

Wartości stworzone przez poezję romantyczną są nieśmiertelne, czy to w dziedzinie sztuki, czy w moralnej, i dlatego właśnie na wstępie przytoczyłam ten wiersz, w którym autorka mówi o „olbrzymów rodzie". Te „woje pomarłe" — to rycerze uśpieni i im podobni są wieszcze nasi, którzy, gdy godzina wybije, wstaną z krypt wawelskich, by naród swój, tę swoją Macierz umiłowaną ku szczytom wieść.

*

WYPRACOWANIE KONKURSOWE

Haliny Snarskiej, uczennicy kl. VIII.

„Kobieta ma głos — w życiu i literaturze".

Wypowiadam to zdanie śmiało, wyraźnie i głośno — akcentuję dobitnie jego znaczenie. Mówię jako kobieta — Polka żyjąca w XX wieku.

Zdanie to w moich ustach nie jest westchnieniem kobiety z początku XIX wieku, której wyobraźni mglisto zarysowuje się nowy świat przyszłości, nowe w nim życie, w którym ona, usuwana dotychczas na plan niemal ostatni, zajmie jakieś nieokreślone jeszcze bliżej, ale należne jej miejsce.

Zdanie to nie ma w sobie nic z dramatycznego napięcia walki o równouprawnienie kobiety, a nawet tylko o prawo głosu dla niej, walki, którą w końcu ubiegłego stulecia, kosztem wielu ofiar, prowadziły sufrażystki angielskie.

I nie to samo znaczenie będzie miało to zdanie w ustach dzisiejszej kobiety francuskiej. Pełna charme'u paryska Ninon, wyrocznia w kwestii mody, elegancji i savoir vivre'u, jest do dziś dnia traktowana w swym kraju jako urocze, duże dziecko, które się jednak nie potrafi wypowiedzieć w kwestiach wagi ogólno-państwowej: kobieta francuska nie ma prawa głosowania.

Na szczęście rzadko, zapewne, mają ochotę

wygłaszać to zdanie dzisiejsze Niemki, które wola wszechwładnego „Führera“ zakwalifikowała jako „matki i panie domu“, zwężając do minimum zakres ich działania, jako pełnowartościowych członkiń III Rzeszy.

Wielka wojna światowa, która przebudowała kulturalne, społeczne i gospodarcze stosunki świata, w kwestii kobiecej uczyniła znaczny krok naprzód, zmieniając wiele, ale nie wszystko. Dziś jeszcze w Europie mało jest państw, w których kobieta zajmuje miejsce jej należne. Tym przyjemniej jest i myśleć, że do tej nielicznej grupy należy Polska.

Obowiązująca dziś Konstytucja z dnia 23 kwietnia 1935 r., regulująca nasze stosunki polityczne, społeczne i administracyjne, na wstępie zaraz w dekalogu, określając wzajemny stosunek państwa i obywateli oraz przywileje tych ostatnich podkreśla, że przysługują one wszystkim obywatelom Państwa Polskiego, bez względu na płeć. Jest to dla kobiety polskiej pełna i najpełniejsza gwarancja jej stanowiska i uprawnień.

Idea postępu i przebudowy stosunków społecznych, wysunięta po raz pierwszy na forum publiczne w epoce pozytywizmu, która w przeciągu kilku dziesiątków lat wniosła w zakresie kwestii kobiecej tyle zmian, nie usunęła jednak niestety jeszcze wielu różnic między teorią równouprawnienia a praktyką życiową, która tak często boleśnie nas upokarza.

W tym wypadku na plan pierwszy wysuwa się zagadnienie pracy zawodowej, gdzie rozbieżność ta jest specjalnie rażąca.

W dobie obecnej kwestia pracy jest niezmiernie ważna, decydująca niemal w hamletowskim: „Być, albo nie być“.

Kobiecie, przeniesionej z zacisza domowego na płaszczyznę życia społecznego, dano wszystkie warunki ku temu, żeby się wszechstronnie i według własnych zainteresowań i upodobań do pracy tej mogła przygotować. Szkoły powszechne, średnie, zawodowe, wreszcie wszelkiego rodzaju studia wyższe są dziś dla kobiet otwarte. Postać Marty, bohaterki powieści Elizy Orzeszkowej pod tym samym tytułem, jest już dziś nie do pomyślenia, jeżeli chodzi o stosunek zachodzący między jej stanowiskiem społecznym i możliwościami intelektualnymi, a jej wykształceniem.

Równocześnie jednak kobiety posiadającej pełne kwalifikacje w danej dziedzinie „nie mianuje się“ sędzią, bardzo rzadko powierza się jej naczelne, odpowiedzialne stanowisko, a typowym objawem są masowe redukcje kobiet. Naturalnie, że w dużej mierze ostatnie to zjawisko wywołane jest niepomyślnym układem stosunków gospodarczych i światowym kryzysem. Mimo to jednak stanowi bardzo przykry dla kobiety dzisiejszej objaw, załamujący ją często psychicznie i moralnie.

Te ciemne strony życia współczesnej kobiety nie kwestionują jednak jej znaczenia i faktu, że widzimy ją dziś niemal wszędzie: w gronie posłanek sejmowych, przy urnie wyborczej, na katedrze uniwersytetu, w laboratorium chemicznym; w gronie ludzi nauki i ludzi pracy, w fabrykach, warsztatach i pracowniach, na czele zorganizowanego życia społecznego i w przybytkach sztuki. Widzimy ją tam pewną siebie, świadomą swych walorów, pełnowartościową pracowniczkę, dobrą organizatorkę, pomysłowego wynalazcę. Sumienną, skrupulatną i wytężoną pracą kobieta dzisiejsza stara się nie zawieść zaufania społeczeństwa, które podniosło ją do godności „obywatelki“ w pełnym tego słowa znaczeniu.

Kobieta dzisiejsza ma głos we wszystkich dziedzinach życia!

Nie głos decydujący, bo mamy przecież równouprawnienie płci, nie głos doradczy, ale tak samo ważny i wartościowy, jak głos każdego obywatela.

A jeżeli czasem głos kobiety ozwie się donośniej, jeżeli zaakcentuje swoje odrębne „ja“, jeżeli wybije się ponad zrzeszony od wieków męski chór — to dlatego, że ma ku temu odpowiednie warunki, że wnosi wartości nieznane dotąd, które ze szczerym podziwem przyjmuje, z uznaniem całe społeczeństwo.

W chwili obecnej specjalnie dodatnio zarysowuje się stanowisko kobiety w literaturze. Zjawisko zupełnie zrozumiałe, skoro weźmiemy pod uwagę fakt, że literatura jest zazwyczaj „zwierciadłem epoki“. Proporcjonalnie też do znaczenia kobiet w poszczególnych krajach, akcentują one odrębnie swe stanowisko w różnojęzycznej literaturze świata. Zupełnie równolegle przebiega w Polsce linia twórczości literackiej kobiet i wzrostu ich znaczenia w społeczeństwie.

Drużbacka, następnie Mostowska i Hoffmanowa — to nazwiska wywołujące dziś tylko uśmiech ironicznego uznania. Uznania za to, że zapoczątkowały twórczość kobiet i wykazały

swój indywidualizm, o którym się jednak wspomina z domieszką ironii i litości, bo był tak zacofany, tak skrępowany i tak mizerny w swych efektach, gdy go mierzymy miarą współczesnych wartości.

Epoka pozytywizmu wysunęła w swych naczelnych postulatach sprawę kobiecą. O kobiecie zaczęło się mówić, pisać, nawet zaczęto myśleć poważnie o kobiecej pracy naukowej i zawodowej.

Ada Solska, Madzia, Pani Latter z „Emancypantek“ Prusa, wreszcie Pani Stawska z „Lalki“ dowodzą niezbicie, że los kobiety zaczął zwolna interesować ogół.

I natychmiast prawie one same odezwały się i wypowiedziały w literaturze. A trzeba im to przyznać z całą bezstronnością, że nie zamknęły się w ciesnych ramach gorączkowej, zaciętej walki o swe prawa, lecz wykazały szerokie zainteresowanie wielu współczesnymi zagadnieniami, stając w rzędzie pisarzy o znaczeniu historycznym, poruszających kwestie z dziedziny społecznej, obyczajowej i narodowej. Na pierwszy plan wysuwa się Eliza Orzeszkowa, — genialny odtwórca swej epoki.

W dobie „Młodej Polski“ znaczenie kobiety w literaturze kurczy się, maleje. W życiu społecznym pozostaje ona ciągle między młotem a kowadłem, wyzwolona z przesądów i uprzedzeń XIX w., nie ma tych uprawnień, do których dorosła już duchowo.

Dopiero w okresie powojennym, równocześnie z osiągnięciem równouprawnienia, zaznacza się wybitne stanowisko kobiety w literaturze. Na liście wielkich pisarzy doby obecnej na naczelnym miejscu figurują nazwiska: Kossak-Szczuckiej, Dąbrowskiej, Nałkowskiej, Szelburg-Zarembiny, Gojawiczyńskiej i wielu, wielu innych.

Mniej licznie reprezentowana jest polska poezja kobieca, chociaż mamy też kilka zupełnie nieprzeciętnych talentów, jak Jasnorzewska, Iłłakowiczówna, Szemplińska.

Kobieta w literaturze polskiej zajmuje ważne stanowisko. Cechuje ją różnorodność opracowanych przez nią tematów, ich ciekawe i wnikliwe ujęcie, wreszcie forma. Chociaż powieść psychologiczna bliższa jest psychice twórczej kobiety, to jednak znajdujemy wśród niedawno wydanych książek takie dzieła, jak „Krzyżowców“ Kossak-Szczuckiej, „Żelazną koronę“ Malewskiej — utwory reprezentujące chlubnie polską powieść historyczną. Na szeroką skalę zakrojona epopea „Noce i dnie“ Dąbrowskiej daje nam ciekawie ujęte zagadnienia społeczne i obyczajowe. Nie ograniczają się też dzisiejsze autorki do głębszej charakterystyki postaci wyłącznie kobiecych, jako bliższych ich psychice, łatwiejszych do poznania i odtworzenia. Bogumił Niechcic z „Nocy i dni“ Dąbrowskiej to wspaniale scharakteryzowana, z głębokim zrozumieniem i uzasadnieniem psychicznym ukazana postać męska.

Cytowane nazwiska naszych autorek nasuwają się nam natychmiast, gdy mówimy o współczesnej literaturze polskiej. Świadczy to niezbicie o wrażeniu, jakie pozostawiają ich utwory na przeciętnym czytelniku, a które często jest synonimem znaczenia książki i probierzem jej wartości.

Kobieta ma głos w literaturze!

Druga teza z kolei zastała udowodniona.

Czy społeczeństwo zyska na tym, że poszło za głosem postępu i otworzyło wstęp kobiecie do sanktuariów, zastrzeżonych dotąd mężczyźnie? Współczesna rzeczywistość chyba dostatecznie twierdząco odpowiada na to pytanie, które postawiłby każdy wróg równouprawnienia kobiet.

A jeżeli są jeszcze wśród rodu męskiego pesymiści, którzy twierdzą inaczej, to niech poczekają trochę, a może dożyją jeszcze chwili „krwawego odwetu“ i wszechwładny matriarchat weźmie na nich rewanż za długoletnią „poniewierkę“ kobiet, by wiecznie powtarzająca się historia ubrała ich w „niebieskie pończochy“ i kazała się rozpaczliwie domagać prawa głosu dla „uciśnionych mężczyzn“, jak to kiedyś, w końcu XIX wieku, czyniły angielskie sufrażystki w walce o prawa kobiety.

*

KRONIKA.

Wizytacje Obwodów Szkolnych przez Pana Kuratora.

Pan Kurator Okręgu Szkolnego M. B. Godecki przeprowadził w miesiącu listopadzie b. r. inspekcję obwodu szkolnego lidzkiego i obwodu baranowickiego. W wizytacji obwodu baranowickiego wzięli nadto udział: Wizytator Ministerjalny p. Jan Dryjański, Naczelnik Wydziału p. Wiktor Gryglewski i Wizytator Okręgu p. Henryk Niessner.

Głównym przedmiotem wizytacji było badanie organizacji wyników nauczania w szkołach I stopnia, przy wyraźnym rozróżnieniu szkół o jednym i o 2 nauczycielach.

*

Szkolnictwo powszechne.

Wizytatorzy Okręgowi Szkół dokonali w miesiącu listopadzie b. r. wizytacji obwodów szkolnych: brasławskiego, głębokiego i nieświeskiego. W wizytacji obwodu nieświeskiego wzięli udział: Wizytator Ministerialny p. Jan Dryjański i Naczelnik Wydziału Kuratorium p. Wiktor Gryglewski.

*

W miesiącu listopadzie b. r. przepracowano nadesłane przez inspektoraty szkolne zestawienia obwodowe ze sprawozdań z organizacji szkół. Na podstawie wszechstronnej analizy tych zestawień opracowano zapotrzebowanie etatów nauczycielskich w szkołach powszechnych na następny rok szkolny.

Wespół z Komitetem Okręgowym T. P. B. P. S. P. opracowano plan budowlany na rok 1938/39 dla całego Okręgu Szkolnego.

*

Szkolnictwo zawodowe.

Akcja Kursów Wędrownych w roku szk. 1937/38.

Akcją Prywatnych Kursów Wędrownych objęty był teren wojew. wileńskiego i nowogródzkiego, oraz czas od listopada 1937 r. do maja 1938 r. W 4-ch powiatach wojew. białostockiego, należących do naszego Kuratorium, prowadziły tę akcję Państwowe Kursy Wędrowne, czynne cały rok szkolny.

Zestawienie obecne obejmuje wyniki i rozwój w ostatnim roku szk. Prywatnych kursów wędrownych, prowadzonych przez organizacje społeczne przy wydatnym poparciu i pod kontrolą Kuratorium O. S., oraz w ścisłym oparciu o Wileńską Izbę Rolniczą. Organizacje te są to: 1) Wileńskie Tow. Organizacji i Kółek Rolniczych, 2) Nowogródzkie Tow. Organizacji i Kółek Rolniczych, 3) Związek Młodej Wsi Ziemi Wileńskiej, 4) Związek Ziemianek, 5) Związek Strzelecki (pośrednio).

Kursy były 3-ch rodzai: 1) kroju i szycia, 2) trykotarstwa i tkactwa i 3) żywnościowe. Poza wspólną im pracą oświatowo-społeczno-wychowawczą, każdy z 3-ch rodzai kursów miał swoje wyraźnie wytknięte zadania.

Pierwsze — uczyły szycia w zakresie najpilniejszych potrzeb własnych chaty wiejskiej, z pielęgnowaniem tradycji stroju miejscowego i propagowaniem używania samodziałów. Drugie — trykotarsko-tkackie — nosiły już w pewnym stopniu charakter wytwórczy, przygotowując do możności zarobkowania. Miały one, przynajmniej w swym założeniu, zarobkowanie to, a więc i zbyt wyprodukowanych sztuk, ułatwiać. Celem kursów żywnościowych było współdziałanie w nader ważnej akcji poprawy sposobu odżywiania się ludności wiejskiej.

Kursów I i II, t. zn. kursów charakteru rzemieślniczego, odbyło się 90 przy ogólnej liczbie do 1.400 uczestniczek. Poszczególne organizacje przeprowadziły

Wileńskie Tow. Organizacji i Kółek Rolniczych	— 30 kursów
Nowogródzkie Tow. Organizacji i Kółek Rolniczych	— 40 „
Związek Młodej Wsi Ziemi Wileńskiej	— 17 „
„ Ziemianek	— 2 „
„ Strzelecki	— 1 „
	90 kursów.

Kursy żywnościowe (gotowania, pieczenia, przetworów, zapasów) były prowadzone przez:

Wileńskie Tow. Organizacji i Kółek Rolniczych	— 4 kursy
Nowogródzkie Tow. Organizacji i Kółek Rolniczych	— 53 „
Związek Młodej Wsi Ziemi Wileńskiej	— 3 „
	60 kursów (879 ucz.).

Ogółem wszystkich kursów (typu rzemieślniczego i żywnościowego) odbyło się 150, uczestniczek było 2,260.

Czas trwania kursów wynosił: na kursach kroju i szycia 2—2½ mies., na trykotarskich — 1 mies., na gospodarczych w wojew. wileńskim 10—14 dni, w wojew. nowogródzkim 3—5 dni.

Zestawienie całości akcji w porównaniu z rokiem ub. wykazuje znaczny wzrost liczby kursów (w r. 1936/37 odbyło się 77 kursów), kosztem jednak pewnego obniżenia przeciętnej frekwencji uczestniczek.

Na b. roku szk. zamierzone jest dalsze rozbudowanie akcji kursowej, zwłaszcza w ośrodkach nasileniowych pracy rolniczej oraz we wsiach małorolnych, gdzie, dzięki kursom trykotarskim, daje się ludności miejscowej możność dodatkowego zarobku.

*

Konferencja w sprawach Kursów Wędrownych.

Stale rozwijającej się akcji Kursów Wędrownych poświęcone były w listopadzie b. r. 2 konferencje:

I — w Kuratorium O. S dn. 8/XI pod przewodnictwem p. Kuratora M. B. Godeckiego z udziałem przedstawicieli Izby Rolniczej oraz zainteresowanych organizacji społecznych, prowadzących tę akcję na terenie wojew. wileńskiego i nowogródzkiego. Konferencja poświęcona była omówieniu zasadniczych spraw organizacyjnych.

II — zorganizowana dn. 10/XI przez Wileńską Izbę Rolniczą przy współudziale delegatów Kuratorium O. S. obejmowała sprawozdania poszczególnych instruktorek kursowych za rok ub., oraz ustaliła wytyczne pracy na bieżący rok szkolny. Konferencję prowadził Dyrektor Izby Rolniczej p. W. Gawiński.

Plan pracy Wydziału III na b. rok szk.

W dziedzinie nauczania: Zwrócenie szczególnej uwagi na wyniki nauczania osiągane w szkołach zreorganizowanych i na realizowanie nowych programów.

Wobec niedostatecznego wyposażenia poszczególnych szkół w pomoce naukowe i znacznych ograniczeń

budżetowych na tym odcinku, przewiduje się opracowanie planu skompletowania tych pomocy, rozłożonego na parę lat, z przedłożeniem odpowiednich wniosków Ministerstwu W. R. i O. P. celem uzyskania niezbędnych kredytów.

Poza tym Wydział zamierza przepracować zagadnienie pracy domowej młodzieży oraz zagadnienie ocen i klasyfikacji.

W dziedzinie wychowania: specjalna uwaga będzie zwrócona: 1) na organizację pracy wychowawczej w szkołach, 2) na zachowanie się młodzieży poza szkołą i 3) na rozwój kultury ogólnej, specjalnie ważny w szkołach zawodowych, z których najczęściej młodzież wychodzi do życia samodzielnego.

Oprócz tego w Wydziale przepracowuje się zagadnienie czytelnictwa młodzieży i bibliotek szkolnych.

W zakresie spraw organizacyjnych przewiduje się przepracowanie sieci internatów szkolnych.

Poza tym zamierzona jest organizacja ognisk metodycznych dla szkół handlowych i dokształcających zawodowych.

*

Oświata pozaszkolna.

Plan pracy.

Oddział Oświaty Pozaszkolnej opracował nast. plan pracy na b. rok szk.:

Sprawy organizacyjne.

Dążyć się będzie do ścisłego współdziałania z czynnikami, współpracującymi w zakresie o. p., bądź prowadzącymi ten dział pracy na tle szerszej działalności na szczeblu województwa (okręgu), a mianowicie: z samorządem terytorialnym, wojskiem (K. O. P., P. W.), organizacjami nauczycielskimi, organizacjami oświatowymi, społecznymi i gospodarczymi.

Plan w tym zakresie obejmuje: a) pogłębienie już istniejącej współpracy, b) nawiązanie ściślejszej współpracy z czynnikami, z którymi dotychczas nie została ona dokonana, bądź okazała się niedostateczna.

Realizacja tego planu nastąpi w drodze konferencji z poszczególnymi czynnikami, w miarę potrzeby zaś na konferencji ogólnej.

Na szczeblu obwodów szkolnych Inspektoraty Szkolne i Kuratorium zwróci uwagę na należytą organizację i pracę Powiatowych i Gminnych Komisyj O. P., jako komórek koordynacji pracy oświatowej.

W b. roku opracowana zostanie instrukcja:

a) w sprawie ewidencji pracy oświatowej i zbierania materiałów sprawozdawczo-statystycznych,
b) w sprawie wydatkowania sum władz szkolnych na wydatki rzeczowe, związane z pracą o. p. oraz
c) w sprawie wyliczania się z kredytów na rozjazdy służbowe dla instruktorów o. p.

W zakresie programu i form pracy — zwrócona będzie uwaga na:

1. dokształcanie przedpoborowych i innych (dorosłych i młodocianych),
2. czytelnictwo i samokształcenie w oparciu o dobrze zorganizowane biblioteki oświatowe,
3. pracę świetlicową i prace kulturalno-artystyczne (chóry i teatry ludowe),
4. dokształcanie pracowników oświatowych.

Rozwinięcie:

1. Dokształcanie ogólne przedpoborowych i innych (dorosłych i młodocianych):

W tym dziale pracy zwrócona będzie uwaga na: a) prace o charakterze oświatowo-wychowawczym, b) wytworzenie moralnego pogotowia słuchaczów do obrony Państwa, c) zapewnienie frekwencji.

W związku z tym Kuratorium nasiliło w b. roku kursy nowymi programami i podręcznikami, uzyskanymi z Ministerstwa W. R. i O. P.

Kuratorium również opracowało i zaopatrzyło kursy w dziennik lekcyjny, przystosowany do nowego programu pracy na kursach.

W celu zapewnienia frekwencji na kursach dla przedpoborowych Kuratorium i Inspektoraty Szkolne nawiążą ścisłą współpracę z czynnikami zainteresowanymi w tej akcji, głównie zaś z tymi, które przez swoje komórki organizacyjne w terenie mogą współdziałać w zapewnieniu dobrej frekwencji na kursach.

Kuratorium zwróciło na te sprawy uwagę w instrukcji, zamieszczonej w dzienniku lekcyjnym.

Niezależnie od powyższego w części nieurzędowej „Komunikaty" podaje się wyciąg z instrukcji Ministerstwa W. R i O. P. w sprawie kształcenia przedpoborowych w r. 1938/39.

2. Akcja biblioteczna. Obowiązują nadal wytyczne Kuratorium w tym zakresie podane i omówione na konferencji obwodowych instruktorów o. p. w roku 1937/38.

W roku bieżącym zwrócona będzie uwaga na: a) opracowanie w obwodach sieci bibliotecznej, b) wykorzystanie książek w oparciu o czytelnictwo zorganizowane i powszechne, c) usprawnienie techniczne księgozbiorów, d) stworzenie warunków dalszego rozwoju tej akcji przez stałe podstawy finansowe samorządu terytorialnego.

3. Praca świetlicowa i prace kulturalno-artystyczne — (teatry i chóry ludowe).

W b. r. Oddział O. P. przepracuje i poda do wiadomości wytyczne, dążąc do jednolitych poczynań Inspektoratów Szkolnych w zakresie akcji świetlicowej.

W zakresie prac teatrów i chórów ludowych Oddział opracował plan na okres trzech lat — od 1937/38 do 1939/40 włącznie.

W bieżącym roku szkolnym organizować się będzie: a) dalszy etap planu dokształcania pracowników teatralnych, b) opracowanie zasad współpracy z Wileńskim Związkiem Teatrów i Chórów Ludowych, c) opracowanie planu uzupełnienia szatni teatralnej i wydanie katalogu tej szatni, d) opracowanie zestawienia bibloteczki dla pracowników teatralnych, e) opracowanie wytycznych konferencji, organizowanych przez Inspektoraty Szkolne.

W całości prac i poczynań akcji teatralno-chóralnej w terenie dążyć się będzie do wciągnięcia mas w orbitę aktualnych zagadnień ogólnopaństwowych w oparciu o wartościowe elementy kultury ludowej tutejszego regionu (uroczystości państwowe, widowiska obrzędowe itp.).

Prace w tym dziale zostaną szczegółowo omówione w b. r. na kursach i konferencjach teatralnych.

4. Dokształcanie pracowników oświatowych otoczone będzie specjalną troską Kuratorium.

W okresie zimowym b. r. szkolnego Kuratorium zorganizuje następujące kursy i konferencje:

Dwutygodniowy kurs dla bibliotekarzy Powiatowych Central Bibliotecznych.

Cztery pięciodniowe konferencje dla bibliotekarzy bibliotek gminnych i większych bibliotek organizacyj społecznych.

Czterotygodniowy kurs świetlicowo-teatralny (wakacyjny) dla czynnych pracowników oświatowych w dziale teatru ludowego z Okręgu.

Wyżej zakreślony plan Oddziału O. P. zostanie omówiony na konferencji Obwodowych Instruktorów o. p., która odbędzie się w m-cu grudniu r. b.

*

Harcerstwo.

1. Okręgowy Instuktor Harcerstwa O. S. Wil. w ubiegłym miesiącu w związku ze swą pracą instruktorską był w szkołach w Lidzie, Iwiu, Niemnie i Bieniakoniach, udzielając potrzebnych informacyj nauczycielstwu, prowadzącemu pracę harcerską.

.2 W dniu 17 listopada r. b. odbyło się zebranie Zarządu Okręgu Białostockiego Z. H. P. poświęcone sprawom harcerstwa na terenie wojew. białostockiego.

3. W dniu 18 listopada r. b. odbyło się w Wilnie zebranie Zarządu Okręgu Wileńskiego Z. H. P. poświęcone sprawom bieżącym harcerskim, a prócz tego Stanicy Harcerskiej im. Biskupa Bandurskiego, która zostanie otwarta z dniem 1 grudnia r. b. w Wilnie.

W Stanicy będą mieścić się biura Zarządu Okręgu, Komend Chorągwi Harcerek i Harcerzy i świetlice harcerskie.

4. W dniach 19 i 20 listopada odbyła się w Białymstoku okręgowa konferencja harcerska poświęcona omówieniu wyników pracy w ubiegłym roku i ustaleniu planów na rok 1939.

* *

WYDAWNICTWA.

Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych. Lwów.

Mieczysław Zydler: Urlop na wodzie. Żaglówka z Poznania do Gdyni — Reportaż ze szlaku: Warta, Noteć, Kanał Bydgoski, Brda, Wisła, Zatoka Gdańska. Lwów 1938. Str. 93+2 nlb., 19 ilustracji. Cena zł 1.80.

Jerzy Tepa: Na polskiej antenie. Lwów 1938. Cena zł 4.

Wiktor Frantz: Tworzenie zastępów harcerskich. Poradnik uczniowski. T. V. Lwów 1938. Str. 46 + 1 nlb. Cena zł 0.60.

Wanda Frantzowa: Zakładanie gromad zuchowych. Poradnik uczniowski. Tom VI. Lwów 1938. Str. 44 + 2 nlb. Cena zł 0.60.

Antoni Wasilewski: W obozie harcerskim. Urządzenia. Zwyczaje. Pokazy. Lwów. 1938. Str. 149+2 nlb. 46 ilustracyj. Cena zł 2.50.

Wiktor Brumer: Meiningenczycy. Wiedza o teatrze. Zbiór podręczników teatrologicznych wydawany z inicjatywy Związku Artystów Scen Polskich. Tom II. Lwów 1938. Str. 55 + 1 nlb., 12 ilustracji na papierze kredowym. Cena zł 2.

Tadeusz Mayzner: Śpiewajmy. Lwów 1938. Str. 41 + nlb. Cena zł 1.20.

Feliks Burdecki: Technika i przemysł w dawnej Polsce. Z cyklu „Ludzie i Praca". T. V. Lwów 1938. Str. 174 + 1 nlb. 52 ilustracje. Cena zł 2.80.

Antoni Kudławiec: Odkrycia geograficzne. Zarys historyczny. „Wielka Biblioteka Historyczna". Lwów 1938. Str. 122 + 2 nlb., 22 ilustracje. Cena zł 2.20.

Marian Henryk Serejski: Narodziny średniowiecznej Europy. „Wielka Biblioteka Historyczna". Lwów 1938. Str. 116 + 2 nlb., 21 ilustracji. Cena zł 2.

Książnica-Atlas. Lwów—Warszawa.

St. Pawłowski: Geografia jako nauka. Lwów—Warszawa. Str. 215 zł 4.50.

Prof. E. Loth: Człowiek przeszłości. Książnica-Atlas. Lwów—Warszawa. Str. 346 zł 25.

Jednym z najciekawszych zagadnień naukowych, mogących obchodzić każdego inteligentnego człowieka, są sprawy, związane z pochodzeniem rodzaju ludzkiego i jego kulturą. Piśmiennictwo zagraniczne wykazuje w tej dziedzinie intensywną ruchliwość, dając liczne prace, zwłaszcza z zakresu paleoantropologii. Praca prof. E. Lotha jest pierwszą tego rodzaju oryginalną publikacją polską. Ujęta w przystępną dla szerszego ogółu formę, przedstawia proces formowania się rodzaju ludzkiego, przy czym autor opiera się zarówno na własnych i długoletnich dociekaniach, jak i na wynikach badań uczonych zagranicznych.

Niezwykle bogaty dział ilustracyjny, złożony z 420 ilustracji, tablic i wykresów, ułatwia wniknięcie w tę zajmującą dziedzinę wiedzy.

Konstanty Pietkiewicz *). Nauka jazdy na nartach. Str. 256, ilustr. 103. Skład główny Nasza Księgarnia. Warszawa 1935.

(Przedruk z mies. Wychowanie fizyczne 1935, XI—XII str. 11—12).

Podręcznik powyższy przeznaczony jest przede wszystkim dla uczącej się młodzieży szkół powszechnych i średnich. Ukazanie się tego podręcznika jest dobrym prognostykiem dla rozwoju narciarstwa w Polsce. Sport narciarski wymaga długiego przygotowania, i najwyższy poziom sprawności narciarskiej u dorosłych spotykamy w tych krajach, gdzie narciarstwo jest uprawiane powszechnie przez dzieci i młodzież. Również i u nas najlepsi narciarze rekrutują się przede wszystkim z pośród tej młodzieży, która od dzieciństwa uprawia narciarstwo. Należy uważać, że jedyną właściwą drogą prowadzącą do powszechnego uprawiania narciarstwa, do stworzenia mocnych i zdrowych jego podstaw, jest racjonalne uprawianie nar-

*) K. Pietkiewicz jest nauczycielem ćwiczeń cielesnych w I Państw. Liceum i Gimnazujm im. A. Mickiewicza w Wilnie.

ciarstwa w szkolnictwie powszechnym i średnim z umiejętnym dozowaniem i dostosowaniem układu i natężenia ćwiczeń odpowiednio do płci, okresu rozwojowego i uzdolnienia ruchowego ćwiczących. „Narciarstwo w szkole musi być tak prowadzone, by wszyscy, nawet słabi i mali, mogli w nim uczestniczyć". (Str. 4). Słowa te najlepiej charakteryzują chlubne zamierzenia autora podręcznika. Dokładna znajomość fizjologii pracy psychofizycznej jest podstawą, na której autor oparł racjonalne prowadzenie narciarstwa w szkole. Czerwoną nicią przewijają się przez wszystkie rozdziały podręcznika wskazówki higieniczne, stanowiące doskonałe uzupełnienie części technicznej i instruktorskiej. Również strona wychowawcza narciarstwa w szkole jest omówiona szczegółowo w całej swej rozciągłości i z postawieniem jej na odpowiednim poziomie: narciarstwo w rękach wychowawcy to nie tylko przyjemność, wypoczynek i zdrowie, ale również i szkoła charakteru młodego pokolenia.

Treść podręcznika podzielona jest na trzy rozdziały, z których pierwszy omawia zagadnienie narciarstwa w szkole i metodykę nauczania, drugi obejmuje zasób materiału nauczania, trzeci — wycieczki i obozownictwo narciarskie, pierwszą pomoc, sprzęt narciarski i smarowanie nart.

Autor wprowadza podział nauczania narciarstwa na trzy stopnie, dostosowując zasób materiału ćwiczeń do poszczególnych okresów rozwojowych młodzieży. Na pierwszym stopniu nauczania nauczyciel, dając znaczną różnorodność ćwiczeń głównie w formie zabawowej, sprowadza swe czynności instruktorskie do minimum, zamienia się w uczestnika grupy i bawi się na równi ze wszystkimi.

Na drugim stopniu nauczania, dla młodzieży od 13 do 16 lat, dąży się do rozwoju u ćwiczących umiejętności zmian kierunku i zatrzymywania się oraz umiejętności jazdy na każdym śniegu i w każdym terenie.

Cechą trzeciego stopnia jest techniczne doskonalenie umiejętności jazdy na nartach i zaprawianie organizmu do większej wydajności pracy pod względem zręczności, szybkości i wytrzymałości.

Rozdział trzeci podręcznika podaje obozownictwo narciarskie, które jest wartościowym materiałem ćwiczeń dla drużyn harcerskich, hufca szkolnego i sprawnych narciarzy wyższych klas. Cennym rozdziałem podręcznika jest ustęp p. t. „Orientacyjne biegi narciarskie", które mogą stanowić ciekawy przyczynek do gier polowych w zimie.

Charakterystyka sprzętu, wskazówki dotyczące jego wyrobu oraz bardzo praktyczna i przejrzysta tabela smarowania nart uzupełnia techniczną część podręcznika.

Treść podręcznika zwarta, opisy ćwiczeń i ewolucyj jasne, nie pozostawiające u czytelnika żadnych wątpliwości, rysunki ujęte filmowo doskonale ilustrują najważniejsze momenty ruchu.

Podręcznik jest bardzo cennym wkładem w literaturze wychowania fizycznego i sportu i powinien się znaleźć w rękach każdego wychowawcy fizycznego zarówno w szkole powszechnej jak i w średniej oraz w każdej bibliotece szkolnej.

Dr Józef Mazurek

SPIS KSIĄŻEK

nabytych

przez Centralną Bibliotekę Pedagogiczną przy K. O. S. Wil. w Wilnie

we wrześniu — listopadzie 1938 r.

Abmeier, H. Die Reichsverfassung in der Arbeitsschule. Osterwick 1924.

Adam, L. Die Lüge in psychologischer, pädagogischer Betrachtung. Leipzig 1927.

Almack, J. Education for Citizenship. Boston 1924.

Boon, G. Initiation aux idées decrolyennes. Bruxelles 1937.

Brohmer, P. Der Naturgeschichtslehrplan in der Arbeitsschule. Osterwick 1922.

Charters, W. W. The Teaching of Ideals. New-York 1928.

Coordination des enseignements du second degrès-enquête internationale. Paris 1938.

Craddock, E. The Class-Room Republic. London 1920.

Eberhard, O. Das Katechismus als pädagogisches Problem. Osterwick 1923.

Eisenhut, A. Der katholische Religionsunterricht bei Lernanfängern. Osterwick 1922.

Ferrière, A. La pratique de l'École Active. Genève 1929.

Ficker, P. Didaktik der neuen Schule. Osterwick. 1929.

Foerster, F. Stare i nowe wychowanie. Katowice 1938.

Frantz, W. Tworzenie zastępów harcerskich. Lwów 1938.

Frantzowa, W. Zakładanie gromad zuchowych. Lwów 1938.

Gądzikiewicz, W. Badania książek szkolnych. Poznań 1938.

Handbook of national Centres of educational Information. Paris 1934.

Hovre, De, F.—Breckx, L. Les Maîtres de la pédagogie contemporaine. Bruges.

Heinze, O. Geschichtsunterricht im Geiste der Arbeitsschule. Osterwick 1922.

Jadot R. Milieu et éducation. Liège 1936.

Kien, H. Ćwiczenia stylistyczne w szkole powsz.—podr. metodyczny. Poznań 1938.

Knot, A. Dzieje szkolnictwa wojskowego w Polsce. Lwów 1938.

Kongresy, Międzynarodowe nauczania rysunku. 1900—1937. W-wa 1938.

Krawczyk, M. Podstawy wychowania fizyczn. w szkole powsz. Lwów 1938.

Kruckenberg, A Die Schulklasse.. Leipzig 1926.

Landerziehungsheim. Leipzig 1926.

Lay, W. Die Tatschule — eine natur-u. kulturgemässe Schulreform. Leipzig 1911.

Lenoir, C. Le Scoutisme francais. Paris 1937.

Linde, E. Persönlichkeits—Pädagogik. Leipzig 1922.

Marszałek, S. i. i. Zbiór przepisów... w zakresie stosunków służb. naucz. Lwów 1938.

Nauczyciele w liczbach: liczebność, cechy osobowe, zatrudnienie. W-wa 1938.

Neurath, O. Bildstatistik nach Wiener Methode in der Schule. Wien 1933.

Nowak, J. Uroczystości i obchody szkolne. W-wa 1938.
Popp, W. Die Muttersprachliche Bildung... Osterwick 1922.
Répertoire des Centres Nationaux de documentation pédagogique. Paris 1934.
Roorda, H. Le pédagogue n'aime pas les enfants. Paris 1918.
Rytlowa, J. Cwiczenia słownikowe w szkole powszechnej. W-wa 1938.
Schlechtweg, W. Die Frage im Arbeitsbetonten Unterricht. Osterwick 1929.
Schreiber, J. Praca domowa ucznia. Kraków 1938.
Sharma, V. Indische Erziehung. Weimar 1936.
„Świat i Życie" w pracy ucznia i nauczyciela na terenie liceum. Lwów 1937.
Terminarz zajęć i czynności służbowych kierownika szkoły powsz. Lwów 1938.
Ujma, B. Plan pracy kierownika szkoły. W-wa 1925.
Wallon, H. L'enfant turbulent. Paris 1925.
Winkler-Hermaden, V. Psychologie des Jugendführers. Jena 1927.
Wyneken, G. Schule u. Jugendkultur. Jena 1938.

Psychologia.

Ab der Halden, C. Morale, instruction civique... Paris. 1907.
Adler, A. Schwer erziehbare Kinder. Dresden 1927.
Adler, A. Über den nervösen Charakter. München. 1928.
Adler-Furtmüller. Heilen u. Bilden. München. 1928.
Baudoin, C. Qu'est-ce que la suggestion? Neuchatel 1934.
Błoński, P. Seksualizam wśród dzieci i młodzieży. W-wa 1938.
Bode, P. Selbsterarbeitete Psychologie. Osterwick 1924.
Bühler, Ch. Die Erziehung u. die sexuelle Frage. Berlin 1927.
Bühler, Ch. Kindheit u. Jugend. Leipzig 1930.
„ „ Zwei Knabentagebücher. Jena 1925.
Claparède, E. Comment diagnostiquer les aptitudes chez les écoliers. Paris 1929.
Coster, G. Psycho-analysis for normal people. London 1929.
Döring, W. Untersuchungen zur Psychologie des Lehrers. Leipzig 1925.
Drever, J. An Introduction to the Psychology of Education. London 1925.
Dugas, L. Les Grands Timides. Paris 1922.
Einführung in die neuere Psychologie. Osterwick 1931.
Foerster, Fr. Angewandte politische Ethik.-Anmerkungen. Wiesbaden 1924.
Fuxloch, K. Das Soziologische im Spiel des Kindes. Leipzig 1930.
Green, G. The Daydream-a Study in Development. London 1923.
Green, G. The Mind in Action-a Study of human Interests. London 1923.
Hörburger, F. u. **Simonic, A.** Lehrbuch der Pädagogik. I—II. Wien 1935.
Howes, E. Voyage au pays des bébés. Paris.
Kupky, O. Jugendlichen—Psychologie. Leipzig 1927.
Łuczyński, W. Serce-film przeżyć psychicznych. Lwów 1938.
Mac-Cumm, J. The Making of Character. Cambridge. 1921.
Mac Dougall, W. The Group Mind. Cambridge. 1927.
Mignon, H. Éducation psychologique de la jeunesse. Paris 1936.
Paulhan, F. Analystes et esprits synthétiques. Paris 1928.
Paulhan, F. Les caractères. Paris 1922.
Paulhan, F. Les transformations sociales des sentiments. Paris 1930.
Payot, J. Le travail intellectuel la volonté. Paris 1925.
Pechstein, L. — Mac Gregor, L. Psychology of the Junior High School Pupil. Boston 1924.
Piaget, J. La causalité physique chez l'enfant. Paris 1927.
Piaget, J. Le langage et la pensée chez l'enfant. Neuchatel 1923.
Piaget, J. La représentation du monde chez l'enfant. Paris 1926.
Pichon, E. Le devéloppement psychique de l'enfant... Paris 1936.
Queyrat, F. L'émulation et son rôle dans l'éducation. Paris 1919.
Spranger, E. Psychologie des Jugendalters. Leipzig 1929.
Szuman, S. i **Brzychczy, K.** Rozwój kolorystyki w sztuce dziecka. W-wa 1938.
Tansley, A. The new Psychology and its Relation to Life. London 1925.
Tumlirz, Die Bildung u. Erziehung der reifenden Jugend. Leipzig 1924.
Tumlirz, O. Die seelischen Erscheinungen der Reifejahre. Leipzig 1927.
Weigel, W. Vom Wertereich der Jugendlichen. Leipzig 1926.
Ziehen, T. Das Seelenleben der Jugendlichen. Langen.-salza 1927.

d. c. n.

Adres Redakcji i Administracji: Wilno, Wolana 10, Kuratorium Okręgu Szkolnego Wileńskiego.

Prenumerata roczna Dziennika Urzędowego wynosi 6 złotych, półrocznie 3 zł, kwartalnie 1 zł 50 gr. Cena numeru pojedyńczego—60 gr. Należność należy wpłacać wyłącznie na konto czekowe P. K. O. nr 703004.

CENA OGŁOSZEŃ: cała strona zł 80, $1/2$ str.—zł 45, $1/4$ str.—zł 25, $1/8$ str.—zł 15.

Tłoczono z polecenia Kuratora Okręgu Szkolnego Wileńskiego w Drukarni Artystycznej GRAFIKA, Wilno, Tatarska 22, telefon 13-69.